

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OMAR BOUACHA

AĞUSTOS 2018

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OMAR BOUACHA

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET KAVAS

AĞUSTOS 2018

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Omar BOUACHA

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

İMZA SAYFASI

Omar Bouacha tarafından hazırlanan “2002 Sonrası Türkiye-Cezayir İlişkileri” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ İMZA

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Dr.Öğr.Üyesi Muhammed TANDOĞAN

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Abdullah Erdem TAŞ

.....

Kurumu: Dumlupınar Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 09/08/ 2018

ÖNSÖZ

“2002 Sonrası Türkiye-Cezayir İlişkileri” konusu, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından bu yana iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan uzaklaşmaya yol açan nedenlere odaklanmakta ve ayrıca yirmi birinci yüzyılın başı itibarıyla Ankara ve Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerin yeniden hayata geçirilmesinin nedenlerini incelemektedir. Bu çalışmada, 2000 li yıllarda Türkiye ve Cezayir arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri incelemeyi de amaçlamaktadır.

Yüksek lisans tezimin yazım sürecinde benim danışmanım ve şahsımdan maddi ve manevi desteklerini esirgemeyerek her dâim katkıda bulunan çok değerli hocam Prof. Dr. Ahmet KAVAS’a en derin hürmet ve muhabbetlerimi arz etmeyi bir borç bilirim. Türkiye’de lisansüstü eğitimimin başlangıcından itibaren tahsil hayatımın her aşamasında özverili bir şekilde yardım eden çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TANDOĞAN’a da bu süreçteki çok değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu vesileyle, iki yıldır kıymetli görüşlerinden ve önerilerinden istifade ettiğim İstanbul Medeniyet Üniversitesi, SBE Uluslararası İlişkiler anabilim dalında görev alan tüm öğretim üyelerine de içtenlikle teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçteki katkılarından dolayı Dumlupınar Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Dr.Öğr.Üyesi Abdullah Erdem TAŞ’a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez hazırlanırken ilmî hüviyeti hâiz pekçok akademisyen, araştırmacı ve kurumun maddi ve manevi desteği alınmıştır. Bu minval üzere ortaya çıkan çalışmanın ilgili bölümlerinin tashih aşamasındaki kıymetli yardımlarından dolayı başta Arş. Gör. Turgay GÖKGÖZ, Abdessamed TAİBİ, Hasan AYDIN ve Gamze DÜZLER’e medyûnu şükrân olduğumu belirtmek isterim. Bilhassa bu tezin ilim dünyasına kazandırılması için Türkiye bazında mümkün olan maddi katkılarını esirgemeyen, bursiyeri olduğum Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına ve İslam Araştırmaları Merkezine (İSAM) en kalbi şükranlarımı sunarım.

Omar BOUACHA

Üsküdar, 2018

ÖZET

2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİ

Omar, Bouacha

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Dalı,
Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman : Prof. Dr. Ahmet Kavas

Ağustos, 2018. 102 sayfa

Bu çalışma, Türkiye'nin, Cezayir ile ikili ilişkilerini şekillendiren uzun bir soğukluk sürecinden sonra Afrika'nın en geniş topraklarına sahip ülkesine açılımının temel nedenlerini tartışarak 21.yüzyılın başından itibaren birçok alanda kayda değer iyileşme gösteren ve zengin ortak tarihi geçmişe sahip iki ülke arasındaki yakınlaşmaya ışık tutmaktadır. Çalışmada, siyasi ve ekonomik ilişkiler, bu ilişkilerde karşılaşılan sorunlar ve ortak menfaatlere dayalı etkin bir ortaklığa ulaşmak için kullanılabilir fırsatlar incelenecektir. Coğrafi mesafeye ve iki devletin liderlerinin çözmeye çalıştıkları bölgesel konulardaki bazı farklı bakış açılarına rağmen, başta Türkiye-Cezayir ilişkilerinin, Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde uzun yıllardır iki ülkenin halkları arasındaki ilişkileri şekillendiren güçlü bir dostluğun temelini atmış, uzun bir tarihsel mirası barındırması olmak üzere birçok yakınlaşma faktörü mevcuttur. Ayrıca, Ankara ve başkent Cezayir'in birbirlerine sağlayabilecekleri iyi ekonomik fırsatlar da iki ülkeyi birçok açıdan etkin bir ortaklık inşa etmeye yönlendiren bir başka güçlü motivasyonu temsil etmektedir. Bu ortaklık her iki ülkenin ulusal menfaatlerini olumlu olarak yansıtabilecek bir ortaklıktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cezayir, Ortadoğu, Kuzey Afrika, İki Taraflı İlişkiler, Uluslararası Ortaklık.

ABSTRACT

TURKEY-ALGERIA RELATIONS AFTER 2002

Omar, Bouacha

Master's Thesis, Department of International Relations, International Relations,
Master's Program with Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet Kavas,

August, 2018. 102 pages

This study sheds light on Turkish Algerian relations that have remarkably improved in ample aspects since the beginning of the twenty first century, by discussing the main reasons that led to Turkey's opening up to Algeria after a long cold period shaped their bilateral relations. The study will then examine the politico-economic relations between the two countries, as well as the challenges facing those relations, and the opportunities that can be activated in order to reach an effective partnership based on the common interests. In spite of the geographical distance and the different visions on some regional issues which the leaders of the two states seek to overcome, many factors of convergence are available, especially that Turkey-Algeria relations retain a long historical heritage within the framework of the Ottoman empire with a strong friendship shaping the relations between the two countries' people for long decades. Moreover, the good economic opportunities which can Ankara and Algiers provide to each other represent another strong motivation for leading the two countries towards building an effective partnership in several aspects. The partnership that would positively reflect on the national interests of the two countries.

Keywords: Turkey, Algeria, Middle East, North Africa, Bilateral Relations, International Partnership.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	I
İMZA SAYFASI	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	
1. TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİ 1923-2002: UZAKLAŞMA	
SİYASETİNDEN AÇILIM SİYASETİNE	7
1.1. TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİNDE UZAKLAŞMA SİYASETİ	
FAKTÖRLERİ	7
1.1.1. Batılılaşma Politikası	8
1.1.2. Türkiye'nin Cezayir Bağımsızlık Savaşına Karşı Tutumu	12
1.1.3. Soğuk Savaş Sırasında İdeolojik Kutuplaşması	17
1.1.4. Cezayir'in Güvenlik Krizi 1992-2002	21
1.2. 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİNDE	
AÇILIM FAKTÖRLERİ	25
1.2.1. Soğuk Savaş'ın Sonu	26

1.2.2. İki Ülkede Yeni Siyasi Liderlerin İktidara Gelmesi	29
1.2.3. Türkiye-Cezayir Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması	33

BÖLÜM II

2. TÜRKİYE-CEZAYİR DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ.....36

2.1. DOSTLUK VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI'NIN ARDINDAN TÜRK- CEZAYİR DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ	36
2.1.1. 2006-2013: İki Taraf Arasındaki İşbirliğini Güçlendirme Kararlılığı.36	
2.1.2. 2014-2018: Türk-Cezayir İlişkilerin Güçlendirilmesi.....	39
2.1.3. 2018 Sonrası: Etkin Bir Ortaklığın İnşasına Doğru	41
2.2. CEZAYİR VE TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL MESELELERE YÖNELİK TUTUMLARI	44
2.2.1. Libya Devrimi Karşısında Takınılan Tutum	45
2.2.2. Suriye Krizi Karşısında Takınılan Tutum	46
2.2.3. Batı Sahra	49
2.2.4. Filistin Meselesi	52
2.3. TÜRK-CEZAYİR İLİŞKİLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ İKİ TARAF İÇİN NEDEN ÖNEMLİDİR?	57
2.3.1. Ekonomi Alanında	57
2.3.2. Enerji Alanında	59
2.3.3. Geo-stratejik Faktörü	59
2.3.4. Güvenlik Faktörü	60

BÖLÜM III

3. TÜRKİYE-CEZAYİR EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ	62
3.1. 2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR TİCARİ İŞBİRLİĞİ	62
3.1.1. Türkiye-Cezayir Arasındaki İthalat ve İhracat	62
3.1.2. Enerji Alanında İşbirliği	69
3.2. CEZAYİR'DE TÜRK YATIRIMLARI	72
3.2.1. Çelik Alanında	72
3.2.2. Tekstil Alanında	75
3.2.3. İnşaat Alanında.....	77
3.3. 2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ	79
3.3.1. Cezayir'de TİKA Projeleri	79
3.3.2. Eğitim ve Akademik İşbirliği	83
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR

- AK Parti** : Adalet ve Kalkınma Partisi
- AU** : African Union
- BMGK** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- FLN** : Ulusal Kurtuluş Cephesi
- FIS** : İslami Kurtuluş Cephesi
- GIA** : Silahlı İslami Grup
- GPRA** : Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti
- İHH** : İnsani Yardım Vakfı
- LNG** : Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
- LPG** : Sıvılaştırılmış Petrol Gazı
- MENA** : Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri
- MAOL** : Cezayir Özgür Subaylar Hareketi
- MÜSİAD** : Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
- NATO** : Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü
- OIC** : Organisation of Islamic Cooperation
- URRS** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
- RND** : Ulusal Demokratik Birlik
- RND** : Rassemblement National Démocratique
- TİKA** : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
- YTB** : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** 2016'da Cezayir'in en çok ihracat yaptığı ülkeler63
- Şekil 2.** 2016'da Cezayir'in en çok ithalat yaptığı ülkeler.....64
- Şekil 3.** 2016'da Türkiye'in en çok ihracat yaptığı ülkeler.....65
- Şekil 4.** 2016'da Türkiye'in en çok ihracat yaptığı ülkeler.....65

TABLÖLÄR LİSTESİ

- Tablo 1.** Türkiye-Cezayir Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD doları) 2002-2017.....66
- Tablo 2.** Türkiye'nin Cezayir'e İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon ABD doları).....67
- Tablo 3.** Türkiye'nin Cezayir'den İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon ABD doları).....68

GİRİŞ

Günümüz, Türkiye-Cezayir ilişkileri, her iki ülkenin iç ve dış çevresinde yaşanan, Soğuk Savaş yıllarında Birleşik Devletler ve eski Sovyetler Birliği'nin uyguladığı, dünyayı kapitalist / sosyalist ideoloji temelinde iki kampa bölen ve Ankara ve Cezayir'in farklı kamplarda yer aldığı uluslararası kutuplaşma politikası gibi birçok değişiklikten kaynaklanan uzun süreli bir ayrılıktan sonra farklı düzeylerde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bunlara Soğuk Savaş yıllarında iki ülkenin yaşadığı iç sorunları da ilave edebiliriz. Ancak, 21. yüzyılın başında hem Türkiye'nin hem de Cezayir'in ulusal ve bölgesel ortamında gerçekleşen yeni değişiklikler her iki tarafı da ikili ilişkilerini yeniden hayata geçirmeye yönlendirmiştir. Türk tarafında, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesinden beri Ankara'nın izlediği açılım politikası, Türkiye'nin dış politika menfaatlerini, Türkiye'nin uluslararası alandaki rol ve konumunu yeniden tanımlamayı amaçlayan çok yönlü dış politikanın bir parçası olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika hatta Sahara Altı Afrika bölgesine kaydırmıştır. Bu Türk açılımı, Cezayir tarafından, özellikle Türkiye-Cezayir ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde üç yüzyıldan (1517-1917) fazla bir sürece yayılan uzun bir tarihsel mirası barındırdığı için, bölgesel ortakları çeşitlendirme çabasıyla iki taraflı ilişkileri geliştirmek açısından olumlu karşılanmıştır.

Bu çalışma, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana Türkiye ve Cezayir arasındaki ilişkilerde yaşanan uzaklaşmaya yol açan nedenlere odaklanmakta ve ayrıca yirmi birinci yüzyılın başı itibarıyla Ankara ve Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerin yeniden hayata geçirilmesinin nedenlerini incelemektedir. Daha önceki yıllar içinde Türkiye-Cezayir ilişkilerinin dönüşümüne ışık tutmaktadır. Aynı zamanda iki ülke arasında mevcut ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkileri gözden geçirmeyi ve 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından ilhakından bu yana, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında bölge ülkelerini birçok siyasi, ekonomik soruna ve güvenlik sorununa yol açan, birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika devletini etkileyen Arap baharı dalgası gibi çok büyük değişiklikler geçiren bir bölgede iki ülkenin içinde bulunduğu mevcut bölgesel ve uluslararası durumların ışığında, etkin bir Türk-Cezayir ortaklığı kurmanın imkân ve sınırlarını tartışmayı amaçlamaktadır. Özellikle yakınlaşma noktalarını incelemeyi ve Ankara ve Cezayir'de bulunan siyasi

liderlerin iki taraflı ilişkileri güçlendirmek için çözmeye çalıştıkları anlaşmazlık noktalarını izlemeyi amaçlamaktadır. Bu iki bölgesel gücün statü ve kapasitelerinden dolayı, bu çalışma bu kritik aşamada Türkiye ve Cezayir arasında etkin bir stratejik ortaklık kurmanın önemini ve bu ortaklık üzerinden iki ülkenin birçok alanda birbirlerinden sağlayabilecekleri kazanımları da gösterecektir.

21. yüzyılın ilk yılları, özellikle 2006'daki dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından sonra Türkiye-Cezayir ilişkilerinde yeni bir dönüm noktasına karşılık gelmektedir. Türkiye'nin Cezayir'e yönlendirdiği kayda değer yatırımlardan ötürü, iki taraf önümüzdeki yıllarda karşılıklı ticaret hacmini 10 milyar ABD Doları eşğine yükseltmek istemektedir. Birçok gözlemciye göre mevcut iddia, Türkiye-Cezayir ortaklığını desteklemek için kültürel alana paralel olarak ekonomik ve siyasi düzeylerdeki inisiyatifleri güçlendirmektir. Çalışmanın ana soruları 21. yüzyılın başında Türkiye-Cezayir ilişkilerinin niteliği ve iki ülkenin bu ortaklık üzerinden elde etmek istediği amaçlar ve bir Türk-Cezayir stratejik ortaklığı kurmanın fırsat ve sınırları ile ilgilidir. Bu tezin araştırma ana sorusu başlıca şu şekilde belirlenmiştir. İki ülke ilişkilerinde uzaklaşma siyaseti faktörleri ve açılım factörleri nelerdir? ve Türkiye-Cezayir stratejik ortaklığı kurmanın imkanlar, fırsatlar ve sınırları nelerdir?

Bu çalışma aşağıdaki hipotezleri önermektedir. Birinci hipotez olarak, hem Türkiye'de hem de Cezayir'de 21. yüzyılın başı itibarıyla yeni bir hükümetin iktidara gelmesi, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana uzaklaşan iki taraflı ilişkilerin yeniden faaliyete geçirilmesinde kilit rol oynamıştır.

İkinci hipotez, Türkiye-Cezayir ilişkilerini yeniden faaliyete geçirme seçiminin bu ilişkilerin, her iki tarafın siyasi-ekonomik ve askeri menfaatleri bakımından önemini nasıl arttırdığını açıklamaktadır. Dahası, bu jeo-stratejik hipotez, ekonomik ve siyasi güçlerini ulusal menfaatlerini azami düzeye çıkarma iradesinin Türkiye-Cezayir ortaklığına rehberlik yaptığını iddia etmektedir.

Bu çalışma neo-klasik realizmi benimseyecektir. Bu yaklaşım, geçtiğimiz yüzyılın sonunda, doksanlarda ortaya çıkmış ve realist paradigmayı yeniden canlandırmak isteyen birçok genç araştırmacıyı cezbetmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve neo-realist ve yapısalcı yaklaşımların popülerleşmesinden sonra, neo-klasik realistler realizm düşüncesinin zenginliği olduğu düşündükleri şeyi yenilemek

istemmişlerdir. Uluslararası İlişkilerde (UI) realizmin köşe taşına dayanan neo-klasik realizm, bağımsız değişken olarak yapısal realizmin emsal teşkil ettiğini kabul eder ve ayrıca iç politikayı ve algıları olmazsa olmaz müdahil değişkenler olarak görür. Bu nedenle, bu yaklaşım yapısalcı realizm ve klasik realizm arasındaki çapraz döllemeyi ifade etmektedir. Neo-klasik realizm, realizmin, gruplar arasında uluslararası politikanın görüldüğü, aralarındaki ilişkinin temelden çelişkili olduğu ve iktidarın uluslararası politikanın temel bir özelliği olduğu minimal bir tanımını benimser. Bu tanım, özellikle anarşinin bağımsız bir nedensel güç değil, umut vaat eden bir durum olarak algılandığı bir bağlamda dış politika çalışmasının karmaşıklığını değerlendirmek için alan bırakmaktadır. Kuruluşların bu bağlamdaki kısıtlamaları daha sınırlayıcıdır ve aktörlerin stratejik seçimleri için alan bırakmaktadır. Neo-klasik realizm, realist teorilerin nedensel basitliğini koruyan ve uluslararası sistem seviyesindeki ve devlet seviyesindeki teoriler arasındaki orta grubu sunan ilginç bir teoridir. Bunun yeniliği nedensel modelinde ara değişkenlerin kullanılmasıdır. Bu nedensel model bağımlı değişken olan dış politikayı açıklamak için göreceli gücü bağımsız değişken olarak kullanmaktadır. Ara değişkenler devletlerin iç özelliklerinden meydana gelmektedir. Lobell, Ripsman, ve Taliaferro iki ara değişken kategorisi tanımlar: politika yapıcılarının algıları ve iç politika kısıtlamaları. Bu teorik çerçeve altında, Türkiye ve Cezayir'in birbirlerine yönelik dış politikalarındaki kaymalara ilişkin daha zengin bir anlayış sunar.

Bu çalışma ayrıca uluslararası ilişkilerin sosyal yapısına odaklanan teori (Konstruktivizm) olan yapısalcılığı benimseyecektir. Bu yaklaşım, 1990'lardan sonra, Nicholas Onuf ve Alexander Wendt ile stratejik ve siyasi açıdan önemli değişikliklerin damgasını vurduğu bir süreçte geliştirilmiştir. Yapısalcılar bu görüşün sahipleri, Soğuk Savaş dönemi sonrasında, başta realizm olmak üzere klasik paradigmanın görünüşe göre artık açıklayamadığı global değişimleri açıklamak için yeni bir analitik çerçeve sunmaya çalışmışlardır. Krasner, Katzenstein ve Keohane'in ifadesine göre, yapısalcı teori, uluslararası ilişkiler gerçeğinin toplumsal olarak oluşturulup kuruluşlar ve yapılar arasında etkileşime olanak sağladığı görüşündedir. Bir devletin dış politikasını yalnızca askeri ve siyasi-ekonomik kapasiteleri veya göreceli gücü gibi maddi menfaatlerin değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin yapılandırılmasında büyük rol oynayan norm ve değerlerin belirlediğini öne sürerler.

Realitenin toplumsal olarak oluşturulduğu inancı, yapısalcıların kimlik, norm geliştirme ve düşüncel güce diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden daha fazla rol atfetmelerine neden olmuştur. Gerçekte, kimlik, normlar ve fikirler yapısalcı teorinin kilit faktörleridir. Böylelikle çalışma, özellikle Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde uzun süreli bir tarihi mirasa sahip olan ülkeler söz konusu olduğunda karar alıcıların kimliğinin Türkiye ve Cezayir'in birbirleri ile ilgili dış politikalarını ifası üzerindeki etkisini belirlemek için yapısalcı teorik çerçeveyi kullanacaktır.

Araştırma, tanımlayıcı, istatistiksel ve analitik yöntemlerden yararlanacaktır. Bu araştırma, 2002 yılından bu yana Türkiye ve Cezayir'in birbirine açılımını buna yol açan iç ve dış ortamda bir dizi değişkenin sonucu olarak görür. Bu araştırmanın Türkiye-Cezayir ilişkilerini incelemek için sistematik analizi kullanmasının nedeni budur. Bu yaklaşım dış politikayı sistematik bir perspektiften analiz etmeye yardımcı olur. Uluslararası sistemin kendi yapısı devletlerin eylemlerinin diplomatik alanını belirleyen güç dengesinin niteliği gibi bir dizi unsura bağlıdır. Dış politikanın yönelimi devletin uluslararası sistemde ne şekilde yer aldığıyla açıklanır. Devletin içine bakmak ve karar alma sürecini incelemek de önemlidir. Bir devletin siyasi, stratejik ve hatta ekonomik seçimlerini anlamak için o devleti uluslararası ortama yerleştirmek yeterli değildir; dış politika ile ilgili karar alma sürecinde çok önemli bir rol oynayan iç ortamı dikkate almak da gerekir. Sistematik analiz, hata marjını asgari düzeye indirmek için bütün bileşenleriyle birlikte değerlendirmeleri dikkate alarak ayrıntılı ve kapsamlı bir dış politika anlayışı üretebilen yöntembilimsel bir anahtardır. Bu nedenle bu çalışma, farklı düzeylerde uluslararası ilişkiler analizinden yararlanacaktır (bireyler, devlet ve uluslararası sistem).

Bu çalışmada, çeşitli kaynaklar üzerinde çalışacaktır. Türk ve Cezayir hükümetlerinin anlaşmaları, yayınları ve raporları ile uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan belgeler gibi resmi belgelere odaklanacaktır. Ayrıca, kitaplar, akademik çalışmalar, ekonomik istatistikler ve dergi yayınları, gazete makaleleri, raporlar gibi kaynakları ve araştırma merkezlerinin "Beyin Takımları" tarafından, Türkçe, İngilizce, Arapça ve Fransızca gibi çeşitli dillerde yapılan diğer çalışmalar analiz edecektir.

Bu çalışma iki temel amaca ulaşmayı hedeflemektedir: pratik ve teorik amaçlar. Pratik açıdan, bu çalışma göreceli güç, ulusal menfaat ve kimlik gibi birçok analitik değişkeni kullanarak 21. yüzyıl başlarındaki Türkiye-Cezayir ilişkilerini çözme ve açıklama girişiminde bulunmaktadır. 2002’de Türkiye-Cezayir ilişkilerindeki bu yeni değişiklikleri incelemek için en iyi yaklaşımları elde etmeye çalışmaktadır. Bugünkü Türkiye-Cezayir ilişkilerini analiz edip değerlendirmeyi ve bu ilişkilerle ilgili bir gelecek perspektifi sunmayı amaçlamaktadır. Teorik açıdan, çalışma Uluslararası İlişkiler (Neo-klasik Realizm ve konstruktivizm) teorilerini kullanacak ve bu teorilerin önerdiği varsayımlarda Türkiye’nin Cezayir açılımına açıklamalar bulmaya çalışacaktır. Ayrıca, bu çalışma, Cezayir ve Türkiye’nin nasıl ve neden geçtiğimiz yıllarda birbirleri için önemli hale geldiğine dair ihtiyaç duyulan analizi sağlamaya da çalışmaktadır. Ancak ayırt ediciliği, hem Türkiye’nin hem de Cezayir’in dış politikalarının unsurlarını inceleyenlere ilginç sonuçlar sağlayarak bölgelerin ve dış politika analizinin ötesine geçecektir.

Bu konuyla ilgili literatürün incelenmesinden sonra, AK Parti döneminde Türk-Cezayir ilişkileri ile ilgili akademik çalışmaların çok ender olduğu, zira her iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni görüldüğü ve son yıllarda yeniden kurulduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu konuyla ilgili gazete makaleleri ve hakemli dergilerde yayımlanan makaleler gibi literatürün çoğunluğu çok sınırlıdır. Çalışmamız, 2002 yılından bu yana Türkiye-Cezayir ilişkileri ile ilgili, Cezayir’le ilişkisinin birçok boyutunu kapsayan bilimsel ve nesnel temellere dayanan ilk kapsamlı ve ayrıntılı araştırma olmayı ve Türk-Cezayir ilişkileriyle ilgilenenler için güvenilir bir akademik referans olmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından bu yana Türkiye-Cezayir ilişkilerinin gelişimini incelemeyi amaçlamaktadır. Türk dış politikasını Batıyla ittifak kurmaya yönelten ve Arap ve İslam ülkelerini görmezden gelen, o süreçte karar vericilerin algılarında kriz ve sorun kaynağı olan Kemalist İdeoloji gibi, iki ülke arasındaki ilişkileri şekillendiren soğuk dönemin ardındaki temel nedenleri irdeler. Ayrıca Soğuk Savaş ve Batı müttefiki olan Türkiye ile o dönemde sosyalist kampta sayılan Cezayir arasındaki ideolojik farklılıklara ilave olarak, Türkiye’nin Cezayir bağımsızlık savaşına karşı olumsuz tutumu ikincisinin Türkiye’yi dost olmayan bir ülke olarak görmesine yol açmıştır.

Birinci bölüm ayrıca özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, 21. yüzyıl başlarında Türkiye-Cezayir ilişkilerinde açılıma yol açan faktörleri ve ideolojik çatışma ile yeni dünya düzeninin ortaya çıkması ve hem Ankara hem de Cezayir’de ülkelerinin dış politikalarına farklı vizyonlar getiren yeni liderlerin iktidara gelmesini de tartışmaktadır. Bu yeni liderlerin iki taraflı ilişkileri yeniden canlandırmayı ve işbirliği ve dostluk anlaşmasını imzalamayı başarmalarıyla birlikte Türkiye ve Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır.

İkinci bölümde 2006 yılında iki ülkenin liderlerinin, Diplomatik ve siyasi ilişkilerde önemli olumlu gelişmelere olanak sağlayan karşılıklı resmi ziyaretleriyle oluşturulan dostluk ve işbirliği anlaşmasını imzaladıklarından beri Türkiye ve Cezayir arasındaki Diplomatik ve siyasi ilişkilerin gelişimi ele alınmaktadır. Türkiye’nin Afrika kıtasına yönelik dış politikasında Cezayir’in alışkın olduğu siyasi ve ekonomik konumun öneminden dolayı, Cezayir son yıllarda Türk yetkilileri tarafından en fazla ziyaret edilen Afrika devleti olmuştur. İkinci bölümde ayrıca her iki ülkenin Filistin ve Batı Sahra meselesi ve Libya ve Suriye’deki savaş gibi bölgenin Arap Baharından kalma çetin sorunları konusundaki siyasi yaklaşımları ve aldıkları konum ele alınmaktadır. Son olarak, İkinci bölümde Türk-Cezayir ortaklığının siyaset, ekonomi, enerji ve güvenlik alanlarında bu ülkelere sunabileceği avantaj ve fırsatlar tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, son yıllarda kayda değer gelişmeler yaşayan ekonomik ve kültürel ilişkiler öne çıkmaktadır. Ekonomik bakımdan, Cezayir bugün Türkiye’nin Afrika kıtasındaki ilk ortağıdır. Bu nedenle bu bölüm iki taraf arasındaki ithalat ve ihracat sektörlerine ve her iki ülke üzerinde bağlayıcı olan ekonomik ilişkilere odaklanarak ekonomik ilişkiler realitesini mercek altına almaktadır. Ardından bu bölümde, özellikle inşaat, tekstil ve demir-çelik sektörlerinde son yıllarda hızlı bir büyüme gördüğünden beri Cezayir’e yapılan Türk yatırımlarından bahsedilecektir. Üçüncü bölüm kültürel bakımdan, TİKA gibi uzman kuruluşların rolünü ve Cezayir’deki kültürel projelerini göstererek iki taraflı ilişkilerin gelişiminden söz etmektedir. Bu bölümde, her iki ülkede öğrenci değişim programı ve çeşitli kuruluşlar ve eğitim ve kültür merkezleri tarafından yürütülen bilimsel ve kültürel seminerler ve konferanslar gibi kültürel ve akademik faaliyetler ele alınacaktır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİ 1923-2002: UZAKLAŞMA SİYASETİNDEN AÇILIM SİYASETİNE

Bağımsızlık sonrası dönemde Türkiye ve Cezayir arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaşın sonu itibarıyla her iki ülkenin yaşadığı iç ve dış sorunların yanı sıra; her iki ülkenin iç ve dış ortamında, bu ülkelerin dış politikalarına yön veren farklı ideolojiler ve Soğuk Savaş döneminde, Birleşik Devletler ve eski Sovyetler Birliği'nin izlediği, dünyayı kapitalist / sosyalist ideoloji temelinde ikiye ayıran, Ankara ve Cezayir'in farklı kamplarda konumlandığı uluslararası kutuplaşma politikası gibi birçok değişiklikten ötürü çok soğuk olagelmıştır. Ancak, Cezayir-Türkiye ilişkileri 21. yüzyılın başı itibarıyla kayda değer gelişmeler kaydetmiş ve iki ülkenin iki taraflı ilişkileri yeniden canlandırmasına yol açmıştır. Bu bölüm, 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye-Cezayir ilişkilerinde uzaklaşmaya yol açan faktörleri incelemeyi ve Türkiye ve Cezayir'in 2006 yılında "Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasını" imzalamalarının önünü açan ve iki devlet arasındaki iki taraflı ilişkilerde yeni bir aşama başlatan açılımla ilgili faktörleri analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1.1. TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİNDE UZAKLAŞMA SİYASETİ FAKTÖRLERİ

1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, Türkiye-Cezayir ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu çerçevesindeki üç asırdan uzun bir zamana

yayılan tarihsel ilişkilerine rağmen bir tür yabancılaşma yaşamıştı.¹ Bu nedenle, çalışmanın bu bölümü, 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye-Cezayir ilişkilerinin gelişmesini engelleyen en önemli nedenleri analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1.1.1. Batılılaşma Politikası

Türk dış politikasının Kemalist yönelimleri bağımsızlık sonrası dönemde Türkiye ve Cezayir arasındaki ilişkilerin gelişimini engelleyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Kemalizm, adını Türkiye'nin kurucusu ve cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ten alan bir ekonomik, siyasi ve sosyal doktrinler bütünüdür. Düşünceleri ve politika hedefleri Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk devletinin iç ve dış meselelerdeki kılavuzu olmuştur. Onun liderliğinde Türk ulusu önemli sosyal dönüşümlere tanıklık etmiş ve modern bir devlet yapısı kurulmuştur. Bunların neredeyse tamamı nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülke için farklı ve garip görünüyordu. Aslında Kemalist inkılâplar yüzeysel değil, yapısal değişiklikler getirmeyi hedefliyordu.²

Her ne kadar Osmanlı geçmişinden kalan deneyim ve hatıralar ve jeostratejik konumu Türkiye'nin sonraki dış ilişkilerinin temeli olsa ve bu ilişkileri etkilese de, Türk dış politikasının şekillenmesindeki en önemli faktör Atatürk'ün dış politika teori ve pratiği olmuştur. Atatürk ömrü boyunca Türk dış politikasını tümüyle kontrolü altına almakla kalmamış, aynı zamanda, Türk dış politikasının uygulanabilmesi için ideolojik bir çerçeve de tanımlamıştır. Her ne kadar ulusal dış politikanın başlangıçtaki Kemalist amaçları çeşitli değişimler geçirmişse de; pratikte durdukları noktadan bağımsız olarak bütün Türk hükümetleri, Kemalizm'in "tartışılmaz dogmasını" programlarına almışlar ve Kemalist ilkelerle çelişen politikaları uygulamamış, uygulayamamışlardır. Onun genelde Türk halkı ve özelde Türk dış politikası üzerindeki etkisi o kadar derin ve köklüydü ki, zaman zaman onun ilkelerine katı bir şekilde bağlı kalmak dışında yapılacak her şeyin ona ve vatana ihanet etmek olduğuna dair imalar, hatta açık uyarılar dile getirilmiştir. Atatürk'ün

¹ Türkiye-Cezayir ve diğer Afrika ülkeleri Tarihsel ilişkileri hakkında daha fazla bilgiler için : Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika ilişkileri* (İstanbul: Kitabevi, 2011). Ahmet Kavas, *Geçmişten Günümüze Afrika* (İstanbul: Kitabevi, 2017).

² Suna Kili, *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli* (İstanbul: Cumhuriyet, 1998), 44.

dış politika görüşleri, tıpkı siyasi görüşleri gibi, geçmişle bağların koparılmasını temsil ediyordu. Osmanlı döneminde önemli olan üç akımı tarihe gömmeyi hedeflemişti: Osmanlıcılık, Panislamizm ve Turancılık. Tesadüfen bu akımları tarihe gömebilecek politikalar siyasi ilkelerinden üçüyle çakışıyordu: sırasıyla Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Milliyetçilik.

Atatürk'ün dış politikası açıkça içte uyguladığı politikaların bir uzantısıydı. Yeni Cumhuriyetin iç örgütlenmesi ile dış politikası arasında önemli bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de uzun vadeli inkılâplarını gerçekleştirmek için barışçı bir dış politikaya ihtiyaç olduğunu da kabul etmiştir.³ Bu kapsamda, Atatürk bir konuşmasında şöyle demişti: "Dış politikayı özellikle ilgilendiren ve ona temel oluşturan, devletin iç örgütlenmesidir. Dış politikanın iç örgütlenme ile uyumlu olması gerekir".⁴ Bu nedenle bunu ünlü "yurtta sulh, cihanda sulh" vecizesinde görmek şaşırtıcı değildir; iç istikrarı uluslararası barış ve düzenle ilişkilendirirken, yurdu ön plana almıştır.

Atatürk, Türk ulusunu dünyanın diğer uluslarından ayrı yabancı ve düşman bir topluluk olarak görmek istemiyordu ve ulusun bu tür görüşlere sahip olan bir gruba ait olmasını arzusunda değildi. Türkiye'nin, uygar dünyanın bir parçası olmasını istiyordu. Ancak, bunu başarmak için, hükümet sistemindeki değişimden ayrı olarak "Türk halkının zihinsel tasarrufunda" değişim gerekliydi.⁵ Siyasi inkılâpları bu amaca, yani Türk halkının asırlar süren geri kalmışlığını ve cehaletini değiştirmeye ve onları modern yaşam biçimine alıştırmaya yönelikti. Bu amacı gerçekleştirmek için gerekli olan ideolojik rehberlik, 1931'de Cumhuriyet Halk Partisi Kongresi'nde tanımlanan ve 1937'de anayasaya yazılan siyasi ilkelerinden türetilenkti.⁶ Bunlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin amblemiyle simgeleniyordu: "altı ok". Bunların her biri, aslında Kemalist ideolojinin anahtar sözcüklerini temsil etmektedir: Milliyetçilik, Laiklik, Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik ve İnkılâpçılık. Bu altı anahtar sözcük, Kemalist ideolojinin bütün boyutlarını

³ Váli Ferenc, *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey* (Baltimore: John's Hopkins Press, 1971), 55.

⁴ Atatürk Mustafa Kemal, *Nutuk*, 3.vol. (Ankara: TTK Basımevi, 1981), 218.

⁵ Váli Ferenc, a.g.e, 51.

⁶ Atatürk Mustafa Kemal, *Nutuk*, a.g.e, 229.

kapsamamakla birlikte, kısaca temel direklerini temsil eder ve birçoğunun dış politikada karşılığı mevcuttur.

Bu Kemalist ilkelere benzer fikirler Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri geliştirmesine ve barış ve güvenliği sağlamak için uluslararası işbirliği içine girmesine sebep olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin dış politikada batıya yönelmesi, Atatürk'ün genel olarak batıyı kucaklamasının ve doğuyu reddetmesinin doğal bir uzantısıydı. Kurtuluş Savaşı'nın sonunda dediği gibi, "birçok ulus vardır, ancak tek bir medeniyet vardır. Bir ulusun ilerlemesi için, o ulus bu tek medeniyetin parçası olmalıdır...Ülkemizi modernleştirmek istiyoruz. Bütün çabamız, modern ve dolayısıyla batılı bir hükümetin kurulması içindir".⁷ Görüldüğü gibi, Atatürk "modernleşmeyi" "batılılaşma" ile tanımlamış ve bu iki sözcüğü eşanlamda kullanmıştır. Kemalist inkılâplara paralel olarak, Ankara'nın İslam ülkeleri ve Araplarla ilişkileri bu süreçte önemli ölçüde bozulmuştur.⁸ Türkiye'nin kimlik değişikliğinin genel etkisini akılda tutmak kaydıyla bu bozulmayı açıklamak için burada birçok neden sıralanabilir.

Öncelikle, Türkler ile Araplar ve Müslüman ülkeler arasında, I. Dünya Savaşı sırasında bazı Arapların Türk karşıtı kampanyalarının daha da kötüleştirdiği bir algı problemi yaşanmıştır. Ancak bu yanlış algı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru Türkiye ve Arap ülkelerinde devlet oluşumu ve ulus inşası süreçleriyle de ilişkiliydi. Başka bir yerde de belirtildiği gibi, Türk ve Arap laik çevreler "Araplarla Türkler arasındaki farkları abartarak ve birbirlerini kötüleyerek İslam ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ağır yükünden kurtulmaya çalışıyordu".⁹ Bu faktörün yanı sıra, Kemalist inkılâplar muhafazakâr Araplar tarafından onaylanmıyordu ve Türkiye'nin İslam'dan sapması olarak yorumlanıyordu.¹⁰ Kemalist Türkiye'nin bu Arap yabancılaşması 1938'de Suriye'den alınan Hatay ilinin bir yıl sonra Türkiye'ye katılmasıyla daha da derinleşmiştir.¹¹

⁷ Atatürk Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler*, Cilt 5. (Ankara: TTK Basımevi, 1985), 67-68.

⁸ Gökalp İskender, Georgeon François, *Kemalizm ve İslam Dünyası* (İstanbul: Arba, 1990), 31-45. Kruger K., *Kemalist Turkey and the Middle East* (London: George Allen and Unwin, 1932), 160-197.

⁹ Yavuz M. H. and Khan, M. R., "Turkish Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict," *Arab Studies Quarterly* 14, s.4 (1992): 71.

¹⁰ Aykan Bali, "The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s," *International Journal of Middle Eastern Studies*, 25, s.1 (1993): 91.

¹¹ Kürkçüoğlu Ömer, *Türk-İngiliz İlişkileri 1919-1926* (Ankara: SBF Yayınları, 1978), 13.

Halifeliğin kaldırılması, Türkiye'nin Müslüman dünyayla ilişkilerindeki en önemli dönüm noktalarından birisiydi. Gerçekte, Halifeliğin kaldırılmasının sonuçları çok çeşitliydi. İlk olarak, başka bir yerde de belirtildiği gibi, "Türkiye, İslami otoritenin merkezi olmaktan vazgeçmiştir".¹² Türkiye artık Müslümanların lideri değildi.

Bir yandan, Türkiye Cezayir'in de içinde bulunduğu İslam dünyasına kapılarını kapatırken; diğer yandan İslam dünyası aşamalı olarak Türkiye'den uzaklaşacaktı¹³ Zira batı işgali altında yaşayan birçok Müslüman'ın halife'den yardım istediği emperyalizmin altın çağında, Halifeliğin kaldırılması umutlarını bitirerek onları büyük bir hüsrana uğratmıştı.¹⁴ İkincisi, ülkenin dış politikasını iç siyasi sistemi kadar modernleştirmek için Batı dünyasına bir sinyaldi.¹⁵ Türkiye'nin uluslararası meselelerde de İslami ve Osmanlı geçmişiyle bağlarını kopacağına dair bir işaret göze çarpmaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana İslam dünyasına yönelik dış politikasının, asıl olarak politika yapma biçimlerini belirleyen devletin kimlik değişikliğine bağlı olduğunu söylemek,¹⁶ bazılarının sandığı gibi mübalağa değildir. Vali tarafından da belirtildiği gibi, "Osmanlı devletinin İslami ve teokratik temellerini yok etmek ve siyasi ve sosyal yapısını modernleştirmek" zorunda olan Kemalist Türkiye, Ortadoğu'ya ve özellikle Arap dünyasına sırt çevirmiştir.¹⁷

Benzer bir gözlem başkaları tarafından da yapılmıştır. Lewis bu politikayı Kemal'in "[Türkiye'yi] doğulu ve İslami geçmişinden kopma [koparma]" isteği ile ilişkilendirirken,¹⁸ Robinson uluslararası ilişkilerde de "laik bir devlet olan Türkiye için, dinin siyasi ilişkiler için geçerli bir temel olmadığına" işaret etmiştir.¹⁹ Türkiye,

¹² Toynbee A. J., Kirkwood K. P, *Turkey* (London: Benn, 1926), 179.

¹³ Oran Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme* (Ankara: Bilgi, 1990), 177.

¹⁴ Toynbee, a.g.e, 62-63.

¹⁵ Başkaya Fikret, *Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Kalkınma: Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş* (İstanbul: Doz Yayınları, 1991), 43-44.

¹⁶ Ahmed Muhamed Vahban, *e-siyasato'l Kharijiato e-Türkiye Tüceha eş-Şark el-Avsat: Sirao'l Houviyati ve el-Bragmatia ve el-Mabadii el-Kamalia* (Riyad: El-Jameato e-Saoudia Liloloum e-siyasiye, 2013), 07-25. See also, Walid Radwan, *Türkiye Beyna'l Almaniyati ve el-Islam Fi'l Qarni 'l İşrin* (Beyrut: Şariketo 'l Matbueati Linasher ve Tavzii, 2006).

¹⁷ Váli, Ferenc, a.g.e, 310.

¹⁸ Lewis Geoffrey, *Modern Turkey* (London: Ernest Benn, 1974), 133.

¹⁹ Robinson D. Richard, *The First Turkish Republic: A Case Study in National Development* (Cambridge: Harvard University Press, 1965), 171.

İslami kurallara dayalı herhangi bir ilişkiyi kurmayı reddetmiştir. Robinson'un açıkladığı gibi, böyle bir politika "iç hukukun, dinin siyasi amaçla kullanımının laik devlet için yıkıcı ve dolayısıyla yasadışı olduğunu [ortaya koyan] bir uzantısıdır. Dinin uluslararası politikada kullanımı bu nedenle açıkça tanılanmış bir iç politika ile çelişebilir".²⁰

Mustafa Kemal'in batılı ülkelere sempatiyle baktığı ve hatta eski düşmanı Yunanistan'la dostça ilişkiler kurduğu bir zamanda, Cezayir'in içinde bulunduğu Müslüman dünyaya karşı gerçekten bir ilgisizlik söz konusuydu. Bu davranışın temelinde, bir tür geçmişe tepki olduğu söylenebilir. Araplar ve Müslüman ülkeler, Türkiye'ye her zaman İslam'ı ve Osmanlıları anımsatıyordu. Bir Türk bakanının bu psikolojik faktörle ilgili açıklamasına göre, Türkiye "yalnızca boynundaki Müslüman boyunduruğundan kurtulmayı düşünüyordu". Aynı bakan, "Biz bu yabancı Arap boyunduruğundan ne kadar kurtulursak, kendimizi o kadar Türk hissediyoruz" demektedir.²¹

1.1.2. Türkiye'nin Cezayir Bağımsızlık Savaşına Karşı Tutumu

Türkiye'nin Cezayir devrimine karşı aldığı tutum da Türkiye-Cezayir ilişkilerindeki soğumanın bir başka etkenidir. 1 Kasım 1945 tarihinde başlayan Cezayir bağımsızlık savaşının patlak vermesinden bir yıl sonra, "en belirgin içselleştirme becerisi olarak", Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) geliştirmekte olan Üçüncü Dünya'yı temsil eden, "Cezayir'in bağımsızlık hakkını ilan eden ve Fransa'yı buna uymaya çağıran bir Mısır hareketini oybirliğiyle kabul eden" Bağlantısızlar Hareketi'nin Nisan 1955 tarihli Bandung Konferansına davet almıştır. Bu diplomatik başarı üzerine, FLN'ye BM yolu açılmıştır. Eylül 1955'te, Cezayir sorunu tek bir oyla Genel Kurul gündemine resmi olarak girmiştir. Türkiye'nin aralarında olduğu 26 devlet dilekçe aleyhine oy verirken 27 devlet lehte oy kullanmış ve beş devlet çekimser kalmıştır.

Şubat 1956'da "karşılıklı bağımlılık içinde bağımsızlık" kazanan Fas ve Tunus'la birlikte, FLN için Cezayir'in bağımsızlığı beklentisi artmış ve FLN, kırsal alanda gerilla savaşına devam ederken süreci, "başkent Cezayir savaşı" adı verilen

²⁰ a.g.e, 171-172.

²¹ Jones E.S, "The Meaning of Revolution in Turkey," *The Moslem World* 1 (1926): 257.

isyannın şehirde mücadele biçimindeki yeni ve acımasız bir evresini başlatacak şekilde hızlandırmaya karar vermiştir. Bu kanlı evre başkent Cezayir Savaşı'ndan itibaren Cezayir sorununun içselleştirilmesinde bir başka adımdı.

Ancak, Türk politikacılarının Fransa'ya baskı yapmaktan elde edecekleri bir menfaat yoktu. Aksine, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes 20 Aralık 1957 tarihinde Fransa Başbakanı Felix Gaillard ile yaptığı toplantıda, Fransız Başbakan Türk mevkidaşına Türkiye'nin Cezayir meselesinde aldığı tutumdan ötürü teşekkür etmiştir.²² Diğer yandan, FLN, Kahire'de bulunan Türk Büyükelçiliğine verilen bir mesajla, ilk defa bağımsızlığını kazanma konusunda Türklere yardım istemiş ve Bağdat Paktı üyesi olarak Türkiye'den, Fransa üzerinde nüfuzunu kullanmasını talep etmişti.²³

Cezayir'deki durum FLN için umut vaat etmezken, Türk kamuoyu Cezayir'in bağımsızlığı hakkında iyimserdi. Bir köşe yazarı, Fransızların, sömürgecilik politikasının eskidiğini kavrayamadıklarını, Cezayirliğin ise bağımsızlığın ne olduğunu çoktan anladıklarını ve bağımsızlığın kaderlerinde olduğunu belirtmişti.²⁴

Uluslararası alanda, de Gaulle'ün sürekli çabalarıyla izole edilme politikalarıyla karşı karşıya kalan FLN, uluslararası tanınma mücadelesini yoğunlaştırmaya karar verdi ve 19 Eylül 1958 tarihinde Kahire'de yapılan bir basın toplantısında, Ferhat Abbas başkanlığında GPRA geçici hükümetinin kuruluşunu ilan etti. Buna göre, Cezayir ulusal kurtuluş hareketi yeni bir evreye girmişti. Zira Lübnan dışındaki bütün Arap devletleri, Çin, Kuzey Vietnam, Kuzey Kore ve Endonezya gibi birçok devlet diplomatik tanımayı derhal gerçekleştirmişti.²⁵ Bir başka adım, Cezayir halkının bağımsızlık hakkının tanınması ve "iki taraf arasında" müzakere çağrısı yapılması kararıyla ilgili Aralık 1958 tarihli bir BM Genel Kurulu tartışmasıydı. Her ne kadar karar gerekli üçte iki çoğunluğu sağlayamamışsa da, bu

²² Dün Fransız Başvekilie İktisadi Görüşmeler Yapan Menderes Paris'ten Döndü. (21 Aralık 1957). *Milliyet*, s. 3.

²³ Cezayir Bizden Yardım İstedi. (1 Şubat 1985). *Milliyet*, s. 3. See also : Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri," *Afrika Çalışmaları Dergisi* 1, s. 2 (2012): 72-74.

²⁴ Refi Cevat Ulunay, Cezayir Kurtulacak. (19 Mayıs 1958). *Milliyet*, s. 3.

²⁵ Matthew Connelly, "Rethinking the Cold War and Decolonization: The Grand Strategy of the Algerian War of Independence," *International Journal of Middle East Studies*, 33, s. 2 (2001): 232.

tartışma GPRA için önemli bir başarı olarak görülmüştür. Zira yalnızca on dokuz devlet reddederken ve 28 devlet çekimser kalırken 34 devletten destek almıştır. Oylamada Türkiye çekimser kalmaya karar vermiştir.²⁶Şimdi uluslararası arenada izole etme politikalarıyla karşı karşıya kalma sırası Fransa'daydı ve bunu engellemek için de Charles Gaulle 16 Eylül 1959 tarihinde "barış sağlandıktan sonra, Cezayirlilerin kendi kaderini tayin hakkına sahip olacaklarını" ve kendi problemleriyle ilgili tercih ettiği çözümün "Cezayirlilerin Fransa'nın yardımıyla ve Fransa'yla yakın ilişki içinde Cezayirliler tarafından yönetilmesi" olduğunu ilan etti.²⁷ Charles De Gaulle'ün teklifleri 16 Ekim tarihinde Fransa'da çok iyi karşılandı ve Fransız Parlamentosu ezici çoğunlukla güvenoyu verdi. Charles De Gaulle'ün teklifleri Türk kamuoyu tarafından da çok iyi karşılandı. Günlük Milliyet gazetesi köşe yazarı Sami Kohen, iki taraf konuya dar bir pencereden bakmaktan vazgeçip bu sorunu "iyi niyet ve anlayış" çerçevesinde çözmeye çalıştığı müddetçe, De Gaulle'ün planının bu "çetin sorunun" çözümünde önemli bir adım teşkil ettiğini belirterek memnuniyetini dile getirdi.²⁸ 12 Aralık 1959'da, "Cezayir ve Fransa arasında müzakere tavsiye eden bir başka Afro-Asya kararı BM Genel Kurulu'nda 27 çekimser olmak üzere, 35'e on sekiz oyla reddedildi".²⁹ Türkiye yine çekimser oy kullandı.³⁰

Mayıs 1960'ta, Türkiye'de Menderes hükümeti, Türk dış politikası üzerindeki ilk etkisi tartışmaya açık bir şekilde çok düşük olan bir askeri darbeyle devrildi. "Askeri cuntanın yaptığı gözle görülür tek dış politika değişikliği Arap ülkeleriyle ilişkileri iyileştirme girişimi ve gelişmekte olan uluslarla daha yakın temas kurma isteğiydi".³¹Türk dış politikasının Üçüncü Dünya'yla ilgili söylemindeki değişiklik gözle görülür bir değişiklikti. Yeni Türkiye dışişleri bakanı ve aynı zamanda eski BM Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Eylül 1960'ta "Türkiye, Asya-Afrika bloğuna aittir ve daima taahhütleri çerçevesinde bu ulusların davalarına

²⁶ Cezayir Hakkındaki Tasarısı B.M. Reddetti. (15 Aralık 1958). *Milliyet*, s. 3.

²⁷ Charles Robert Ageron, Michael Brett, *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present* (London: Hurst and Company, 1991), 120.

²⁸ Sami Kohen, Cezayir: Muzakere Safhası. (15 Ekim 1959). *Milliyet*, s. 2.

²⁹ Charles C. Cogan, "France, the United States and the Invisible Algerian Outcome," *Journal of Strategic Studies* 25, s. 2 (2002):144.

³⁰ Berdal Aral, "Fifty Years On: Turkey's Voting Orientation at the UN General Assembly," *Middle Eastern Studies* 40, s. 2 (2004): 139.

³¹ Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures during the Cold War," *Middle Eastern Studies* 36, s. 1 (2000): 116.

destek verir” dedi.³² Ayrıca yeni Türk hükümeti “Cezayir sorunu” ile ilgili aracılık teklif etti; bu teklif Fransız hükümeti tarafından reddedildi. Diğer yandan Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kahire’de verdiği bir röportajda Cezayir için kendi kaderini tayin ilkesini destekleyeceğini ilan etti.³³

Politika değişikliği doğrultusunda, Türkiye; 19 Aralık 1960’ta Cezayir halkının kendi kaderini tayin hakkını ve bağımsızlığını tanıyan ve “Cezayir’in birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı temelinde kaderini tayin hakkının başarılı ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlamak için etkin ve yeterli garanti ihtiyacının zorunluluğunu” kabul eden Cezayir Sorunu Hakkında 1573 sayılı BM Genel Kurul Kararı lehine oy verdi.³⁴ Ancak, bu, radikal bir değişiklik değildi zira Türkiye, Cezayir’de uluslararası düzeyde gözlemlenen bir referandum çağrısı paragrafı için çekimser oy kullandı ve bu, tek oy farkla reddedildi. Yine de, Türkiye’nin Cezayir yanlısı tutumunu onaylaması örneğin İstanbul Üniversitesi’nde öğrenim gören ve Türk politikasında Cezayir’e yönelik “hak ve bağımsızlık anlayışını” memnuniyetle izlediklerini ve onayladıklarını beyan eden üniversite öğrencileri tarafından iyi karşılanmıştı.³⁵

Son olarak, Fransız hükümeti ve GPRA arasında 18 Mart 1962 tarihinde imzalanan Evian Anlaşması hükümleri uyarınca, Fransa ve Cezayir’de Haziran ve Temmuz 1962’de Cezayir’in bağımsızlığı konusunda referandum yapılmış ve her iki ülkede seçmenler bağımsızlık lehine oy kullanmışlardır; bu, referandumdan önce Türk medyası tarafından da desteklenen bir tutumdur. GPRA 5 Temmuz tarihini bağımsızlık günü olarak ilan etmiş ve BM Güvenlik Konseyi (176) ve Genel Kurul (1754) kararlarıyla, Cezayir uluslararası tanınmış, bağımsız bir devlet olmuştur.

Menderes hükümetinin, Cezayir Bağımsızlık Savaşı olarak anılan Cezayir Ulusal kurtuluş Hareketine yönelik dış politikası, farklı kesimlerden köşe yazarları ve Türk dış politikası uzmanları tarafından ağız birliğiyle eleştirilmiştir. 1968 yılında sol

³² Sami Kohen, Yeni Dış Politikamız. (22 Eylül 1960). *Milliyet*, s. 2. See also: Eyricc Elem, “Cezayir’in Fransız sömürgeciliğine karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi,” (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi 2008), 125. See also Şinasi Sönmez, “Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954-1962),” *Sosyal Bilimler Dergisi* 6, s.12, (2010) : 289–318.

³³ Fransa Cezayir İçin Arabuluculuk Teklifimizi Reddedti. (27 Aralık 1960). *Milliyet*, s. 1.

³⁴ “Resolutions Adopted on the Reports of the First Committee,” UN. <http://daccess-dds-nu.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0153/47/IMG/NR015347.pdf?OpenElement>

³⁵ Arap Talebeler Gürsel’e Tasvip Telgrafi Çekti. (19 Aralık 1960). *Milliyet*, s. 5.

kanada mensup bir köşe yazarı Demokrat Parti liderlerinin BM Genel Kurul'unda Cezayir sorununa yönelik aldıkları tutumun “utanç verici” olduğunu belirtti. Zira yazara göre Türklerin BM’de çekimser kalmaları emperyalizm ve kapitalizmin yanında saf tutmakla eş değerdirdi ve fiilen “bir ideolojik ihanetti”.³⁶ Bazı Türk bilim insanlarına göre, Menderes hükümetinin Fransa’ya karşı verilen Cezayir bağımsızlık savaşına yönelik tutumunun Türkiye’nin Ortadoğu bölgesindeki devletlerle olan ilişkilerinde ağır bir hava yarattığı ortadadır.³⁷ Cezayirliler de Türk politikasını eleştirmişlerdir. Cezayir Meclis Başkanı Ferhat Abbas, 1963 yılı başında bir Türk gazeteciye kırılgan bir şekilde Türkiye’nin yardımına en çok ihtiyaç duydukları anda, Türkiye’nin “kendilerini yalnız bıraktığını” söylemiştir.³⁸

Her ne kadar Türkiye, Şubat 1957, Aralık 1957, 1960 ve 1962’de gerçekleşen başka dört oylamada Cezayir lehine tutum almışsa da, Türkiye ve Cezayir’de ve genel olarak Üçüncü Dünya’da genel algı, Fransız ve Batı yanlısı tutuma karşı eleştireldir.³⁹ Genel Kurulda bütün kararlarda Türkiye’nin Cezayir lehine oy kullanırken, diğerlerinde Türkiye’nin aleyhte veya çekimser oy kullanmasının bir nedeni, 1960 darbesinden sonra Türk hükümetinin Batılı olmayan ülkelerle bağlarını onarmaya çalışması ve özellikle BM Genel Kurulunda Cezayir’i açıkça desteklemeyi seçmesidir. Her durumda, yaygın argüman; Türkiye’nin “Cezayir problemiyle” ilgili doğrudan diplomatik destek vermekten kaçınmasının hiçbir mazereti olmadığı yönündedir.

Bu akıl yürütme hattı ve sonrasında Türklerden destek bekleme tutumu ve bunun sonucunda ortaya çıkan politikanın yarattığı hayal kırıklığı, Haziran 1965’te, Huari Bumedyen’in Ahmed Bin Bella’ya karşı yaptığı ve kendisini iktidara getiren darbenin ardından bir Türk gazetecisinin sorduğu soruya verdiği sert yanıtta açıkça görülmektedir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketinin (Front de Liberation Nationale FLN) içinde birçok üst düzey görev yapan ve nihayet 1965’te Cezayir Cumhurbaşkanı olan en önemli liderlerinden birisi olarak, Bumedyen’in yanıtının, FLN önderliğinin Türk politikası ile ilgili genel algısını temsil ettiği düşünülebilir.

³⁶ Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye kitabı* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968), 155–156.

³⁷ Fırat Melek, Ömer Kürkçüoğlu, *Orta Doğu’yla İlişkiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 634.

³⁸ Kenan Akın, *Cezayir’de Fransız Vahşeti ve Ötesi* (İstanbul: Derin Yayınları, 2003), 53.

³⁹ Ismaeil Debech, *e-siyasato’l Arabia ve el-Mawakifo e-Daoulia Tüjehe e-Tavrati i’l Jazayiria 1954-1962* (Cezayir: Dar Humat, 2000), 32.

Türk gazeteci Lütfü Akdoğan gelecekte Cezayir'in Türkiye ile ilişkileri hakkında kaygılıydı. Bumedyen şöyle yanıtladı: "Türkiye'ye kırgımız ama bu, Türkiye'ye savaş açacağımız anlamına gelmiyor. Bildiğiniz gibi, bizim mücadelemizde Türkiye her zaman Fransızlardan yana tutum almıştır. Birleşmiş Milletlerde çok mağdur olduk. Ancak aslında, Türkiye Müslüman'dır burada 300 yıl hüküm sürmüştür".⁴⁰

1.1.3. Soğuk Savaş Sırasında İdeolojik Kutuplaşması

1923'te yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından Soğuk Savaş'ın başlamasına kadar geçen süre içinde, Türkiye Müslüman dünyaya karşı bir kayıtsızlık politikası izlemiş ve büyük ölçüde bölgeye yabancılaşmıştır. Ancak, Soğuk Savaş'ın başlaması ve Ankara'nın Batı yanlısı tutum alması ile Türkiye'nin yaşadığı, en önemlisi çok partili hayata geçiş olan siyasi değişiklikler Türkiye'nin bölgeyle ilgili izlediği dış politika tutumunu değiştirmiştir. 1947'de Truman Doktrininin ilanından sonra, Türkiye Batı'ya daha da yaklaşmış ve dış politikasını da buna göre düzenlemiştir. Önceki bölümde açıklandığı gibi, NATO üyeliği Türkiye'yi bir Batı'sempatizanından' gerçek bir Batı müttefikine dönüştürmüştür.

Bu dönüşümün en önemli sonucu, Türkiye'nin Ortadoğu'ya müdahale etmeme politikasını sürdürememesidir. Özellikle 1950'lerde, Türkiye bölgede aktif bir dış politika izlemiş ve çoğunlukla bölge ülkeleriyle ilişkilerini bozmak pahasına Sovyetler Birliği'ne karşı bölge ülkelerini Batı savunma sistemlerine dâhil etmek için mümkün olan her şeyi yapmıştır. Her ne kadar bu Batıcı dış politika, modernleşme politikasıyla paralel olduğu için siyasi elitlerden de ülke halkından da ciddi eleştiri almamışsa da, Müslüman-Arap devletleri tarafından çok sert eleştirilmiştir. Türkiye'nin Batı bloğuna katılma ve Batı ile Müslüman-Arap devletleri arasındaki çıkar çatışmalarında Batı'nın yanında yer alma kararı, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yirmi yıl boyunca var olan Türk karşıtı duyguları daha da şiddetlendirmiştir. Özellikle Türkiye'nin İsrail'i tanınması ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, Ortadoğu ile ilişkilerini daha da bozmuştur.

Türkiye 29 Mart 1949'da İsrail'i tanıdığı zaman, bu durum Türk-Müslüman-Arap ilişkilerinde bardağı taşıran son damla olarak görülmüştür. İsrail'in Türkiye tarafından tanınması Müslüman-Arap dünyası tarafından İslam dünyasından

⁴⁰ Lütfü Akdoğa, *krallar ve Başkanlarla 50 Yıl* (İstanbul: ABC Ajansı Yayınları, 2002), 23.

uzaklaşmasının bir başka kanıtı olarak görülmüş ve Arap devletleri ve Türkiye arasında önemli bir uyuşmazlık noktası olmuştur. “Arap devletleri Türkiye’nin İsrail’i tanınmasını bir ‘ihanet’ olarak görmüşlerdir. Bunu Türklerin 1916 Arap Devrimi’ne misillemesi olarak algılamışlardır.”⁴¹ Yükselen Arap milliyetçiliğinin etkisiyle, Araplar İsrail’in kuruluşunu Batılı emperyalistlerin bir eylemi olarak ve Türkiye’yi Batı emperyalizminin bölgedeki uydusu olarak gördüler. Bir zamanlar Müslüman dünyanın lideri olan Türkiye’yi “İsrail’i ilk tanıyan ülke” olarak görmek de birçok Müslüman ülkeyi hayal kırıklığına uğratmıştı.⁴²

Diğer yandan Türk perspektifinden bakıldığında, “karar, Türkiye’nin Batılılığını ve Ortadoğu’ya yönelik tarafsız tutumunu vurguluyordu.”⁴³ Türk siyasi elitleri için, İsrail’in tanınması Batılı güçlerle olan bağlarından kaynaklanan pragmatik bir karardı. Türkler Arapların tepkisine de bozuldular ve bunun “derin Arap düşmanlığının bir başka göstergesi olduğunu” iddia ettiler⁴⁴ Arapların tepkisine bakmaksızın, Türkiye İsrail’le tam diplomatik bağ kurdu ve iki ülke arasındaki ilişkiler daha da iyileşti. 8 Şubat 1949’da, Türk Bakan, Necmettin Sadak, “İsrail bir gerçektir. 30’dan fazla ülke tarafından tanınmıştır” dedi. 1948–9 Arap-İsrail savaşını sona erdiren Ateşkes konuşmalarına atıfta bulunarak şunları ekledi: “Arap temsilciler de İsraili temsilcilerle görüşüyordu.”⁴⁵ Hatta Haziran 1954’te, Türkiye Başbakanı, Adnan Menderes “(Arapların) İsrail’in hayatta kalma hakkını tanımalarının zamanı gelmişti” dedi.⁴⁶

Adnan Menderes’in başkanlığını yaptığı, 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti, Türk iç ve dış politikasında yeni bir dönem açmıştır. Amerikan yardımının teşvik ettiği Menderes hükümetinin “Türkiye’yi küçük Amerika yapmak

⁴¹ Mughisuddin Oya Akgonenc, “Perceptions and Misconceptions in the Making of Foreign Diplomacy: A Study of Turkish-Arab Attitudes until the End of the 1970s,” *Turkish Review of Middle East Studies*, s.7 (1993): 163.

⁴² Ayhan Kamel, “Turkey’s Relations with the Arab World,” *Foreign Policy*, s.4 (1975): 95.

⁴³ Yasemin Celik, *Contemporary Turkish Foreign Policy* (Westport, Connecticut, London: Praeger, 1999), 140.

⁴⁴ Mughisuddin, a.g.e, 163.

⁴⁵ Ömer Kürkçüoğlu, “Arab and Turkish Public Opinion Attitudes towards Questions of the Two Nations,” *Studies on Turkish-Arab Relations*, s.2 (1987):37.

⁴⁶ Philip Robins, *Turkey and the Middle East* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1991), 76.

gibi tutkusu vardı.”⁴⁷ Ayrıca, komünizm ve Sovyetler Birliği karşıtlığı Menderes hükümetinin komünizmi bertaraf etmenin ve Batılı müttefiklere Türkiye’nin stratejik değerini ispatlamanın en iyi yolunun Ortadoğu’da aktivist bir dış politika izlemek olduğuna inanmasına yol açmıştır. “1950’lerde siyasi köktencilik ve pan-Arabizm milliyetçiliği Arap dünyasını kasıp kavururken, Türkiye Arap devletlerinin rahatsızlığına rağmen şevkle Batı menfaatlerini koruma politikası izledi.”⁴⁸ Türkiye için, İngiltere, Fransa veya Birleşik Devletler gibi Batılı devletlerin katılımı olmadan Ortadoğu’da bir ittifakın sürmesi mümkün olmazdı.

Ancak, bu politikayla ilgili problem, Müslüman-Arap devletlerin menfaatlerini, önceliklerini ve algılarını göz ardı etmesidir. “Türkiye, Araplar için, İngiltere ve Fransa’nın diğer Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını almaya çalıştığı sömürgeci güçler olduğunu bir türlü kabul edemedi.”⁴⁹ Araplara yönelik en büyük tehdidin Sovyetler Birliği değil, İsrail olduğunu da anlayamadı. Ayrıca, Arapların çoğu, Amerikan etkisini dengelemek ve İsrail’e karşı destek almak için Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurma konusunda çok istekliydi.⁵⁰ Batı yanlısı dış politika ve Doğu’dan (SSCB) gelebilecek tehlikelere duyulan korku Türk Dış Politikasında önemli bir rol oynadı ve bu da Soğuk Savaş boyunca ülkenin Batı bloğunun bir parçası olarak Müslüman-Arap dünyasından uzaklaşmasına neden oldu.

Türkiye’nin politikasının aksine; Cezayir militan bir anti-emperyalist Üçüncü Dünya dayanışma politikası izledi. Bağımsızlığının ilk on yılı boyunca, Cezayir’in dış politikası son derece milliyetçi ve Batı karşıtıydı.⁵¹ Batıya, özellikle de Birleşik Devletlere karşı duyulan düşmanlığın en önemli nedeni Cezayir’in bağımsızlığını bir yabancı sömürgeci güçten almasıydı. Bu dönemin kilit dış politikalarından birisi Cezayir Hükümetinin dünyanın dört bir yanında bağımsızlık ve devrim hareketlerine destek vermesi, silah, fon ve eğitim tedarik etmesiydi. Cezayir yardımlarından yararlananlardan bazıları şunlardır: Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ),

⁴⁷ Ramazan Gözen, “Patterns in Turkish Foreign Policy Behavior towards the Middle East,” *Foreign Policy*, s.19 (1995):73.

⁴⁸ Soli Özel, “Of Not Being a Lone Wolf: Geography, Domestic Plays, and Turkish Foreign Policy in the Middle East,” in. Geoffrey Kemp and Janice Gross Stein, ed, *The Powder Keg in the Middle East: The Struggle for Gulf Security* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1995), 163.

⁴⁹ Robins Philipe, *Turkey and the Middle East*, a.g.e, 25.

⁵⁰ Ali .L. Karaosmanoğlu, “Turkey’s Security and the Middle East,” *Foreign Affairs*, s.62 (1983): 163.

⁵¹ Edge, W., *Global Studies: Africa*, 11th.Ed. (Dubuque, Indiana, United States of America: McGraw-Hill Dushkin, 2006), 110.

Mozambik'te Portekiz sömürgeciliğine karşı isyanlar, Eritre'de Hristiyan Etiyopya Hükümetine karşı mücadele eden Müslüman gerillalar.⁵²

Cezayir'in Batı'ya 'meydan okuması' Cezayir'i Mağrip'te, Arap ve Ortadoğu bölgesinde ve Üçüncü Dünya'da önemli bir pozisyona getirdi.⁵³ Birçok kişi Cezayir'in uluslararası politikadaki öneminin, gerçekte sahip olduğu kapasite ve kaynakları aştığına inanıyordu. Aşamalı olarak, ekonomik ve siyasi problemler başta olmak üzere iç problemler Cezayir'in 'aktivist' dış politikasını zora sokmuştur. 1967 yılında, Cezayir; özellikle ABD'nin İsrail'i desteklemesi nedeniyle Birleşik Devletlerle diplomatik ilişkilerini durdurdu. Diplomatik ilişkilerin onarılması yaklaşık on yıl sonrasına kaldı. Daha sonra, 1970'lerde ve 1980'lerde, özellikle İran Rehine Krizi (1979-1981) sırasında ilişkiler yeniden iyileştirildi. O süreçte İran Hükümeti, Cezayir'i müttefik olmasa bile uygun bir Müslüman aracı olarak görüyordu.⁵⁴

1980'lerin sonları itibarıyla, Cezayir içindeki ekonomik ve siyasi problemler ve değişen dünya haritası bir zamanlar aktif olan dış politikasını kısıtladı. Ülke rejimi, sonunda ideolojik perspektifini sosyalist yönelimden daha Batılı bir eğilime doğru değiştirdi. 1976'dan itibaren Ulusal Sözleşmesi üzerinden Cezayir sosyalist devrim konusundaki görüşlerini değiştirdi ve müttefiklikten çıkmaya başladı. O süreç itibarıyla en büyük önceliği olarak ulusal ekonomisine odaklandı. İki ülkenin dış politikalarındaki batı ve komünist kamp arasında kutuplaşan bu farklar; Cezayirlilerin hafızasında geniş yer tutan, Türklerin Cezayir devrimi karşısında aldıkları tutumun ötesinde on yıllarca başkent Cezayir ve Ankara arasındaki mesafenin artmasında kilit rol oynamıştır.

Cezayir ve Türkiye arasındaki ilişkileri normalleştirmek için, Türkiye Başbakanı Turgut Özal 4-6 Şubat 1985 tarihlerinde Cezayir'i ziyaret etti.⁵⁵ Cezayir ziyaretinde Turgut Özal Menderes hükümetinin BM Genel Kurul oylamalarında, özellikle 1958 oylamasında çekimser kalma kararını kamuoyu önünde eleştirdi:

⁵² Edge, W., a.g.e.

⁵³ Layachi Azzedine, "Democratic and Popular Republic of Algeria:" In D. E. Long, B. Reich, M. Gasiorowski, eds. *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. 5th. Ed. (Boulder, Colorado, United States of America: Westview Press 2007), 510-511.

⁵⁴ Edge, W., a.g.e, 110.

⁵⁵ "Türkiye İttidaret Senet 1985 men Tesvitiha dida İstiklali i'l-Jazayir, "<http://www.echoroukonline.com/ara/articles/90068.html> [Erişim 04.03.2017].

“Halkımızın iradesiyle örtüşmeyen bir davranışın mazereti olamaz. Ayrıca konuyla ilgili hatamızı kabul etmemizin bir erdem olduğu kanaatindeyim. Umudum odur ki, bu ezeli dostluk hükümetlerimiz arasında da yeniden kurulur.⁵⁶ Türk hükümetinin bu inisiyatifi Cezayir hükümeti tarafından olumlu karşılandı ve 1986’da Cezayir başbakanı Abdülhamid Brahimi tarafından Türkiye’ye resmi bir ziyaret yapıldı. Ancak, iki taraf arasındaki ilişkiler, o süreçteki soğuk savaş itibarıyla Cezayir’in içinde bulunduğu iç ortamla bağlantılı ekonomik ve güvenlikle ilgili sebeplerle beklendiği gibi gelişmedi.

1.1.4. Cezayir’in Güvenlik Krizi 1992-2002

Cezayir dış politikasını tanımlayan iç faktörler büyük ölçüde ülke’nin siyasi yapısı tarafından şekillendirilmiştir. Bağımsızlık savaşı, rekabetçi bir siyasi yapı biçiminde bir siyasi miras bırakır.⁵⁷ Bu, sömürgecilik sonrası Afrika’da çok yaygın bir biçimdir.⁵⁸ Halkı sömürgeci rejime karşı seferber etmek için milliyetçi partiler kuruldu, liderleri iktidara geldi. En önemli husus, kontrolün tabandan gelen destek yerine yukarıdan aşağıya uygulanmasının Afrika yöneticileri ve tebaaları arasındaki hâkim ilişki biçimi olmasıdır. Anayasa hükümleri Cezayir devletinin hemen hemen bütün önemli güçlerini hem resmi hem de fiili olarak en yüksek kurum olan yürütme organında toplamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sırasında yürütme organının, yani cumhurbaşkanının neredeyse sınırsız bir gücü vardır. Cezayir Cumhurbaşkanı aynı anda hem devletin başı hem de hükümetin başı, Silahlı Kuvvetler başkomutanı, savunma bakanı ve FLN şefidir (Cezayir’de iktidar partisi olmuştur).

1988-1989 yılları arasında işler biraz değişmiştir. Cumhurbaşkanı Şadli Bin Cedid döneminde (1979-1992), Cezayir’in başını ağrıtan bazı sorunlar vardı. Bin Cedid, ekonomide yurtiçi yatırımları ağır sanayiden tarıma, hafif sanayiye ve tüketim maddelerine kaydırılması; devlet teşekküllerinin daha küçük birimlere bölünmesi; devlet yardımlarının kısılması; hükümet harcamalarında kesinti yapmak ve yolsuzluk karşısı kampanyalar gibi bazı reformlar yapmayı teklif etti. Cezayir ekonomisi sınırlı olarak özel sektör yatırımlarına ve canlandırmaya açıldı. Reformlar Bin Cedid’in

⁵⁶ Bülent Zarif, Özal İlişkilerimizin Canlanmasına Çalışacağım. (5 Şubat 1985). *Milliyet*, s. 01.

⁵⁷ Layachi Azzedine, a.g.e, 499-501.

⁵⁸ Clapham Christopher, *Africa and the International System: The Politics of State Survival* (New York: Oxford University Press, 2005), 56-57.

muhalifleri ve Cumhurbaşkanı Hüvari Bumedyen'e sadık olanları bertaraf edebilmesini sağladı.⁵⁹ Ancak reform, zaten kötü olan durumu daha da kötüleştirdi. İşsizlik artıyor, sanayi üretimi azalıyor, orta halli Cezayirlilerin alım gücü düşerken fiyatlarda fahiş artışlar oluyordu. Bu problemler Ekim 1988'de bağımsızlığın kazanılmasından itibaren en şiddetli gösterilere yol açtı. Birçok şehide haftalarca süren grev ve iş bırakma eylemlerini kamu kurumlarını ve süpermarketleri, rejimi ve FLN'yi temsil eden her şeyi hedef alan altı gün süren şiddetli sokak isyanları izledi.

10 Ekim 1988'de, Cumhurbaşkanı Bin Cedid siyasi reform vaat etti, bunu 3 Kasım 1988 tarihinde yapılan bir ulusal referandumla kabul edilen anayasa değişikliği izledi. Değişikliklerden bazıları parti ve devletin ayrılması, yasama ve yürütme yetkisinin yeniden yapılandırılması, serbest seçimler, sosyalizme ideolojik bağlılığın terk edilmesi ve toplanma özgürlüğüdür. Reform yürütme erkini güçlendirmiştir.⁶⁰ Bununla birlikte, Cezayir hükümetinin önünde Cezayir politikasındaki üç büyük faktörü birleştirmek gibi zor bir görev durmaktadır: ordu, İslamcılar ve sivil kuruluşlar. Bütün bu faktörlerin Cezayir iç ve dış politikasının şekillendirilmesinde kendine özgü rolleri vardır.

Çatışma, Aralık 1991'de, hükümet, ilk turun sonuçları İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) partisinin kazanacağını gösterdiğinde, FIS'nin demokrasiyi kaldıracağı korkusu gerekçe gösterilerek seçimleri iptal ettiği zaman başladı. FIS yasaklandığı ve binlerce üyesi tutuklandığı zaman İslamcı gerillalar ortaya çıktı ve hükümete ve destekçileri aleyhine silahlı bir kampanya başlattı.

1992-3'te ayaklanan grupların polise ve devletle bağlantılı diğer güvenlik birimlerine saldırı başlatmalarıyla birlikte şiddet başladı. 1993'ün ortasında, İslamistes daha fazla saldırı başlatabilecekleri bazı alanlarda kontrolü ele geçirmeyi başardılar. 1993'te çatışmanın tırmanması, İslamcılarının gündemine yönelik bir tehdit olarak görülen gazeteciler ve aydınlar başta olmak üzere, sivillerin daha çok hedef alınması sonucunu doğurdu. Hükümetin yanıtı, güvenli aparatlarını inşa etmek ve ordu ve polise ilave olarak devlet destekli milisler kurmak oldu.

⁵⁹ Layachi Azzedine, a.g.e, 492-493.

⁶⁰ a.y.

1994 – 1995 yılları, askeri ve ekonomik hedeflere yönelik saldırılarda ve sivillere karşı şiddette önemli bir tırmanışa tanıklık etti. Cezayir ordusu, FIS ve yandaşlarının kökünü kurutmak amacıyla “korkunun taraf değiştirmesi” için kapsamlı bir kampanya başlattı. Algeria Watch adlı bir STK, hükümet karşıtı güçler kontrolü ele aldıkça vahşetin hedef gözetilen saldırılardan nüfus içinde terörü kışkırtmak gibi daha geniş bir amaca kaydığını iddia etmiştir.⁶¹ İsyan, diğerlerinin yanı sıra, Mouvement pour un État Islamique (MEI), Silahlı İslami Grubu (Groupe Islamique Armé GIA), Silahlı Müslüman Cihag Cephesi (Front Islamique du Djihad Armé FIDA), Selamet İslam Ordusu (Armée Islamique du Salut AIS), Davet ve Cihat için İslam Birliği (Ligue Islamique pour le Dawa et le Djihad LIDD), İrçat ve Savaş için Selefî Grubu (Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat GSPC) ve Humat selefî ve davet (Houmat Al-Da’wa al-Salafîyya HDS) gibi gözle görülebilir bir merkezi yönetimi olmayan gevşek örgütlenmiş silahlı gruplar arasında da yayıldı.⁶²

1994 itibarıyla, isyanı üç ana kampa ayıran belirgin ideolojik ve taktiksel farklılıklar ortaya çıktı: AIS’nin önderlik ettiği birinci kamp, kendisini FIS’nin silahlı kanadı olarak adlandırıyordu. İdeolojik anlamda en ılımlı isyan grupları olarak devleti devirmeyi hedeflemiyorlardı, amaçları reformu zorlamak ve rejime FIS’yi yasallaştırması için baskı yapmaktı. Öncülüğünü MEI ve başka birçok grubun yaptığı ikinci kamp, rejimi yıkmayı ve bir İslam devleti kurmayı hedefliyordu. Tipik örneği GIA olan üçüncü kamp genellikle Cezayirli “Afganlar” olarak anılıyordu, zira liderlerinin çoğu Afganistan’da Ruslara karşı savaşmıştı.⁶³ GIA içlerindeki en radikal ve ideolojik anlamda AIS’ye en fazla muhalefet eden gruptu ve nüfus üzerinde katı bir Selefî İslami yaşam dayatmaya çalışıyordu.

GIA içinde, İslamcı kamp içinde bölünme yaratmaya çalışan devlet ajanlarının sızdığı yaygın olarak rapor edilmiştir.⁶⁴ Analistler ordunun GIA’yı

⁶¹ Mellah Salima, “The Massacres in Algeria, 1992–2004,” http://www.algeria-watch.org/pdf/pdf_en/massacres_algeria.pdf [Erişim 30.01.2018].

⁶² Tlemcani Rachid, “Algeria under Bouteflika: Civil Strife and National Reconciliation,” Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegie-mec.org/2008/03/10/algeria-under-bouteflika-civil-strife-and-national-reconciliation-pub-19976> [Erişim 30.01.2018].

⁶³ International Crisis Group, “Islamism, Violence and Reform in Algeria: Turning the Page,” ICG *Middle East Report* No. 29, Cairo/Brussels, (2004), 10.

⁶⁴ Mellah Salima, a.g.e, 15.

maniple etmesinin birleşik isyan cephesini engellemenin kilit bir faktörü olduğunu iddia ederler.⁶⁵ Diğer silahlı gruplardan farklı olarak, GIA ayırım yapmadan sivillere saldırıyor, yabancıları kaçırıp öldürüyor, kamusal alanlara bomba koyuyor ve ülkenin her yerinde suikast yapıyordu. 1995'te, GIA bütün Cezayirliilerin dinden çıktığını ilan etti.⁶⁶ 1996 sonlarında, başkent Cezayir'in güneybatısında bulunan Madea şehrindeki yüzlerce aileyi katlettiği zaman şiddet daha da tırmandı. Bunu, Temmuz-Eylül 1997 ile Aralık 1997-Ocak 1998 tarihleri arasında bir dizi katliam izledi.⁶⁷

1999'da, yeni cumhurbaşkanı, Abdülaziz Buteflika'nın seçilmesinin ardından, yeni bir kanunla gerillalara af çıktı ve daha fazla kişi (kullanılan tabirle) "pişmanlıktan" yararlanmaya ve normal hayata dönmeye teşvik edildi. Bu süreçten hükümet etkin bir zaferle çıktı ve şiddet önemli ölçüde azaldı. Sonraki iki yıl içinde GIA artıkları temizlendi ve 2002 itibarıyla tamamen ortadan kayboldu. 29 Eylül 2005'te Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika tarafından teklif edilen "Barış ve Ulusal Uzlaşma Anlaşması" ile ilgili bir referandum yaptı. Resmi sonuçlara göre Anlaşma, oy kullananların %97'si, yani seçmenlerin %82'si tarafından onaylandı. Anlaşma hükümet kuvvetlerinin şiddet konusundaki rolünü aklar ve "katliam, tecavüz veya kamusal alanları bombalama" suçlarını işleyenler dışındaki İslamcı savaşçılara af çıkarır ve iç savaş sırasında kaybolanlar dâhil kurbanların ailelerine tazminat öngörür.

Bugüne kadar çatışmalarda ölenlerin toplam sayısı tartışmalı bir konu olagelmıştır. Her ne kadar iç savaş sonraki yıllarda daha düşük düzeyde seyretmiş olsa da, şiddetin önemli bir bölümünün 1992 ve 1998 yılları arasında görüldüğü açıktır. En çok dile getirilen ölü sayısı 1998'e kadar 150.000'di. Bu tahmin, elinde veri kaynakları olmayan Cezayir hükümeti tarafından yapılmıştı. 26 Haziran 1999'da Crans-Montana'da yaptığı bir konuşmada, Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika başlangıçta toplam 100.000 kişinin öldürüldüğünü belirtmiştir (o tarihten önce, resmi ölü sayısı 26.000'in altındaydı).⁶⁸ 25 Şubat 2005 tarihinde yapılan ikinci bir konuşmada, Buteflika tahmini sayıyı revize etti ve 150.000 ölüm olduğunu belirtti.

⁶⁵ International Crisis Group, a.g.e, 11.

⁶⁶ a.y.

⁶⁷ a.g.e, 13.

⁶⁸ Hagelstein Roman, "Explaining the Violence Pattern of the Algerian Civil War," HiCN Working Paper 43, Households in Conflict Network, Institute for Development Studies, March 1998, 16. Available at: <http://www.hicn.org/wordpress/wp-content/uploads/2012/06/wp43.pdf> [Erişim 30.01.2018].

LAADH gibi ulusal insan hakları kuruluşları sayının daha da artmasının, 200.000'i geçmesinin muhtemel olduğunu iddia etmektedir. Benzer bir şekilde, MAOL (Cezayir Özgür Subaylar Hareketi) Mayıs 1999'da toplam 173.000 kişinin öldürüldüğünü rapor etti.⁶⁹ 1990'lı yıllar Cezayirliler tarafından Kara On Yıl olarak adlandırılmıştır. Bu süreçte Cezayir'in önceliği, devletin, dış ilişkileri olumsuz etkileyen iç istikrarı inşa etme potansiyelinin tamamından yararlanmaktı. 1990'lı yıllar esasen kayıp bir on yıldır zira Cezayir'in istikrarlı ve gelişen bir devlet olan ününün yerini şiddetli bir darbe aldı. Önde gelen Cezayirli siyaset bilimcilerinden birisinin dediği gibi, ülke 1990'lar boyunca 'yaklaşık on yıl süreyle dünyanın kalan kısmından soyutlandırıldı.

Cezayir güvenlik krizi ülkenin dış politikasını felce uğratmıştır.⁷⁰ Cezayir, 1990'lar boyunca ismi şiddet ve terör eylemleriyle anılan bir ülke olmuştur. Ülke, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri örneklerinde olduğu gibi, yabancı devlet ve hükümet başkanlarının resmi ziyaretlerinin ve konsolosluk meselelerinin aktarılmasının engellenmesi biçiminde diplomatik olarak boykot edilmiştir. Ayrıca Cezayir'in bu süreçte silah yardımı veya başka bir yardım alması da reddedilmiştir. Buna, Uluslararası Para Fonunun yeniden yapılandırma ve ekonomik istikrar programlarını uygulamaya başlama baskıları eşlik etmiştir. Böylece, Cezayir kendisini yirminci yüzyıl sonunda birçok gelişmenin yaşandığı uluslararası ilişkilerden yalıtılmış buldu.

1.2. 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİNDE AÇILIM FAKTÖRLERİ

Ankara ve Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerde on yıllar süren ayrılıktan sonra, iki ülke 21. yüzyılın başı itibarıyla kayda değer gelişmeler yaşamıştır. Bu iki

⁶⁹ Tlemcani Rachid, a.g.e, 05.

⁷⁰ Alsaeed Melah, "Taatiro'l-Azmati e-Dakhilia Ala e-siyasati'l -Kharijia, " (Risalet Majister, Jamiat kasantina, 2005), 23-75. See also, Belhabib Abdu Allah, *e-siyasato'l-Kharijato i'l-Jazayiria Fi Zili 'l Ee-Azma 1992-1997* (Oman : Daro El-Raya Linasheri ve Tavzii, 2012).

tarafli ilişkileri açılıma iten bir dizi iç ve dış değişken olduğuna kuşku yoktur. Böylece Cezayir, önceki Türk hükümetleri için cazip olmayan bir ülkeden Türkiye'nin Afrika kıtasındaki baş ortağına dönüştürmüştür. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye-Cezayir ilişkilerinde açılıma yol açan temel nedenler ele alınmaktadır.

1.2.1. Soğuk Savaş'ın Sonu

Soğuk Savaş'ın sonu, uluslararası politika gündeminde yeni bir başlangıcı göstermiştir ve iki kutupluluğun terk edilmesi insan hakları, uluslararası barış, işbirliği ve istikrarla ilgili yeni bir gündemi beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş'ın sonu, uluslar arası güvenliğe yönelik yeni tehdit ve sorunları tetiklemiş ve küreselleşmenin ilerleyişi uluslararası sistemde gücün yeniden dağıtılmasına neden olmuştur.⁷¹ Küreselleşme bağlamında, devletin kapasitesi çökmüş ve bunun sonucunda devletlerarası ilişkiler önemli ölçüde değişmiştir.⁷² Klasik uluslararası ilişkiler aşamalı olarak modern ilişkilere dönüşmüştür. Bu farklı siyasi ortamda, hem Türkiye'nin hem de Cezayir'in dış politikası önemli değişikliklere uğramıştır.

"Belki de Türkiye dışında eski Sovyet bloğunda bulunan başka hiçbir ülkenin stratejik konumunun Soğuk Savaş sonunda daha radikal değişmediği" iddia edilmiştir. Soğuk Savaş boyunca, Türkiye Avrupa çevresinin uzak bir ileri karakolu, Ortadoğu'daki Sovyet emellerine karşı bir bariyer ve Avrupa'nın güvenliğine yardımcıydı. Türkiye'nin jeo-stratejik "değeri" büyük ölçüde Atlantik Paketi'ndeki rolüyle ve daha dar anlamda NATO'nun güney kanadındaki yeriyle sınırlıydı.⁷³

Ancak Soğuk Savaşın sonu itibarıyla, Türkiye'nin üç tarafında yeni çatışma bölgelerinin görülmesiyle bütün bunlar değişmiştir. Ayrıca kuzeydoğuda altı bağımsız Müslüman devletin kurulmasıyla Türkiye'nin gözleri 150 milyon kadar Müslüman Türki kardeşlerinin yaşadığı, kendisine en azından potansiyel olarak, siyasi, ekonomik ve psikolojik kazanımlardan yararlanma konusunda o güne kadar

⁷¹ Bekhouche Moustapha, *Havdou'l-Bahri'l-Abyadi'l-Mutawasit Bada Nihayati'l-Harbi'l-Barida Dirase Fi Rihanat ve el-Ehdaf* (Kahire : Daro i'l-Fajr Linasher ve Tavzii, 2006), 24-36.

⁷² Brown Chris, *Understanding International Relations* (Palgrave: Macmillan, 2005), 106-123.

⁷³ Edward Mortimer, *Active in a New World Role" in Turkey, Europe's Rising Star; The Opportunities in Anglo-Turkish Relations* (London: Lowe Bell Communications, 1993), 44.

görülmemiş tarihsel bir fırsat sunan geniş bir toprağa çevrildi.⁷⁴ Yeni durumun beraberinde kendisi için birtakım sorunlar da getirmesi, önde gelen analistlerin Sovyet iktidarının çöküşü ve Sovyetler Birliğinin dağılmasının Türkiye için karma bir lütuf olduğuna dair bir anlayışa varmasıyla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ilgili buna kayıtsız bir tutum oluşturmuştur. Türkiye'nin güvenliğine yönelik asırlık Sovyet/Rus tehdidi ortadan kalktıkça Kafkaslarda ve Orta Asya'da bu ayrılığın yarattığı boşluk, karma ulusal gruplar arasındaki derin gerilimlerden, doğruluğu tartışılan sınırlar, ekonomik zorluklar ve dışarıdan gelenlerin nüfuz yarışından dolayı Türkiye'nin sınırlarında, potansiyel riskler ve bölgesel güvenliğe yönelik tehditler için verimli bir zemin olmuştur.

Ancak bu sırada, Türkiye'de coşkulu bir hava vardı zira bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya ve Kafkas cumhuriyetleri ile ortak kültür, dil ve din bağları ve onlar için ekonomik ve siyasi model olarak taşıdığı değer; hem Türkiye'nin içinde hem de dışında giderek daha fazla fark ediliyordu.⁷⁵ Sınırlı pan-Türkist fikirler bile serbestçe ortalıkta dolaşıyordu. Buna karşılık eski Sovyetler Birliği'nin Türk ve Müslümanları yüzlerini, anı yakalama, bağımsızlıklarını pekiştirme ve dünyada statü ve saygı kazanma konusunda kendilerine yardım etmesi için Türkiye'ye döndüler.

Mevcut dengeyi korumak çoğunlukla Türk ulusal menfaatinin bir parçası olarak görüldüğü ölçüde, istikrara ve sürekliliği büyük önem veren bir ülke olarak, Türkiye etrafındaki bölgede var olan dengeyi değiştirme girişimleri ile ilgili her zaman duyarlı olmuştur. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin dağılması Türkiye'nin hem dış güvenlik politikalarını hem de genel olarak dünya görüşünü etkilemiştir. Benzer bir şekilde, Ortadoğu İran-Irak ve Körfez Savaşları ve Balkanlarda Bosna-Hersek ve Kosova krizleri ve Kafkaslarda Dağlık Karabağ, Çeçenistan ve Abhazya çatışmalarının tamamı, ülkenin yakın çevresinde vuku bulmuş ve Türkiye'yi kendi sınırlarını doğrudan tehdit etmeyen bu tür bölgesel çatışmalara müdahale etmenin tehlikeleri konusunda uyandırmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulma olasılığından kaynaklanan kaygılar ve Dağlık Karabağ, Bosna-Hersek ve Çeçenistan çatışmalarının Türk toplumu içindeki bazı

⁷⁴ Minutes of the Grand National Assembly of Turkey, Term: 19-1, Vol. 1, No. 3, 25.

⁷⁵ Mushahid Hussain, "Iran and Turkey in Central Asia; Complementary or Competing Roles?" *Middle East International*, s.444 (1993): 19.

grupların radikalleşmesi üzerindeki etkileri Türkiye içinde, Türkiye'nin çevresindeki etnik azınlıklar adına daha müdahaleci bir politikaya yönelik kamuoyu baskısını kanıtlamıştır.⁷⁶

Türkiye 2000'li yıllar öncesinde Kore Savaşı, Kıbrıs gibi istisnai durumlar hariç geleneksel olarak bölgesindeki politika ve çatışmalara müdahale etmekten kaçınmıştır. Ancak, uluslararası gelişmeler ve Türk iç politikasının evrimi, bu ülkeyi 1990'larda bölgesel olaylarla daha fazla ilgilenmeye ve uluslararası politikada öne çıkma ve Ortadoğu'da ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman-Türki bölgelerde daha yüksek profil elde etme girişiminde bulunmaya yöneltmiştir. Türkiye, taraf olmaya ve daha önce on yıllarca görmezden gelinen Müslüman dünya ile güçlü bağlar kurmaya çalışan "aktif" bir dış politika izlemeye zorlandığı Kafkaslardaki (özellikle Dağlık Karabağ çatışması), Balkanlardaki (Bosna-Hersek ve Kosova) ve Ortadoğu'daki (Kuveyt-Kuzey Irak) istikrarsız politikaların girdabına sürüklenmiştir.⁷⁷

Kısacası, 1990'ların başlarından beri Türkiye'nin geleneksel tecrit politikasında bölgesel çatışmalardan kaynaklanan önemli değişiklikler ve bölgesel meselelere giderek daha fazla katılması bir yandan ekonomik ve siyasi beklentilerini sağlama potansiyeli sağlarken diğer yandan da beraberinde yeni sıkıntıları ve güvenlik sorunlarını getirmiştir. Yeni ortaya çıkan duruşunun başarısı ve bölgedeki etkisi kendi ılımlı ekonomik ve sınaî kaynaklarıyla sınırlıdır ve Türkiye içindeki etnik meselelerin ele alınmasındaki başarısına bağlı olacaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının Cezayir dış politikasında da önemli bir rolü olmuş ve ülkeye yeni güç dengesindeki yerini yeniden düşünme fırsatı vermiştir.⁷⁸ Cezayir Cumhuriyeti tarafından 1980'lerin sonundan itibaren, anayasa reformlarının benimsenmesinin ardından, bu ülke çok taraflılık ve piyasa ekonomisi açısından birçok liberal değeri benimsedi. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Cezayir artık uluslararası ilişkilerini sosyalist ideolojiye dayanarak yürütmemekteydi. Dış politikası liberal devletlerin kalan kısmına daha açık

⁷⁶ For more informations you can see: Aydın Mustafa, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies* 35, s.4 (1999): 152-186.

⁷⁷ a.y.

⁷⁸ Abdel Nour Ben Antar, *Albüdü'll-Mutavasiti lilamn i'l -Jzayiri. el-Jazayir, Avrupa ve el-Atlası* (Cezayir: El-Matbuaat El-Asriye, 2005), 82.

görünmekteydi. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası arenada görülen küresel seviyedeki değişiklikler; bütün devletlerle ideolojiye değil, pragmatizm temeline dayanan bir vizyonla bağ kurma çabasıyla, hatta dış politikasının odak noktasını Üçüncü Dünya aktivizminden bölgesel ve uluslararası işbirliğine kaydırdı.

1.2.2. İki Ülkede Yeni Siyasi Liderlerin İktidara Gelmesi

21. yüzyılın başında hem Cezayir’de hem de Türkiye’de yeni liderlerin iktidara gelmesi, Türkiye-Cezayir ilişkilerinin yeniden kurulmasında kilit bir rol oynadı. Cezayir açısından, Nisan 1999’da Abdülaziz Buteflika cumhurbaşkanı olarak göreve geldiğinde devasa iki sorunla karşı karşıya kaldı: korkunç bir sosyo-ekonomik durum ve dünyanın kalan kısmından on yıl süreyle tecrit edilmişliğin bıraktığı miras çok önemlidir. Bir başka deyişle, dış politika iç koşulları yansıtıyordu. Başkanlığı aldıktan kısa süre sonra, Buteflika birbiriyle ilişkili bu meselelerin üstesinden geleceğini söyledi. Şu iki önemli amacı gerçekleştirmeyi hedefleyen saldırgan bir diplomasi başlattı: ülkenin yurtdışındaki imajını düzeltmek ve yabancı yatırımları çekmek. İlk amaç, kritiktir zira Cezayirliler genelde kendilerine adı konmamış bir ambargo uygulandığına inanıyorlardı. Buteflika’nın Cezayir’i dış dünyaya açma ve itibarını iyileştirme hızı Muhammed Budiaf (Ocak-Haziran 1992) hariç seleflerinin en önemli özelliği olan zayıf dış iletişim modelinden önemli bir sapmaydı. Kuşkusuz, Buteflika’nın uzun diplomatlık tecrübeleri ve yurtdışı temasları önemli hamleler olarak görülür. Aslında, her ne kadar 1960’lı ve 1970’li yıllarda sosyalist rejimde hizmet vermiş olsa da, Buteflika ekonomiye yaklaşımında liberal olarak algılanıyordu. Bu, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının gözünde önemli bir özelliktir. Başta ‘Sivil Uyumla’ ilgili olanlar olmak üzere, cumhurbaşkanı olur olmaz başlattığı yurtdışı konuşmalarının belagati, meşruiyet ve popülerlik kazanmasına yardımcı oldu. Bu sivil barış inisiyatifi, Buteflika’ya yabancı hükümetlerle ilişkilerinde daha fazla kredibilite vererek görece bir iç güvenlik ve istikrar sonucunu doğurmuştur. Buteflika, Cezayir’in dünya sahnesine yeniden çıktığı konusunda en kuşkucu olan

liderleri bile ikna etmeyi başarmıştır. Cezayir'in dış politikasının yayılması Afrika'da, kendi bölgesel çevresinde başlamıştır.⁷⁹

Haziran 1999'da, kendisine başkent Cezayir'de bir Afrika Birliği Örgütü (OAU) zirvesi biçiminde planlanan bir hediye verildi. 15 yıllık dışişleri bakanlığı döneminde birçok OAU oturumuna katılan Buteflika, bu fırsattan nasıl yararlanacağını biliyordu. Yıllarca süren diplomatik izolasyondan sonra, Cezayir en az 42 Afrika devlet başkanına ev sahipliği yaptı. Buteflika bu uluslararası forumu büyük bir beceriyle Kıta içi meseleleri sahneye geri dönme vesilesi olarak kullandı. Cumhurbaşkanı rolünden çeşitli uluslararası buluşma yerlerinde kıtayı temsil etmek ve Etiyopya, Eritre ve Büyük Göller bölgesi arasındaki çatışmalara aracılık etmek için yararlandı. Yeni cumhurbaşkanlarının – Olusegun Obasanjo ve Thabo Mbeki – 1999 baharında tesadüfen Buteflika ile aynı zamanlarda iktidara geldiği Nijerya ve Güney Afrika ile ortaklık ilişkilerini güçlendirdi. Bu üç devlet, Yeni Afrika Kalkınma Ortaklığını (NEPAD) kurmak için uyumlu bir çalışma yürüttü. Bu yeni Afrika üçlü yönetimi NEPAD konseptini 2001'de İtalya'da, 2002'de Kanada'da yapılan G-8 zirveleri gibi yüksek düzey konferanslarda tanıttı. Kıta Afrika'sı sahnesinin merkeziliği, on yıl süreyle Buteflika'nın 'Bay Afrika'sı' olarak hizmet veren Abdülkadir Messahel şahsında kabine düzeyinde Afrika İşleri Bakanının tayiniyle öne çıkmıştır.

BM Genel Kurulu eski başkanı da New York'taki global platformu ihmal etmemiştir. İlk büyük iç inisiyatifinin – Sivül Uyum olarak bilinen bir pişmanlık yasası – 1999'da Eylül'den önce Genel Kurul'un açılmasından önce ulusal referandumla onaylandığını gördü. Bu, onun yıllık diplomatik eğlencesine Cezayir düşmanlıklarını sona erdirme görevindeki başarısı cebinde katılmıştır; böylece Cezayir'in uluslararası itibarını zedelediği damgasının bir bölümünü silmeyi başarmıştır. Eylül 2000'de, yılın Milenyum Zirvesi'ne katkı sunmak için New York'a geri dönmüştür. Bu vesileyle Genel Kurul'a yaptığı konuşma, 1970'lerde NİEO kararları ile ilgili kampanyada Cezayir'in geçmiş rolünün yankılarıyla çınlamıştır.

⁷⁹ Zoubir Yahia, "The Resurgence of Algeria's Foreign Policy in the Twenty-First Century," In Michael Bonner, Megan Rief and Mark Tessler, *Islam, Democracy and the State in Algeria* (London: Routledge 2005), 169–183.

Aynı şekilde, Buteflika Haziran 2000’de eski sömürgeci güce yüksek düzeyde bir devlet ziyaretinde bulunarak Cezayir’in Fransa’daki şöhretini iyileştirmeye de çalışmıştır. Fransız Ulusal Meclisi’nde ve binlerce Cezayirli askerin öldüğü Verdun da Birinci Dünya Savaşı anıtında konuşmalar yapmıştır. İşadamlarıyla, siyasetçilerle ve ‘Cezayir Dostları’ gibi sivil toplum kuruluşlarıyla toplantılar yapmıştır. ‘Ülkesini esir alan ve dünyadaki imajını zedeleyen uzun ve korkunç trajediyi’ kabul etme konusundaki içtenliği ve ülkesinin tek parti ortodoksluğundan demokratik çoğulculuğa ve piyasa ekonomisine geçtiğini ilan etmesi Fransa’da alkışlandı.⁸⁰ Bağımsızlıktan bu yana, Fransa-Cezayir ilişkileri uçucu ve kararsız olmuştur ancak onun ziyaretinden sonra, Le Monde Fransa-Cezayir ilişkileri üzerinde olumlu bir ‘Buteflika Etkisi’ görmüştür.⁸¹

Buteflika, UMA üzerinden Mağrip entegrasyonu sürecinin yeniden canlandırılması çağrısı yaparak atıl Büyük Mağrip cephesini yeniden canlandırmaya da çalışmıştır.⁸² Yeni cumhurbaşkanı Oujda’da (küçük ama hareketli bir Cezayirli topluluğun bulunduğu doğu Fas’ta) doğup büyüdüğü için, Cezayir-Fas ilişkilerinin düzeltilmesiyle ilgili içsel bir motivasyonunun olduğu görülüyordu. Kral Hasan’ın katılması beklenen bir UMA zirve toplantısı düzenlemek üzereydi. Ancak kral, toplantıdan önce öldü. Buteflika Haziran 1999’da Hasan’ın cenazesine katılmak için Fas’a gittiyse de, süreç yine müdahale edilen sınır konuları ve Batı Sahra sorunu sebebiyle tekrar kesintiye uğradı. Böylece, Buteflika’nın Mağrip inisiyatifi başarısızlıkla sonuçlandı ancak 1999–2000’de birden fazla cephede sürdürdüğü diplomatik faaliyetlerinin genel bilançosu görevindeki ilk 18 ay boyunca Cezayir dış politikasında yeniden doğuştu.

Cezayir’in masadaki yerini geri alma konusundaki kayda değer başarısına rağmen, yeni cumhurbaşkanı ‘altın çağın’ yıldızını parlatmayı başaramadı. Cezayir, anarşik devlet sistemi içinde kendi ulusal çıkarını savunan normal bir devlet olarak yeniden ortaya çıktı. Bir yanan iç çekişme, diğer yandan devlet sistemi yapısında gücün çok kutuplu dağıtımının karşılığı Cezayir’in uluslararası seçeneklerini sınırlamıştır. Önemli bir bölgesel güç, hatta bir ‘eksensel devlet’ (1990’ların

⁸⁰ The quotation is from Bouteflika’s speech to the National Assembly as excerpted in Le Monde, 17 June 2000.

⁸¹ Headline in Le Monde, 17 June 2000.

⁸² The citation is from his campaign document, Election présidentielle 15 avril 1999: Programme, 89.

ortalarındaki bir sınıflandırmada) olmasına rağmen Cezayir global bir oyuncu olarak kendi imajını yeniden düşünmek zorunda kaldı.⁸³ Yine de Buteflika'nın başarıları gerçektir ve uluslararası sahnedeki görünürlüğünü Cezayir'in siyasi gücünün ülke içindeki dağılımındaki konumunu güçlendirmek için kullandı. Buteflika'nın cumhurbaşkanlığının ilk zamanlarında, dış politika cumhurbaşkanlığı erkini eski haline getirme aracı olarak kullanıldı. Zira bu, ulusal menfaat savunmasıdır. Yirmi birinci yüzyıl arifesinde, bağımsız Cezayir Üçüncü Dünya liderliğinden paryalığa, bölgesel güç ve normal devlet olmaya uzanan bir yol kat etti.

Akdeniz'in diğer kıyısında, Türkiye 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle önemli değişikliklere gitmiş, yeni parti iç ve dış politikada önemli değişiklikler yapmayı başarmıştır. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan yeni hükümet, Türkiye ile Arap ve İslam dünyası arasında bu tür kapsamlı bir uzlaşma sağlamaya çalıştı. Ardından Türkiye kendisi için en önemli çevrelerden birisi olarak Arap bölgesine girdi. Bu yeni yönelimin ilk entelektüel kökleri, milli güvenlik danışmanı, ardından dışişleri bakanı ve Türkiye başbakanı olarak hizmet veren Ahmet Davutoğlu tarafından kaleme alınan "Stratejik Derinlik" adlı kitapta yer almaktadır.

2001'de yayınlanan kitabında, Ahmet Davutoğlu Türk politikacılarının ülkenin Avrupalı ve İslam kimliklerini uyumlu kılma ve Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika gibi başka yakın bölgelerde elde edilebilecek önemli menfaatleri ihmal ederken, Türkiye'nin çok önemli bir coğrafi-kültürel çevrede bulunduğunu ve Birleşik Devletler dâhil batı çevrelerindeki varlığından yararlanabileceğini dikkate alarak Türk coğrafi çevresinde aktif olan bütün global ve bölgesel güçlere karşı dengeli bir politika benimseme ihtiyacını vurgulamıştır.⁸⁴ Ülkenin başta Ortadoğu olmak üzere İslami çevreyi görmezden gelmeye devam etmesini yanlış buluyordu. Her ne kadar Türk dış politikasında bazı değişiklikler Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, özellikle eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde başlamışsa da, Ortadoğu ve Afrika'ya açılım yansımalarını yalnızca Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarında bulmuştur; AK Parti Türkiye'ye Arap ve İslam çevresiyle

⁸³ Emily Hill, Paul Kennedy, "Pivotal States and US Strategy," *Foreign Affairs* 75, s. 1 (1996): 30.

⁸⁴ Bakir Ali, "soodo Türkiye el-İklimi," *Majelet Afako'l-Mostakbal*, Abu Dabi, Merkez el-İmarat Lidiraset ve el-Bühüt i'l-Istratijya s.4 (2010) : 24-36.

ilişkilerini yeniden kurma ve sağlamlaştırma konusunda ilerlemede yardımcı olan bu vizyonu uygulamak için uygun araçlar sağlamaya yardımcı olan güçlü bir ulusal ekonomi inşa etmeyi başarmıştır.

AK Parti iktidarında, Türk dış politikası bir program değişikliğine gitti.⁸⁵ 2000'lerde, Türkiye amaçlarını askeri güçle değil, asıl olarak diplomatik müzakere üzerinden takip etmiştir; yumuşak güç varlıklarına odaklanarak taahhüt ve karşılıklı ekonomik bağımlılığı vurgulamış ve aracılık rollerini teşvik etmiştir. Böylece, Türkiye açıkça bölgedeki dış politika hedeflerine ulaşmak için farklı araçlar kullanmaya başlanmıştır.⁸⁶ Bu, 1990'lı yılların önemli bir bölümünde izlenen, genellikle yüksek güvenlik ve askeri araçların (denge ittifakları, askeri ilişkiler, askeri tehdit ve müdahaleler) kullanımına dayanan Türk dış politikasıyla önemli bir zıtlığı göstermiştir.

Cezayir aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı kaymayı ilk fark eden ülkelerden birisiydi. Ardından Türkiye ile ilişkilerini yeniden kurmayı düşünmeye başladı. Bu Cezayir inisiyatifi Ankara'da 2-4 Şubat 2005'te, Türk hükümetinin çok takdir ettiği bir inisiyatifte Cezayir Cumhurbaşkanı, Abdülaziz Buteflika'nın resmi ziyaretiyle sonuçlandı. Türkiye, 22-23 Mayıs 2006 tarihinde dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından başkent Cezayir'e yapılan resmi bir ziyaretle karşılık verdi, bu ziyarette iki lider, Türkiye ve Cezayir arasında dostluk ve işbirliği anlaşmasını imzaladı. Ardından Ankara ve Cezayir'in yeni siyasi liderleri bu anlaşmayla iki ülkenin iki taraflı ilişkilerinde yeni bir dönem açtılar.

1.2.3. Türkiye-Cezayir Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması

Cezayir ve Türkiye; Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Cezayir'e yaptığı iki günlük ziyaret sayesinde, Mayıs 2006'da iki ülke arasında başkent Cezayir'de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı akdetti. Anlaşma, Cezayir Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı makamında, Cezayir adına Maliye Bakanı Murad Medelsi ve Türkiye adına, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler tarafından Cumhurbaşkanı Buteflika ve Başbakan Erdoğan'ın huzurunda imzalandı. Böylece,

⁸⁵ Meliha B. Altunışık, Lenore G. Martin, "Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AK Parti," *Turkish Studies* 12, s.4 (2011): 569-587.

⁸⁶ See in this context: Bülent Aras, *Tahavul El-Türki Tüjehe Al-Mintaqa El-Arabia* (Oman: Merkez Diraset Eş- Şark El-Avsat, 2012).

başkent Cezayir ve Ankara siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda iki taraflı işbirliğini geliştirme taahhüdü verdi. Bu bakımdan, Cezayir ve Türkiye iki ülkenin hükümet başkanları arasında yılda bir kez yapılacak yüksek düzey bir toplantı ve sırayla başkent Cezayir ve Ankara'da yapılacak bakanlık düzeyindeki toplantılar üzerinden siyasi diyalog geliştirmek istemekteydi. Türkiye Başbakanı imza töreninden sonra yaptığı bir basın açıklamasında Cezayir ve Türkiye'nin tarihsel bağlarla birbirlerine sınımsız bağlı "iki kardeş ülke" olduğunu söyledi. Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasının "her iki ülke için daha iyi ve müreffeh bir geleceğin alameti olan" bir "gösterge" olduğunu sözlerine ilave etti. Erdoğan "Bu, siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanda işbirliğimizi daha da sağlamlaştıracak bir anlaşmadır" dedi.

Cezayir ve Türkiye arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, iki taraf üzerinde bağlayıcı olan kamusal yükümlülükleri teyit etmiştir. Bunlardan en önemlisi, hem uluslararası hukuk kurallarından hem de uluslararası hukuk uyarınca onayladıkları diğer antlaşma ve sözleşmelerden doğan uluslararası yasallığa saygıdır. Antlaşma aynı zamanda, başta özgürlük ve siyasi bağımsızlık hakkı olmak üzere, egemenlik eşitliği ilkesini de teyit etmiştir. Bu anlaşmanın vurguladığı diğer önemli ilkeler, devletlerin içişlerine karışmama ilkesi, doğrudan veya dolaylı olarak, güç kullanarak veya Birleşmiş Milletler amaçlarına uygun olmayan başka bir yolla diğer tarafın toprak bütünlüğünü veya bağımsızlığını tehdit etmeme, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atmamak için aralarında çıkabilecek ihtilafları uluslararası hukuka uygun barışçı yollarla çözmeye çalışma ilkeleriydi. Anlaşma ayrıca karşılıklı işbirliği, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve kültürler ve medeniyetler arasında diyalog çağrısı ile ilgili genel ilkelerini de teyit etmiştir.⁸⁷

Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının tanımladığı siyasi konuda, iki taraf siyasi işbirliği için iki taraflı bir çerçeve kurmaya odaklanacaktır. Bunu sağlamak için, sırayla başkent Cezayir ve Ankara'da yüksek düzey yıllık toplantılar, dışişleri bakanlıklarındaki kıdemli memurlar ve kıdemli güvenlik memurları arasında düzenli fikir alışverişi ve ayrıca parlamenterler, meslek örgütleri ve özel sektör temsilcileri ve Cezayir ve Türk STK'ları arasında iletişim ve diyalogu teşvik etmek için ortak

⁸⁷ *Traité d'Amitié et de Coopération Entre la République de Turquie et la République Algérienne Démocratique et Populaire, Alger, 23 Mai 2006, 3-6.*

çalışma yapmaya karar verdiler.⁸⁸ Ekonomi alanında, Cezayir ve Türkiye, dinamizmi teşvik etmek ve ekonomilerini modernleştirmek için ekonomik ve mali işbirliğini hızlandırdı. İki ülke ayrıca üretim ve hizmet sektörlerinde müşteriler arasındaki ilişkileri ve yatırım projelerinin tamamlanmasını ve karma şirketler kurmayı teşvik etmiştir. Bu bağlamda, iki taraf, karşılıklı işbirliği ve ortaklık anlaşması üzerinden Cezayir ve Avrupa Birliği arasındaki sinerjiyi geliştirmek için özellikle küçük ve orta boy işletmeler arasında ekonomik işbirliğini teşvik etmeye karar verdi. Taraflar ayrıca ortak menfaat temelinde altyapı projelerinin geliştirilmesine de özel bir önem vermiştir.⁸⁹

Yapılan bu anlaşmaya, iki taraf arasında askeri işbirliğine de önem vermiştir. İki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında kullanıcı ve eğitim ve iyileştirme kursları takasına ve deneyim alışverişine ve ortak alıştırımlara özel bir önem vererek işbirliği geliştirmenin önceliği vurgulandı.⁹⁰ Anlaşma; kültür, eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında işbirliğini de dikkate almıştır. Bu alanlarda işbirliğinin öneminin bilinciyle ilgili taraflarca bu anlaşma üzerinden çeşitli üniversite ve enstitülerde öğrenci, araştırmacı ve üniversite profesörü değişimi yapmak, Türkiye ve Cezayir’de Türk ve Cezayir dil ve uygarlığını öğretmek ve iki ülkenin kültür merkezlerini destekleyerek tarihsel ve kültürel mirasla ilgilenmek istemektedir. Dostluk ve İşbirliği Anlaşması; iki taraflı ilişkileri sağlamlaştırmak için önemli bir alan olan adli konuyu da atlamamıştır. İki ülke, yetkili makamlar arasında sivil, ticaret ve suç alanlarında yasal işbirliğini teşvik etmeyi ve desteklemeyi ve aynı zamanda adli yönetim alanında ortak faaliyetleri teşvik etmeyi kabul etti. Bu bakımdan, anlaşma başta organize suç, terör ve terör finansmanı, uyuşturucu trafiği ve yasadışı göç alanları olmak üzere suçun önlenmesi konusunda işbirliğine odaklanmıştır.⁹¹

Yukarıda belirtildiği gibi, anlaşma Türkiye-Cezayir ilişkilerini daha fazla ilerletmek için iyi bir zemin oluşturarak birçok önemli alanı kapsamıştır. İmzalanmasından bu yana, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması başta ekonomik ilişkiler olmak üzere bütün ilişkilerin iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur; bu hususu sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağız.

⁸⁸ a.g.e, 07.

⁸⁹ a.g.e, 08.

⁹⁰ a.y.

⁹¹ a.g.e, 910.

BÖLÜM II

TÜRKİYE-CEZAYİR DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ

Bu bölüm, Türkiye ve Cezayir arasındaki dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla ve bölgedeki bazı çetrefilli meselelerle ilgili olarak iki ülke'nin siyasi pozisyonlarının tartışılmasından bu yana önemli gelişmelere tanıklık eden siyasi ilişkilere ışık tutmaktadır. Bölüm, Türk-Cezayir stratejik ortaklığının kurulması üzerinden sağlanabilecek fırsatlardan bahsedilerek sonuçlandırılacaktır.

2.1. DOSTLUK VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI'NIN ARDINDAN TÜRK CEZAYİR DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

2.1.1. 2006-2013: İki Taraf Arasındaki İşbirliğini Güçlendirme Kararlılığı

İki ülke arasında dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanması ve Türkiye'nin Cezayir'e yönelik dış politikasının ilk aşaması olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013'te Cezayir'i ziyareti arasındaki dönemde Türkiye ve Cezayir'in potansiyeline ilişkin ilk değerlendirmeler yapılmış ve bu dönemde Türk yetkililer Cezayirli mevkidaşları ile daha alt düzeyde toplantılar düzenlenmiştir. 2013 yılında bu ihtiyat sürecinin başarısının bir işareti olarak 200 işadamının refakatinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, ekonomik ve siyasi işbirliğini desteklemek için Cezayir'e resmi bir ziyarette bulunmuştur.⁹²

⁹² Ahmet Kavas, "Türkiye-Mağrip Buluşması," <https://www.afam.org.tr/turkiye-magrip-bulusmasi/> [Erişim 23.03.2018].

Bu ziyaret sırasında Cezayir, iki ülkenin beklentilerine uygun bir şekilde Türkiye'yle müzakere, siyasi diyalog, ekonomik ve kültürel işbirliğini güçlendirme hususlarında kararlılığını göstermiştir. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cezayir ziyareti vesilesiyle, 4 Haziran 2013 tarihinde verdiği beyanında Başbakan Abdülmalik Sellal şunları söylemiştir: 'Cezayirli siyasi yetkililerin, iki ülkenin beklentilerine uygun bir şekilde müzakere ve siyasi diyalogu güçlendirmeye hazır ve istekli olduğuna dair size güvence verebilirim'.⁹³

Kalabalık bir bakanlar delegasyonuna başkanlık eden Erdoğan'ın 200 işadammın refakatiyle Cezayir'e yaptığı ziyaret, 2006 yılında iki ülke arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın ruhuna uygun bir şekilde en üst düzeyde ekonomik işbirliği çerçevesinde vuku bulmuştur.⁹⁴ Cezayirli liderlere göre bu ziyaret; Cezayir ve Türkiye üzerinde bağlayıcı olan tarihsel ilişkilerin niteliğini, ortak tarihsel mirası akılda tutarak iki hükümetin bu ilişkilere kazandırmak istediği imtiyazı ve stratejik boyutu inkâr edilemez bir şekilde göstermektedir. Bu isteği motive eden faktör ise, iki ülkenin aynı jeopolitik ve kültürel alana ait oldukları gerçeği ve bütün alanlara dair sahip oldukları potansiyeldir. Cezayirli yetkililer mevkidaşlarının ziyaretinden duydukları memnuniyeti onu "büyük bir lider" olarak nitelendirerek ve 2006'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın 'Cezayir-Türk ilişkilerinin daimi bir özelliği olan iyi anlayış ve müzakereyi kusursuz bir şekilde yansıttığını' vurgulayarak göstermişlerdir. Bu ziyaret aynı zamanda iki ulus arasındaki kökleri derinlerde olan tarihsel dostluk ve kardeşliğin de bir yansıması olmuştur.⁹⁵

Cezayir Başbakanı aynı zamanda ziyaretin, ülkesiyle Türkiye arasındaki son aylarda bir dizi önemli toplantılar üzerinden önemli ölçüde güçlendirilmiş olan siyasi ve ekonomik diyalogun bir parçası olduğunu da vurgulamıştır. Bahsettiği toplantılar arasında, Cezayir-Türk Ortak Komisyonu'nun Eylül 2012'de Ankara'da yapılan 10. oturumu ve Türk Dışişleri Bakanı ve Enerji ve Su Kaynakları Bakanı'nın yakın tarihli ziyaretleri de vardır. Başbakan Sellal, iki Akdeniz ülkesi arasındaki, son on

⁹³ Boreb M. La Visite Officielle de M. Recep Tayyip Erdogan, Premier Ministre de la République de Turquie en Algérie. (5 Juin 2013). *El-Moudjahid*, p. 3.

⁹⁴ Ahmet Kavas, "Türkiye'nin Afrika'daki En Büyük Ortağı: Cezayir," <http://www.tasamafrika.org/index.php/tr/belgelik/makaleler/232-tuerkiyenin-afrikadaki-en-bueyuek-orta-cezayir> [Erişim 23.03.2018].

⁹⁵ Boreb M., a.g.e, 03.

yılda neredeyse beş kat artarak 2012’de 5 milyar ABD dolarına ulaşan ticaretin kayda değer seviyelerine dikkat çekerek Erdoğan’la yaptığı toplantının iki taraflı işbirliğinin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi için önemli bir fırsat’ olduğunu da gözlemlemiştir. Ayrıca, Cezayir’de Türk yatırımının önemli ölçüde büyümesi ve sanayi, tekstil ve çelik alanlarında Türk şirketleri tarafından Cezayir işletmeleri ile işbirliği içerisinde olunarak kaydedilen önemli bir nitelik sıçraması’ olarak da bilinen iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinden duyduğu ‘büyük memnuniyeti’ dile getirdi. Başbakan Sellal, Türk işadamlarına ve işletmelerine Cezayir’de yatırımlarına artı değer katma ve her iki ülkenin ekonomik başarısına katkıda bulunma konusunda kendilerine tanınacak büyük fırsat ve kolaylıklar konusunda teminat verdi. Bu vesileyle, Cezayir’in beş yıllık yatırım planını hatırlattı ve Türk şirketlerini bu uygulamada rol alarak bu planda başlatılan büyük ekonomik projelerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaya davet etti.⁹⁶

Ülkesi adına Ulusal Halk Meclisi’ne hitap eden Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’nin 70 ülke için vize şartını kaldırdığına ve bunun pekâla Cezayir için de mümkün olacağına işaret ederek Cezayir ile ülkesi arasında vizelerin kaldırılması çağrısında bulundu. Cezayir ve Türkiye arasında vizesiz seyahatin özellikle turizm alanında iki taraflı işbirliğini güçlendireceğinin altını çizdi. Enerji ve madencilik, sanayi, tarım, turizm, sağlık hizmetleri ve yeni bilgi ve iletişim teknolojileri iki ülke arasında karşılıklı fayda sağlayacak bir işbirliğine uygun sektörler olarak görülebilir. İki ülke arasında, hâlihazırda 5 milyar ABD dolarını geçen ticaret son on yılda neredeyse beş kat artarak önemli seviyelere ulaşmıştır. Aynı durum, özellikle sanayi ve inşaat alanlarında, Türk-Cezayir ortaklıkları çerçevesinde Cezayir’e yapılan Türk yatırımların artmasıyla bir nitelik sıçraması yapan ekonomik işbirliği için de geçerlidir.⁹⁷

Ardından Türk ve Cezayirli yetkililer, iki ülkenin iki taraflı bir serbest ticaret anlaşması akdetme kararını duyurdu ve ilgili bakanların müzakerelerin başlatılması için talimat verdiklerine dikkat çekti. İki ülke ayrıca 2014’ten başlayarak yılda 4 milyar m³ miktarında bir doğal gaz alım-satım anlaşmasını 10 yıl daha uzatmaya karar verdi. Türk ve Cezayirli işadamları Türkiye Başbakanı’nın Cezayir ziyareti

⁹⁶ Boreb M. a.g.e, 04.

⁹⁷ a.y.

vesilesiyle, ortaklık kurma ve tekstil, imar ve inşaat işleri ve endüstriyel ekipman faaliyetlerini genişletme isteklerini ifade ettiler. Bu ziyaret, aslında iki ülkenin iki taraflı ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik ortak iradesini göstermişti.⁹⁸

2.1.2. 2014-2018: Türk-Cezayir İlişkilerin Güçlendirilmesi

Bu dönemi özellikle Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014'te Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker, Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz ve Türk milletvekilleri, iş adamları ve basın mensuplarından müteşekkil bir delegasyon refakatinde Cezayir'in başkentine yaptığı resmi ziyaretten sonra iki ülke ilişkilerinin güçlendiği dönem olarak görebiliriz, bu ziyaret Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olarak ilk yurtdışı gezisiydi. Erdoğan'ın sonraki programında ise Cezayirli mevkidaşı Abdülaziz Buteflika ile buluşmak ve Başbakan Sella'le birlikte Türkiye-Cezayir İş Forumundaki iş temsilcileriyle konuşmak vardı. Ayrıca Türkiye ve Cezayir, aralarındaki 2014 sonu itibariyle sona erecek olan sıvılaştırılmış doğal gaz anlaşmasını da yenileyeceği duyurdu.⁹⁹

Bu ziyaret sırasında imzalanan anlaşmayla, sözleşme konusu LNG hacmini yılda 4 milyar metreküpten, Cezayir'in 2013'teki toplam LNG ihracatının yaklaşık dörtte birine denk olan yılda 6 milyar metreküpe çıkarıldı. Anlaşma ayrıca Cezayir LNG'sinin Türkiye'ye teslimlerine ilişkin, ilk olarak 20 yıl önce imzalanan sözleşmeyi on yıl süreyle uzatmaktadır. Sözleşme, 2014 yılı sonunda sona erecekti. Nisan 2014'te Türkiye Enerji Bakanı, Taner Yıldız, Türk hükümetinin sözleşmenin yenilenmesine sıcak baktığını ancak teslimatın "zamanında" yapılması gerektiğini ifade eden bir beyan yayımladı. Türk enerji yetkililerine göre, Cezayir'den birkaç gün geciken LNG sevkiyatlarının sayısı artmaktaydı. Bu gecikmeler, gaz tüketiminin %98'i ithalata bağımlı olan ve enerji santrallerinin neredeyse yarısını gaz besleme stoku ile çalıştıran Türkiye açısından bir sorundur.¹⁰⁰

⁹⁸ a.g.e, 05.

⁹⁹ The Daily Sabah, "President Erdoğan Pays an Official Visit to Algeria," <https://www.dailysabah.com/mideast/2014/11/19/president-erdogan-pays-an-official-visit-to-algeria> [Erişim 20.02.2018].

¹⁰⁰ The Economist Intelligence Unit, "Algeria and Turkey Extend LNG Deal," <http://www.eiu.com/industry/article/1152532499/algeria-and-turkey-extend-lng-deal/2014-11-28> [Erişim 20.02.2018].

Cezayir'in LNG ihracatı artışı için kaynağı nereden bulmayı planladığı şimdilik belli değildir. Cezayir'in son yıllardaki gaz üretimi düşmektedir ve 2016-17'de önce hizmete alınan çok az gaz vardır. Kendi iç talebinin hızlı artması nedeniyle diğer Avrupalı müşterilerle yapılan gaz tedariki anlaşmaları kısmen yerine getirilmiştir, bunların arasında İspanya'ya giden Medgaz boru hattı sürekli olarak kapasite altında çalışmaktadır. Bazı durumlarda, Cezayir ve müşterileri karşılıklı mutabakatla tedarik sözleşmelerinin yerine getirilmediğini kabul etmişlerdir. Teslimattaki düşüş, İtalya ve İspanya gibi kilit Avrupa pazarlarından gelen talepteki düşüşten de kaynaklanmaktadır ancak Türkiye'de durum bu şekilde değildir. LNG anlaşması iki ülke arasındaki daha geniş ticaret ilişkisinin bir parçasıdır; Türkiye Cezayir'in en üst sıralardaki ticaret ortaklarından birisidir. Türk hükümeti, iki ülke arasında şu anda 5 milyar ABD dolarının altında seyreden ticareti önümüzdeki yıllarda 10 milyar dolara çıkarmak için bir Cezayir-Türk serbest bölgesinin oluşturulması çağrısında bulunmuştur.¹⁰¹

Önemli bir müttefik sıfatıyla Türkiye'yle dayanışma yollarının açık olduğunu belirten Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika, Türk mevkidaşı Recep Tayyip Erdoğan'a hitaben gönderdiği telgrafta Cezayir'in Türkiye'deki darbe girişimini kınadığını ve Cezayir'in bu acı günlerde ülkesiyle dayanışmasını ve desteğini tekrarladı. "Çevrenizde sizi destekleyen güçlerin seferber edilmesi sayesinde güvenlik krizinin sona erdiği haberlerini memnuniyetle aldım," dedi Cumhurbaşkanı Buteflika. "Sayın Cumhurbaşkanı, bu çetin sınavdan sonra, demokrasi ve Cumhuriyetin kurumlarını savunmak için hayatlarını feda eden kadın ve erkeklere rahmet ve en içten saygılarımı lütfen kabul ediniz," dedi ve şunları ilave etti: "Türk halkı, hükümetleri ve bizzat siz bu acı günlerde Cezayir'in desteğine güvenebilirsiniz." Buteflika Cumhurbaşkanı Erdoğan'la dayanışma ve desteğini tekrarladı. "Ülkem, mevcut anayasal düzeni ihlal eden, ülkenizde, bölgede ve dünyada barış ve istikrara ciddi ölçüde zarar verecek olan bu darbe girişimini yalnızca kınayabilir," dedi.¹⁰²

¹⁰¹ a.y.

¹⁰² Osman Lahiani , "Le président Algérien Condamne le Coup d'Etat Raté en Turquie," <https://www.alaraby.co.uk/politics/2016/7/17/1-> [Erişim 20.02.2018].

İki ay sonra, Cezayir Dışişleri Bakanı'nın beyanına göre dönemin Dışişleri ve Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Devlet Bakanı Ramtan Lamamra, New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 71. oturumu arasında Türk mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşmeler yaptı. Ramtan Lamamra ile görüşmeleri sırasında, Türk diplomasisinin şefi olan Mevlüt Çavuşoğlu'na "Cezayir'e uluslararası meşruiyete uygun olarak aldığı dayanışma pozisyonundan ötürü minnet ve teşekkür mesajını" sundu. Diğer yandan Türk bakan, ülkesinin yetkililerine "başka liderlerin onunla görüş alışverişi yapıp bilgeliğinden yararlanması" umudunu ifade ederek Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın "akılcı ve kavrayış dolu vizyonunu" övme konusunda istekliydi. Türk bakan ayrıca, Türk kurumlarının uygun koşullar içerisinde Cezayir'le çalışmaktan duyduğu "memnuniyetin" altını çizerek ülkesinin iki taraflı işbirliğini güçlendirme iradesini de ifade etti ve "Cezayir'in dengeli pozisyonlarının" siyasi seviyesini övdü. Bu bağlamda, Ramtan Lamamra dokuma, besleme, tarihsel ve kültürel sit alanlarının restore edilmesi alanlarında Cezayir ve Türkiye arasındaki "umut vaat eden iki taraflı işbirliğinden" memnuniyetini ifade etti. Devlet Bakanı ayrıca Türkiye'nin, asıl olarak büyük diplomatik varlıkta saklı olan Afrika kıtasındaki menfaatinden de söz etti. İki yetkili, başta Suriye krizi ve Libya sorunu gibi yakın tarihli gelişmeler başta olmak üzere dünyada barış ve istikrarla ilgili bir dizi sorunu gözden geçirdi.¹⁰³

2.1.3. 2018 Sonrası: Etkin Bir Ortaklığın İnşasına Doğru

26 Şubat 2018'de, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan; Mali, Moritanya ve Senegal'i de kapsayan Afrika turunun başlangıç noktası olarak seçtiği Cezayir'e resmi bir ziyarette bulundu. Bu ziyareti Erdoğan'ın 24 - 27 Aralık 2017 tarihli Sudan, Çad ve Tunus'u kapsayan son Afrika turu izledi. Bu ziyaretin Cezayir Cumhurbaşkanı tarafından çok önemli olarak tanımlanan siyasi gündemine ve Erdoğan ve Cezayirli mevkidaşı Abdülaziz Buteflika ve diğer üst düzey yetkililer arasında yapılan toplantıların siyasi gündemine rağmen, ziyaretin temel amacı ekonomik gündem gibi görünüyordu. Cezayirli ve Türk yetkililer; enerji, turizm, kültür, tarım ve diplomasi alanlarında 2.3 milyar dolar tutarında yeni anlaşma imzaladılar, bu ziyareti, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), tarafından

¹⁰³ "La Turquie Remercie Officiellement l'Algérie Pour sa Position sur le Coup Militaire Contre Erdogan," <https://www.djazairss.com/elbilad/1036529> [Erişim 21.02.2018].

restore edilen, 5 asırlık Türk-Cezayir dostluğunun tarihsel sembolü olan Keçiova Camii'nin resmi açılışıyla sona erdirdiler.

Fransız eğilimli olarak görülen bazı Cezayirli siyasi figürler ve medya figürleri yatırımlar alanında Türk üstünlüğü konusundaki kaygılarını dile getirdiler. Cezayirli kaynakların 2017'de duyurduğu gibi, Türkiye'nin geçmiş yıllarda, özellikle Erdoğan'ın 2014 yılı sonundaki son ziyaretinde, ticaret ve yatırım faaliyetleri için yaklaşık bin Türk şirketinin toplanması ile Cezayir'e yatırım hacmini 10 milyar ABD doları seviyesine çıkarma isteğini gösterdiğinden beri Türkiye yabancı yatırımcıların listesinin başında yer aldığı açıktır. Bu, Erdoğan'ın ziyareti karşısında Cezayir'de bulunan Fransız medya kalabalıklığını açıklar. Paris, Türklerin Fransa tarafından "Espace vital" (yaşamsal bölge) ve stratejik bir etki alanı görülen Afrika kıtasında yayılmasını şüphe ve kaygıyla izlemektedir. Zira Paris Frans-Afrika olarak bilinen eski sömürge rejimleriyle daha güçlü ekonomik ve siyasi-askeri ilişkilerini halen sürdürmektedir. Türkiye'nin bölgeyle bağımlı kuran ortak tarihsel ve dini faktörlerden dolayı Mağrip'te Türk ekonomik ve siyasi yayılışının başarılı olması ihtimali Fransa'nın kaygılarını daha da artırmaktadır. 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de yaşanan başarılı ekonomik dönüşüm deneyiminden yararlanmak için Türk şirketlerinin ekonomik varlığından memnun olan bu devletler içinde aktif olan siyasi güçlerin varlığının yanı sıra, daha pragmatik ve kazan-kazan politikasını benimsemiş görünen Türk yatırım yaklaşımını da eklemek gerekir. Bu yaklaşım Fransa'nın, sömürgelerine yönelik sıklıkla hâkimiyet politikası olarak tanımlanan yaklaşımıyla karşılaştırıldığında rasyonel ve kabul edilebilir görünmektedir.¹⁰⁴

Bu ziyaret sırasında, Türk Cumhurbaşkanı "Cezayir, bölgesinin siyasi ve ekonomik istikrar adasıdır" dedi ve ülkesinin, petrol fiyatlarının düşmesinin sebep olduğu ekonomik ve finansal krizini çözmek için hazır olduğunu belirtti. Şöyle dedi: "Düşük enerji fiyatlarından dolayı Cezayir'in yaşadığı ekonomik sorunların da farkındayız; bu sorunu çözmek için gereken desteği vermeye hazırız. Aynı zamanda, ülkelerimiz arasındaki iş büyümesini engelleyecek adımlardan kaçınmalıyız". Türk

¹⁰⁴ Omar Bouacha, "Erdogan's Visit to Algeria: An Important Step towards Building an Effective Turkish-Algerian Partnership," <https://www.afam.org.tr/erdogans-visit-algeria-important-step-towards-building-effective-turkish-algerian-partnership/> [Erişim 26.03.2018].

Cumhurbaşkanı Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nden yüksek maliyetle gelen mallar yerine Cezayir'e aynı malları daha düşük maliyetle ve daha iyi kaliteyle tedarik etmeye hazır olduğunun da altını çizdi. Cezayir cephesinden, Cezayir Başbakanı Ahmed Uyahya, Türkiye'nin stratejik bir ortak olduğunu ve ülkesinde istihdam yaratılmasına önemli bir katkı sağladığını vurgulamıştır.¹⁰⁵

2006'da Erdoğan'ın Türkiye Başbakanı sıfatıyla Cezayir'i ziyareti sırasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasından bu yana iki ülke arasındaki ticaret seviyesinin 5 milyar ABD doları eşiğine ulaşan bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Türkiye'nin Cezayir'deki yatırımlarının hacmi şu anda 3.5 milyar doları geçmiştir ve iki taraf sonraki yıllarda ticaret hacmini 10 milyar dolara çıkarmak istemektedir. Bu, Ğlizan şehrinde bulunan tekstil endüstrileri için Afrika'da bulunan en büyük Türk yatırım kompleksinde görülür. 750 milyon dolarlık bir yatırımla Oran şehrinde bir demir-çelik tesisini hizmete açtığı 2013'te Türk çelik şirketi Tosyalı tarafından açılan projenin yanı sıra, bu projenin 1.5 milyar dolara ulaşan bir tamamlama maliyetiyle 25 bin kişiye istihdam sağlaması beklenmektedir. Bir basın açıklamasında, Tosyalı'nın operatörleri Cezayir'in demir-çelik sektörüne yaptıkları yatırımın 2017'de 2.250 milyar dolar olduğunu ve yaklaşık 4 milyar dolar değerinde iki demir-çelik tesisinin tamamlanmasından sonra, 2021'de 6 milyar dolara çıkacağını duyurmuşlardır.¹⁰⁶

Türk Cumhurbaşkanının ziyaret üzerine birtakım siyasi ve medya figürlerinin, Türkiye'nin Arap Baharı'nda özellikle Libya ve Suriye'de olumsuz bir rol oynadığını iddia eden eleştirilerine yanıt olarak, en güçlü beyan Mouvement de la Société pour la Paix parlamento grubu başkanı Nasır Hamdaduş tarafından verilmiştir; Hamdaduş, Cezayir'in Türkiye'nin Afrika'daki en büyük ortağı olduğunu ve bunun herhangi bir ideolojik, tarihsel veya dini yorum gerektirmediğini belirtmiştir. Her iki ülkenin pragmatik ekonomik ihtiyacı, özellikle Cezayir'in hidrokarbon sektörü dışında başarı kazanmaya ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde, bu ortaklığı gerekli kılmaktadır. Cezayir'e Türk yatırımlarının 28,000'den fazla oluşan istihdam hacmiyle yaklaşık 800 Türk şirketi ve işletmesinin varlığıyla 3.5 milyar dolara kadar çıktığını, sayısı 2000'i geçen ve Türk yatırımlarını engellemeye çalışan

¹⁰⁵ a.y.

¹⁰⁶ a.y.

Fransız lobisine atıfla, Cezayir’de bulunan yabancı şirketlerin %20’sini temsil eden Fransız şirketlerinin yalnızca 4000 civarında işçiyi istihdam ettiğini sözlerine ekledi. Nasır Hamdaduş ayrıca Cezayir’in doğrudan Fransa’yla veya Avrupa Birliği ortaklığı kisvesindeki imtiyaz, istisna ve anlaşmalarının, Fransız lobisinin tarihsel ve ideolojik arka planlarına atıfla bazı ülkelerin Cezayir-Türk ilişkilerine karşı hassasiyetinden ötürü bu ülke’ne yatırım yapmak isteyen Arap ve İslam ülkelerinin karşılaştığı engellerin büyüklüğü ile karşılaştırılmaz olduğunu da iddia etti.¹⁰⁷ Türk Cumhurbaşkanı’nın Cezayir’e son ziyareti iki ülke arasında stratejik bir ortaklık kurma fırsatlarının büyük ölçüde ortak menfaat temelinde kaldığını göstermiştir.

2.2. CEZAYİR VE TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL MESELELERE YÖNELİK TUTUMLARI

Her ne kadar Ankara ve Cezayir arasındaki siyasi ilişkiler çok iyi olsa bile, hatta iki ülke liderleri tarafından teyit edildiği gibi kayda değer bir ilerleme kaydetse de, bazı analistler Türkiye ve Cezayir’in vizyonlarının bölgeyle ilgili bazı önemli konuda farklılık gösterdiğini düşünüyorlar. Bu farklar asıl olarak, Arap ve İslam bölgesinde görülen ve Arap Baharı olarak bilinen halk hareketinden kaynaklanıyordu. 2010 sonu, 2011 başında başlayan, Mısır ve Tunus cumhurbaşkanlarını istifaya davet etmeye Türklerin Arap ülkelerindeki halk ayaklanmaları karşısındaki tutumlarıdır. Bazı analistler bunu Türkiye’nin Arap ülkelerinin içişlerine müdahale ettiği biçiminde yorumlarlar. Bu durum, Ankara ile özellikle değişim geçirmeyen ve Arap Baharı hakkındaki kaygılarını dile getirenler olmak üzere başka bazı ülkeler arasında da ayrılığa yol açmıştır.

Türkiye’nin Arap Baharı mirasına yönelik desteği aslında isyan eden halkların otoriter rejimlere karşı güçlü desteği idi ve sorunun esasına erişim bu desteğin, Cezayir dâhil bazı ülkelerde siyaset ve güvenlik nedenlerle istenmediğini göstermektedir. Aslında, Cezayir ve Türkiye arasında sorun olmamasına rağmen Türkiye’nin Arap Baharına yönelik tutumuna Cezayir yöneticileri sessizce

¹⁰⁷ Omar Bouacha, a.y.

muhalefet ettiler. İki tarafın inkâr girişimlerine rağmen siyasi gerçeklik, Arap Baharı olayları üzerinde bir tür uyumsuzluk gösterir. Bazı bölgesel sorunlarla ilgili Cezayir-Türk ihtilafı Türk yetkililerin Cezayir'e yaptıkları ziyaretler sırasında su yüzüne çıkmıştır ki bu ziyaretlerde medya her vesilede başkent Cezayir ve Ankara arasında bazı uluslararası sorunlarda takınan tutumlar bakımından ayrımlar olduğundan bahsetmiş ancak siyasi ilişkiler ve ekonomik işbirliği bu ihtilaftan etkilenmemiştir.

2.2.1. Libya Devrimi Karşısında Takınılan Tutum

2011'de patlak vermesinden bu yana, Libya'da çıkan kriz Ankara'nın oradaki devrim ile ilgili olarak karmaşıklaşan tutumunda önemli bir sorun olmuştur. Libya'da olayların hızla gelişmesi ve muhalefetle düzen güçleri arasındaki çatışmaların yoğunluğu, Türkiye'nin taahhüdünden tarafsızlık ilkesine çekildiğini ortaya koymuştur; Türkiye, krizin başında otoriter rejimlere karşı halk iradesini desteklemeyi taahhüt etmişti.¹⁰⁸ Libya krizinde diplomatik bir çözüm bulmak adına Türkiye bu krizi birçok noktadan çözmek için inisiyatif başlattı. Bunlardan en önemlileri, Birleşmiş Milletlerin desteğiyle sıkıntılı şehirlerde temel ihtiyaçların karşılanması, Muamer Kaddafi sonrası döneme hazırlık için bir komite kurulması ve Libya devletinin bütünlüğünü ve istikrarını tehdit edebilecek misillemeleri provoke edecek her türlü eylemin sonlandırılmasıdır. Ancak, Libya muhalefeti bu inisiyatifi reddetti ve Türkiye'den gelecek, Türk ikilemi olarak adlandırdığı, isyancıların silahlanmasını engellemeyi ve iktidarda kalması için Kaddafi rejimince uygulanmasına sessiz kalmayı amaçlayan her türlü müdahaleye itiraz etti.¹⁰⁹ Bu temelde, Türkiye'nin tutumunun olayların tırmanmasıyla birlikte Arapların ve uluslararası kamuoyunu Kaddafi'yi istifaya davet tutumunun billurlaşmasına kadar aşamalı olarak değiştiği söylenebilir. Ardından Türklerin tutumu, barışçı çözüm çağrısından ve Libya rejimine yaptırım getiren her türlü BM kararının reddinden Kaddafi'nin çekilmesi talebine doğru kaydı. Libya'ya askeri müdahalede bulunan bir devlet gibi görünmek istemeyen Türkiye'nin hesaplarının karışmasından dolayı Libya krizi Türkiye'nin dış politikasında büyük bir sorundu.

¹⁰⁸ Assessment Report, *Turkey's Position on the Libyan Revolution* (Doha : Arab Center for Research and Policy Studies, 2011), 02.

¹⁰⁹ Wazir Mohammed Amin, "Turkey's Position on the Events of Change in the Arab Region," *Journal of Law and Political Sciences*, s.2 (2013): 20-21.

Bu durum Cezayir'in Libya krizi karşısındaki tutumuyla zıttır; on yıllardır Cezayir dış politikasında sabit bir ilke olan diğer devletlerin içişlerine müdahale etmeme durumu çerçevesinde herhangi bir taraf tutmamayı tercih etti.¹¹⁰ Libya krizinin başından beri, Cezayir siyasi ve diplomatik çözüm ihtiyacını vurgulayarak krize her türlü dış müdahaleyi reddetme tutumunu teyit etti.¹¹¹ Cezayir, Libya'da kaosa yol açacak ve onu bütün bölgenin güvenlik ve istikrarını olumsuz etkileyen yenik bir devlete dönüştürecek eksik planlanmış bir askeri maceraya karşı uluslararası toplumu tekrar tekrar uyardı.¹¹² Ankara'nın Libya krizine askeri müdahaleyi destekleyen tutumunun birçok Cezayirli siyasi lider tarafından eleştirilmesinin nedeni budur, bunlardan en çok göze çarpanı, Ahmed Uyahya'nın Ulusal Demokratik Toplantısı (NDA) huzurunda yaptığı açıklamalarıdır; bu Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla sonuçlanan Libya'ya uluslararası müdahaleye Türkiye'nin desteği için gösterilen resmi tutumlara yakın bir tutumdur.¹¹³

2.2.2. Suriye Krizi Karşısında Takınılan Tutum

2011'de başlamasından bu yana, Suriye krizi Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasının bir başka önemli sorunu olmuştur. Türk politikasına karar verenler kendilerini, krizin patlak vermesinden önceki yıllarda Türk politikacılar için en iyi durak konumundaki Suriye'ye yapılan tüm Türk siyasi ve ekonomik yatırımlarını etkileyebilecek sorunlarla karşı karşıya buldular. Ayrıca, Türkiye'nin çıkmazı, Türkiye'nin uzun sınırlarının olduğu ve sınırın iki yanında ailevi ve kültürel ilişkilerde çakışmaların olduğu Suriye'de artan karşılaştırmalardan doğabilecek güvenlik tehditleriyle bağlantılıdır. Bunlar, Türkiye'nin mülteci akını korkusunu arttırdı, bu nedenle krizin başlangıcından itibaren Suriye sınırı yakınındaki Türk topraklarında bir Kızılay kampı kurdu. Ankara, aslında Suriye'de, Libya'daki kaos

¹¹⁰ Muhammed Tandoğan, Omar Bouacha, "Sahil Bölgesinde Cezayir'in Güvenlik Yaklaşımı: Mali Örneği," (İngilizce) *Türkiyat Mecmuası* 27, s.1 (2017): 311-312.

¹¹¹ Omar Farahat Youssri, *Tedaiyetü'l-Ezme el-Lybia Ala el-Emmi'l-Jazayiri* (Cezayir: Dar Al-jazayiria Lilnasher ve Tavzii, 2016), 20.

¹¹² Boukhars Anouar, *The Paranoid Neighbor: Algeria and the Conflict in Mali* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2012), 20-21.

¹¹³ Bouzidi Yahia, "E-siyasato'l-Kharijiato e-Türkiya Tujeha'l-Bouldeni'l-Magaribia," (Risalet Majister, Jamiat Vehran, 2015), 104.

altında dönüşümü değil, karışıklık olmadan yumuşak bir geçiş istiyordu zira bu Türkiye'nin ve bütün bölgenin istikrarını etkileyebilirdi.¹¹⁴

Türkiye, Suriye krizini kendini ulusal bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak görmekteydi, bu nedenle önce Cumhurbaşkanı Beşsar Esad'ı ülkesini demokrasiye doğru aşamalı geçişini sağlayacak uzlaşmalara itmeye çalışarak ordu ve Suriye vatandaşları arasındaki çarpışmaların yükselmesinden kaçınmak için aracılık etmeye çalıştı. Ancak, Esad'ın, Dışişleri eski Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 14 ziyareti dâhil birçok toplantıda dile getirilen Türk tavsiyesini görmezden gelmesi Türkiye'yi, Suriye krizinin ölü ve yaralı sayısının artmasından sonra Suriye rejimiyle diyalog üzerinden çözülmeyeceğini görmeye itti. Suriye yönetiminin Türk çabalarını görmezden gelmesi Ankara'yı siyasi menfaatlerinin krizle ilgili Arapların ve uluslararası kamuoyunun Beşsar Esad'ın ayrılması çağrısı tutumunu gerektirdiğini görmeye itti. Bu, Türkiye; Suriye rejimine siyasi ve ekonomik yaptırımlar dayatmak için Arap Birliği ve uluslararası güçlerle koordinasyon kurduğu zaman oldu.¹¹⁵

Cezayir'in Suriye krizi ile ilgili tutumu, Libya krizi ile ilgili tutumundan çok farklı değildi; Suriye krizinde taraflardan hiçbirisini desteklememeyi tercih etti. Cezayir yönetimi birçok vesileyle Cezayir'in Suriye halkıyla tam dayanışma ve destek içinde olduğunu ifade ederek Suriye krizine, bu ülke halkının birliğini koruyacak siyasi çözüm ihtiyacını vurguladı.¹¹⁶

Arap Baharı olaylarının başından beri Suriye, Cezayir ve Türkiye arasında bir başka görüş ayrılığı noktası oldu. Bu ihtilaf, Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Cezayir ziyaretinde ortaya çıktı; Erdoğan Cezayir parlamentosunda yaptığı konuşmada doğrudan Suriye lideri Beşsar Esad'a saldırdı ve Suriye halkına karşı işlediği suçların bedelini ödeyeceğini söyledi. Bu konuşma, parlamentoda çoğunluğu oluşturan, halen Cezayir'deki iktidar partisi olan Ulusal Kurtuluş Cephesi partisi FLN başta olmak üzere, hükümete bağlı birçok siyasi partiyi rahatsız etti. Yine de Türkiye-Cezayir ilişkileri son yıllarda birçok açıdan önemli iyileşme

¹¹⁴ Wazir Mohammed Amin, a.g.e, 21.

¹¹⁵ a.g.e, 22.

¹¹⁶ "L'Algérie se Félicite du Cessez-le-Feu en Syrie," <http://www.echoroukonline.com/ara/mobile/articles/509237.html> [Erişim 02.03.2018].

kaydetti.¹¹⁷ 2014 ziyareti, iki tarafın Suriye krizi ile ilgili tutumlarındaki farkları ortaya koydu; bu, diplomatik beyanlarla üstü örtülemeyen bir gerçektir.

Suriye'nin içişlerine müdahale etmemek, Cezayir diplomasisinde her zaman benimsenen ilkedir¹¹⁸ zira Ağustos 2013 sonunda Arap Birliği'nin Doğu Ghouta'da kimyasal silah kullanmakla suçladıktan sonra, Güvenlik Konseyi'ni sorumluluklarını üstlenerek Beşşar Esad rejimine karşı Suriye'ye askeri müdahalede bulunmaya zorlama kararıyla ilgili rahatsızlığı vardı. Türkiye operasyon isteğini saklamadı ve hedeflerinin üst sınırında rejimi devirme amacının olduğunu ifade etti. Ancak, Suriye'nin kimyasal silahlarının teslimini ve uluslararası denetim altında imhasını öngören Suriye rejimi ve Washington arasındaki uluslararası anlaşma döneminin ABD Başkanı Barack Obama yönetiminin askeri müdahale seçeneğinden geri adım atılmasının önemli bir nedeniydi.¹¹⁹

Nisan 2017 başında Suriye'de yaşanan dramatik bir gelişmede, yeni başkan Donald Trump yönetimi, 04 Nisan 2017'de Khan Shikhun bombardımanında uluslararası düzeyde yasaklanan kimyasal silahları kullanma suçlamaları çerçevesinde Suriye rejimine karşı askeri müdahale kararı aldı.¹²⁰ Bu suçlamalara dayanarak, Akdeniz'deki Amerikan deniz kuvvetleri Suriye'nin merkezinde bulunan, Washington'un kimyasal saldırı yapan uçağın kalktığını söylediği Al-Shaerat Havaalanını bombaladı; bu Suriye krizini yeni bir dönüm noktasına getiren beklenmeyen gelişmelerin başlangıcı oldu.

Bu Amerikan askeri eyleminin ardından Türkiye ve Cezayir'in Suriye krizi ile ilgili tutumları yine farklılaştı. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Amerikan müdahalesini, kendi sözleriyle şöyle görüyordu: "Esad tarafından kimyasal ve konvansiyonel silahlarla işlenen suçlara karşı olumlu bir adım, ancak yeterli değil." Ayrıca şunları söyledi: "Baskı altındaki Suriye halkının korunması

¹¹⁷ Bouzidi Yahia, a.g.e, 104.

etween the Legacy of Principles and sis of Algerian Foreign Policy BThe Cri“Rabeh Zaghouni, ¹¹⁸ Accountability of Interests: A Case Study of the Arab Spring, ” *Arab Politics*, s.23 (2016): 82-94.

¹¹⁹ “John Kerry gives Syria week to hand over chemical weapons or face attack,” <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/09/us-syria-chemical-weapons-attack-john-kerry> [Erişim 13.04.2017].

¹²⁰ “Syria chemical 'attack: What we know,” <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39500947> [Erişim 13.04.2017].

yönünde olumlu sonuç alabilecek ciddi adımlar atmanın vakti gelmiştir".¹²¹ Türkiye'nin konumunun tersine, Cezayir askeri eylemi reddettiğini ifade etmiştir; bu tutum dönemin Mağrip İşleri ve Afrika Birliği ve Arap Birliği Bakanı Abdülkadir Messahel'in, Cezayir Basın Servisi tarafından şu şekilde verilen sözlerinde yansımaları buldu: "Cezayir, herhangi bir askeri müdahalenin, uluslararası kamuoyunun Suriye krizinin siyasi çözümü için çabalarının altını oyacağını düşünmektedir".¹²² Cezayir'in, Libya'da savunduğu vizyon olan, türü ne olursa olsun askeri operasyon opsiyonunu reddettiği iyi bilinir. Cezayirli yetkililer; kendi ülkenin, Suriye'nin, Astana'nın müzakerelerine referansla Suriye partileri arasındaki müzakereye dayanarak bir siyasi çözüm bulma amaçlı dinamiğe ulaştığı bir süreçte Suriye'deki bütün gelişmeleri takip ettiğini ilave ettiler.¹²³ Bu gelişmeler Türkiye ve Cezayir arasında Suriye krizi hakkındaki görüş ayrımını bir kez daha açığa çıkardı.

2.2.3. Batı Sahra

Batı Sahra, Kuzey Afrika'da Cezayir, Moritanya ve Fas'la sınır komşusu olan, Sahralı nüfusun çoğunluğunun yaşadığı bir topraktır. Daha önce, İspanyol Sahra'sı olarak bilinen ve bu ülkenin İspanyol sömürgesi olan bölge, Fas Krallığı ve Sahra isyan hareketi POLISARIO (Frente Popular de Liberación de Saguía el Hamra y Río de Oro) arasında süren tarihi toprak çatışmasının alanıdır. Sömürgeleştirme, sömürge kolonilerinden çekilme, ilhak ve sonrasında siyasi açmaz ile karakterize edilen bir ihtilaf, Afrika'daki en uzun, kontrolü en zor çatışmalardan biri olan" bir duruma yol açtı.¹²⁴ Bugün Batı Sahra'nın fiili kontrolü iki alana ayrıldı; daha büyük batı bölgesi (Fas tarafından 'Güney Vilayetleri' adı verilmiştir) ve daha küçük doğu bölgesi (Polisario tarafından 'Serbest Bölge' adı verilmiştir). Kapsamlı müzakerelere, uzun bir ateşkese ve BM himayesinde bağımsızlık referandumu girişimlerine ve aktörlerin maruz kaldığı önemli ekonomik ve siyasi maliyetlere

"egion, The American Strike on Syria : Who Supports and Sppose in the R" ¹²¹
<https://arabic.cnn.com/middle-east/2017/04/07/us-military-operations-me-reactions> [Erişim 13.04.2017].

¹²² Abdel Salam, 'Algérie s'oppose à la Frappe Militaire Américaine en Syrie,'
<http://www.echoroukonline.com/ara/articles/519634.html> [Erişim 13.04.2017].

¹²³ "Astana talks," <http://www.cnn.com/2017/01/22/middleeast/explaining-astana-talks/> [Erişim 13.04.2017].

¹²⁴ Jacob Mundy, "The Morocco-Polisario War for Western Sahara, 1975-1991," in Barry Rubin, ed., *Conflict and Insurgency in the Contemporary Middle East* (New York: Routledge, 2009), 116.

rağmen, anlaşmazlık henüz çözülememiştir.¹²⁵ Batı Sahra Fas Krallığı çekişmesinin köklerinin bölgenin İspanyol sömürgesi olarak belirlendiği 1884 Berlin Konferansı'na kadar gittiği söylenebilir. Avrupa'nın 'Afrika Dalası' boyunca, İspanya; Kanarya Adaları ve burada yapılan kârlı balıkçılık endüstrisi için stratejik ve askeri destek alanı olarak Batı Sahra kıyılarında ve iç kısımlarında kontrolü elinde tutmuştur.¹²⁶ İspanyol egemenliği yirminci yüzyılın ilk yarısında "sömürgeciliği hızla ve koşulsuz sonlandırma gerekliliğini" belirten ve "bütün halkların kendi kaderini tayin hakkı vardır; bu hakkı kullanarak siyasi statülerini serbestçe belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini serbestçe takip ederler" diyen 1514 Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı'nın (Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verme Beyanı) yayımlanmasına kadar önemli bir uluslararası muhalefetle karşılaşmadan sürmüştür.¹²⁷ Bu beyanın ardından, Fas hükümeti tarihe dayanarak bölge üzerinde hal iddia etme fırsatını kullandı. Fas ve POLISARIO arasında bir çatışma süreci başladı.

1980'lerde çatışmalar tırmanırken, Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü (OAU) gibi örgütler, iki taraf arasında bir ateşkes ve barış anlaşması müzakere etme çabasına girdiler. Ağustos 1988'de Polisario ve Fas hükümeti 'prensipte' ortak bir OAU-BM ateşkes konusunda anlaşmaya vardıklarında bir saldırı yapıldı. 18 Haziran 1990'da, BM Genel Sekreteri Pérez de Cuéllar, Birleşmiş Milletlerin Batı Sahra'daki rolünü tanımlayan ayrıntılı bir planla geldi. Bu plan, Polisario ve Faslı kuvvetler arasında ateşkes yapılmasını, bütün birliklerin geri çekilmesini veya belirlenen alanlara çekilmesini, MINURSO'nun (Mission des Nations unies pour l'organisation d'un referendum au Sahara occidental) kuruluşunu, Seçmen Tanımlama Komisyonu kurulmasını ve bütün sürecin başlamasından 24 hafta sonra Sahralıların kendi kaderini tayin sorunu ile ilgili referandum yapmak için bir anlaşmayı kapsıyordu.¹²⁸

¹²⁵ Abd el-Nabi Moustafa, "İstiftao Takriri'l-Masir fi E-sahrai'l-Garbia," Risaletu Majister," (Jamiatu'l-Cezayir, 2014), 24-50.

¹²⁶ Geoffrey Jensen, *War and Insurgency in the Western Sahara* (Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2013), 5-7.

¹²⁷ United Nations, United Nations General Assembly Resolution 1514. United Nations S/1960/947 14 December (1960).

¹²⁸ Zoubir Yahia, "Benabdallah-Gambier, Karima, Morocco, Western Sahara and the future of the Maghrib," *Journal of North African Studies* 9, s.1 (2004): 49-77.

Güvenlik Konseyi bu planı oybirliğiyle onayladı ve 29 Nisan 1991’de 690 sayılı kararla MINURSO kuruldu. Misyona, 6 Eylül 1991’de yürürlüğe girmek üzere ateşkes yapma ve 1992 Ocak sonunda yapılmak üzere bir referandum kararı alma konusunda başarılıydı. Hem Polisario hem de Fas esasen seçmen sayısını, halen İspanyol egemenliğinde olan Batı Sahra’da yaşayan 74,000 yerli Sahralıyla sınırlayan 1974 İspanyol nüfus sayımı sonuçlarının referandumda kimin oy kullanacağını belirlemek için kullanılabileceğini kabul etmişti.¹²⁹ Ancak, kısa süre sonra Fas’ın bu düzenlemeyi kabul etmek gibi bir niyeti olmadığı ortaya çıktı. Polisario BM referandumunu “Batı Sahra’nın kontrolünü almak için en iyi fırsatı” olarak görürken, “Faslıların asgari talebinin bu toprağı ilhaklarını teyit edecek bir referandum olduğu” giderek belirginleşti. Kral Hassan, referandum 1974 İspanyol nüfus sayımıyla belirlenen bir seçmen listesiyle yapıldığı takdirde referandum sonuçlarının kesinlikle Sahra’nın bağımsızlığı lehine çıkacağını fark etti ve Batı Sahra’da ilave 120,000 Faslı yerleşimciye ve şimdi Fas’ta yaşayan Sahralılara referandumda oy kullanma izni verilmesini talep etmeye başladı. Referandum skalalarını kesinlikle Faslı entegrasyonuna doğru yığacak olan bu talep komisyonun her iki tarafça kabul edilecek bir seçmen listesi oluşturmak için uzun yıllar harcamasına sebep oldu.

Cezayir çatışmanın tarafı olmadığını ve Batı Sahra üzerinde emelleri olmadığını iddia eder ve Batı Sahra sorununun bir sömürge kolonilerden çekilme sorunu olduğunu söyler. Cezayirli yetkililere göre, Batı Sahra sorunu Birleşmiş Milletler nezdinde çözümlenmelidir ve Cezayir asıl olarak Fas Krallığı dâhil is bütün Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından onaylanan uluslararası yerleşim planına tabidir ve POLISARIO ve Fas Krallığı tarafından imzalanan, sorunu Birleşmiş Milletler planına göre sona erdirmeyi amaçlayan Houston Anlaşmasını destekler. Cezayir Batı Sahra yerleşim sorununun 1965’ten beri sömürgeciliğin sonlandırılması başlığı altında, Birleşmiş Milletlerin gündeminde yer aldığını ve İspanyol sömürgecinin ayrılmasından sonra Fas’ın hak iddia ettiği 1975 yılının sonucu olmadığını vurgulamaktadır.¹³⁰

¹²⁹ Jacob Mundy, a.g.e, 117-118.

¹³⁰ "La Position de l'Algérie est Fixe sur la Question du Sahara Occidental," <http://www.elkhabar.com/press/article/94716> [Erişim 04.03.2017].

Türkiye Başbakanı olarak 2013'teki Fas ziyareti sırasında, Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin Polisario Cephesi hareketini tanımadığını teyit ederek Batı Sahra sorununu çözme amaçlı BM denetiminde görüşmelere desteğini dile getirdi. Haziran 2013'te Rabat'ta Faslı mevkidaşı Abdelilah Benkirane ile yaptığı ortak basın açıklamasında konuşan Erdoğan, Cezayir-Fas ilişkilerinin iyileşmesinin, ülkesinin iki ülke arasındaki barış görüşmelerine aracılık etme planlarını anırtarak Batı Sahra sorununu çözümüne yardımcı olacağını öne sürdü. Ancak, Batı Sahra'nın Fas ve Polisario arasında iki taraflı bir sorun olduğun inanan ve Fas sınırını yeniden açma konusunda her türlü aracılığı reddeden Cezayir'i tatmin etmedi. Buna resmi bir tepki olmasa da, bazı Cezayir medya kuruluşları; Fas ziyareti sırasında Sahra halkının meşru temsilcisi olan Polisario Cephesini tanımayan Türkiye Başbakanı'nın Cezayir'i ziyaret ettiği zaman Ankara'nın Cezayir'in tutumuna saygısıyla ilgili konuşmasını eleştirdi. Türkiye'nin Eski Büyükelçisi ve Afrika uzmanı olan Prof. Dr. Ahmet Kavas'a göre , Türkiye'nin ise Batı Sahra sorunu konusundaki tavrı ise iki dost ülke arasında her ikisini de kırmayacak bir çizgide durabilmektedir. Ne var ki, Türkiye bu tercihi meselenin çözümü yolunda herhangi bir katkı sunmak bir yana, soruna ilgisi kalmayı dahi beraberinde getirebilme riskini taşımaktadır. Geçmişte bölgede huzur ve istikrarı temin eden Osmanlı tecrübesinin dikkate alınması, meselenin çözümü yolunda hem Türkiye'ye hem de soruna müdahil olan devletlere büyük bir katkı verebilecek potansiyele sahiptir. Zira Batı Sahra sorunu, Mağrip ülkeleri arasındaki sosyal, ekonomik ve siyasi uyumun önüne geçmektedir.¹³¹

2.2.4. Filistin Meselesi

İsrail-Filistin çatışmasının geçmişi, aslen bir toprak çatışması olarak XIX. yüzyıl sonuna kadar geriye gider. 1948 Arap-İsrail savaşından sonra Kutsal Topraklar üçe bölündü: İsrail Devleti, Batı Şeria (Ürdün Nehri'nin) ve Gazze Şeridi.¹³² Sonraki savaşlar sınırlarda önemsiz değişikliklere sebep oldu; bu durum Mısır ve Suriye'nin, İsrail'in Sina Yarımadası'nı ve Golan Tepelerini işgalinden dolayı İsrail'e sürpriz bir saldırı başlattığı Ekim 1973 Yom Kippur Savaşı'na kadar sürdü. Çatışma, bir barış anlaşmasıyla Mısır ve İsrail üzerinde bağlayıcı olan 1979

¹³¹ Ahmet Kavas, "Batı Sahra Sorunu ve Afrika'nın Milli Güvenliği," <https://www.afam.org.tr/bati-sahra-sorunu-ve-afrikanin-milli-guvenligi/> [Erişim 10.06.2018].

¹³² Mohsen Mohamed Saleh, *The Palestinian Question: Historical and Contemporary Background* (Beirut: Zaytouna Center for Studies and Consultations, 2014), 25-81.

Camp David Anlaşmaları ile yatıştı.¹³³ Yine de, toprak savaşı bittikten sonra, Filistin topraklarında Filistinliler arasında bir şiddet ve ayaklanma dalgaları yaşandı. Birinci İntifada (1987), yüzlerce Filistinliyi kapsayıp Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşayan Filistinlilerin kitlesel bir ayaklanmasıydı. Buna aracılık eden, Filistinlilere kendilerini yönetmek için bir çerçeve belirleyen 1993 Oslo Anlaşmaları ve yeni kurulan Filistin Yönetimi ve İsrail hükümet arasındaki bazı ana esaslardır. Ancak, Filistinlilerin süreli şikâyetlerinin tetiklediği İkinci İntifada (2000), Birinci İntifada'dan çok daha kanlı bir ayaklanmaydı.¹³⁴

İsrailliler ve Filistinliler arasındaki son çarpışma dalgalarından önce birçok şiddet ve istikrarsızlık patlamaları yaşanmıştır. 2014 yazında, üç İsrailli gencin ve bir Filistinli gencin öldürülmesi Filistin topraklarındaki çarpışmaların kıvılcımı oldu ve İsrail ordusu ile Hamas arasında bir askeri çarpışmaya yol açtı. Ağustos 2014'te, Kasım 2012 ateşkesine son veren Hamas İsrail'e yaklaşık üç bin roket attı. Misilleme olarak, İsrail roketatarlara ve Gazze'deki diğer şüpheli hedeflere karşı hava saldırısı başlattı. Çatışma, Ağustos sonunda, Mısır'ın aracılık ettiği bir ateşkesle sona erdi ancak Birleşmiş Milletler raporuna göre 71 İsrailli ve 2,220 Filistinlinin ölümüne yol açtı.¹³⁵

Filistin sorunu Arap dünyası ile Yahudiler arasındaki bir çatışmadan ibaret değil, bölgesel bir çatışmadır; bu da Türkiye'nin de bunun etkisi "altında" olduğu anlamına gelmektedir. İktidara geldiği ilk günlerden beri AK Parti Filistin'i desteklediğini ilan etmiştir; bu, hükümet programında görülebilir: "BM kararlarının dikkate alındığı ve Filistinlilerin yaralarının sarıldığı bütün barış girişimleri desteklenecektir" (Gül Hükümeti Programı).¹³⁶ Diğer yandan, AK Parti dış politika karar mercileri, ihtiyaç duydukları denge politikası uyarınca İsrail tarafını göz ardı

¹³³ a.g.e, 71-81.

¹³⁴ a.g.e, 03-190.

¹³⁵ "The Council on Foreign Relations, Israeli-Palestinian Conflict," <https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/israeli-palestinian-conflict> [Erişim 13.04.2017].

¹³⁶ Cengiz Dinc, Mustafa Yetim, "Transformation of Turkish Foreign Policy Toward the Middle East: From Non-Involvement to a Leading Role," *Turkish Journal of International Relations* 11, s. 1 (2012): 79-80.

etmemiştir. 2002’de AK Parti’nin iktidara gelmesinden bu yana Türklerin Filistin sorununa yaklaşımı üç temel ilkeye dayanır:¹³⁷

Ezilen bir halk vardır, toprakları işgal edilmiştir, davası haklı bir davadır; o halde Filistin halkı Filistinli haklarını savunma hakkı veren bütün yasal ve meşru zeminlere sahiptir. Yine de Filistin sorununun gerçek bir destekçisi yoktur. Türkiye Filistin’in birçok devlet tarafından tehlikeli alanda bırakılacak sömürü ve işgücü kaynağına dönüştürüldüğünü ve böylece bölgesel istikrarsızlıkla statükoda kaldığını, bunun büyük devletlerin çıkarlarına hizmet ettiğini görür.

Uluslararası mevzuatla Filistin sorunu lehine çıkarılan kararlar, uluslararası hukuk çerçevesinde haklar vardır ve bunlara uyulmalıdır, yine de bunlar, kabul edilemez bir şekilde unutulur ve Filistinlilerle ilgili askeri kuvvete başvuran, İsrail lehine bazı ülkelerce verilen ayrıcalıklı ve güçlendirilmiş pozisyon lehine görmezden gelinir.

Türk gündeminin başarılması bölgesel istikrar gerektirir; burada Filistin sorunu, İsrail politikası, işgali ve saldırganlığı nedeniyle geçtiğimiz yıllarda yaşanan problemlerin ve savaşların merkezindedir. Bu sorunun devam etmesi Ortadoğu’yu ateşte bırakacak ve yalnızca bölgeyi ve halkını etkilemekle kalmayıp yansımaları Türk gündemini ve Ankara’nın bölgedeki stratejik amaçlarına ulaşmasını da etkileyecektir.

Diğer yandan, Cezayir’in barış süreci vizyonu Türk tutumundan çok farklı değildir. Ancak Cezayir ilişki kurmaktan kaçınarak İsrail devletini halen tanımamıştır. 1962’de bağımsızlığını kazandıktan sonra, Cezayir, kendi devrim ilkelerine paralel ilkelere dayanan bir dış politikayı benimsemiştir. En önemlisi, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi veren halkları ve ulusal kurtuluş hareketlerini destekleme ilkesidir.¹³⁸ Cezayir; uluslararası sistemdeki gelişmelere ve bunun iç ve uluslararası çevreye yansıyan sonuçlarına rağmen bu ilkeleri korumuştur. Yine Filistin sorunu ile ilişkisi bağımsızlık sonrası sürecin bir parçası değildir; kökleri, sömürgecilik döneminde, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde Filistin halkına

¹³⁷ Ali Bakir, Adnan Abu Amer, *Turkey and the Palestinian cause in light of the Arab Spring transformations* (Doha: Al Jazeera Centre for Studies, 2012), 2-3.

¹³⁸ Tandoğan, Muhammed, Bouacha Omar, a.g.e , 311-312.

destek veren çeşitli düşünce ve siyasi akımlarda Cezayir ulusal hareketi literatürünün teyit ettiği gibi XX. yüzyıl başın kadar uzanır.¹³⁹

Cezayir bağımsızlık savaşı modelinin, Arap milliyetçiliği akımının atmosferinde başlayan çağdaş Filistin devrimi üzerinde önemli etkisi olmuştur. Zafer kazanmasından ötürü Cezayir devrimi Filistin direnişine, Filistin halkının devrimi kendisi yapabilmesi için Cezayir kurtuluş modelini benimseyerek ve Arap vesayetini ayağa kaldırma çağrısı yaparak Filistin yurtseverliği bayrağını taşıyan Filistin direniş grupları için itici güç olmuştur. Cezayir aracı olarak defalarca inisiyatif başlatıp farklılıkları çözmeye konusunda müdahil olduğu zaman, Filistin sorununun desteklenmesinde, bölgesel ve uluslararası forumlarda Filistin direnişine destek vererek ve ulusal direniş gruplarını FKÖ kurumlarını kucaklayarak ve mücadelenin eksensel aşamalarında ulusal birliği yeniden kurmak için her şeyi yaparak kilit bir rol oynamıştır.¹⁴⁰ Filistin sorununa yönelik Cezayir politikasının geleneksel ilkelerini üç maddede özetleyebiliriz: Filistin halkının başkenti Kudüs olan bağımsız Filistin devletini inşa etme hakkını ve mültecilerin geri dönme hakkını desteklemek. Bu bağlamda uluslararası meşruiyet kararlarını desteklemek. Filistin sorununu desteklemek ve bu desteği her yolla ifade etmek için popüler bakışı güçlendirmek.

Filistin sorununu destekleme konusunda Türk-Cezayir görüş birliği; dünyanın dört yanından Ortadoğu'da yeni bir şiddet dalgası riskine dair uyarılara rağmen ABD Başkanı Donald Trump 06/12/2017'de resmi olarak ihtilafı şehir Kudüs'ün İsrail başkenti olduğunu ilan etmesinden sonra açıkça tekrar sağlandı. Beyaz Saray'da bir konuşmasında Trump yönetiminin de yıllar sürmesi beklenen bir sürede Tel Aviv'deki Amerikan elçiliğini kutsal topraklara taşıyacaklarını söyledi. "Resmi anlamda Kudüs'ün İsrail başkenti olduğunu tanımanın zamanının geldiğine karar verdim," dedi Trump. "Önceki başkanlar bunu bir seçim vaadi yaptılar ancak gerçekleştiremediler. Şimdi ben gerçekleştiriyorum." ABD Başkanı Başkan Yardımcısı Mike Pence'in önümüzdeki günlerde, "köktenciliği alt etmek için Ortadoğu'daki ortaklarla çalışma kararlılığımızı teyit etmek" için bölgeye gideceğini

¹³⁹ Ibrir Hamoudi, "Le Mouvement National Algérien et sa Position sur la Question Palestinienne 1962-1917" (Thèse de Majester, Université d'Alger, 2002), 107.

¹⁴⁰ Shenti Ahmed, L'Algérie et la Question Palestinienne, des Pages de Lutte Commune, *Académie d'études sociales et humaines* 7, s.19 (2015) : 10-22.

de söyledi.”¹⁴¹ Bu ilan, Washington’un on yıllarca süren ABD dış politikasından büyük bir kaymadır. Trump’ın kararının temel amacı asıl destekçileri muhafazakâr Cumhuriyetçileri ve seçmen tabanında önemli bir yeri olan Hıristiyan Siyonistler. Trump’ın selefleri, Bill Clinton, George W. Bush ve Barack Obama, bölgede gerilimi tırmandırmamak için bu kararı hep ertelemişlerdi.

Kudüs şu anda İsrail kontrolündedir, ancak rejim, Müslümanlar için üçüncü kutsal bölge olan şehrin doğusunu da istemektedir. 1967 Arap Savaşı’ndan bu yana şehir, uluslararası hukuk çerçevesinde “işgal altında” olarak belirlenen şehri Filistinliler gelecekteki devletlerinin başkenti olarak istemektedirler. Trump, İsrail yanlısı seçmenlerin gözüne girmek için başkanlık kampanyaları boyunca ABD elçiliğinin yerini değiştireceğine yemin etmişti. Filistinliler bunu yapmaması için Trump’ı sürekli uyardılar; bunun İsrail-Filistin çatışmasının çözümünü baltalayacağını ve bölgede aşırıcılığa neden olacağını söylediler.

Cezayir, ABD Başkanı Donald Trump’ın kararını kınadı. Bu kınama Cezayir Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan kamuoyu açıklamasında yer aldı. Başkent Cezayir, zaten “savaş ve çatışma” halinde olan bir bölgede bu kararın “ciddi tehditlere” yol açacağı konusunda uyardı. Cezayir Bakanlığı, resmi haber ajansından yaptığı açıklamada, "ilgili Güvenlik Konseyi kararlarının ve uluslararası hukukun açık ihlali olan bu tehlikeli kararı şiddetle kınadı." Bu karar, diyor üzüntüyle Cezayir diplomasisi, "uzun zamandır askıda olan barış sürecinin yeniden başlatılma olasılığını küçümser". Cezayir daha sonra "Arap ulusuna ve İslam ümmetine ve uluslararası kamuoyuna Filistin halkının ulusal haklarına ve kutsal şehrin uluslararası statüsüne saygının temini için harekete geçme" çağrısı yaptı.¹⁴² Türkiye de Trump’ın Kudüs beyanını kınadı. 7 Aralık’ta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Trump’ın 6 Aralık’ta Kudüs’ü İsrail başkenti olarak tanıyarak BM kararlarını hiçe saydığını söyledi. Erdoğan bunun “bölgeyi ateş çemberine atmaktan başka bir şey olmadığını söyledi ve siyasi liderlerin sömürge kolonilerinden çekilme yerine yeniden uzlaşmaya çalışmalarını önerdi“. ABD başkanı bu kararı almadan önce,

¹⁴¹ Mark LANDLER, “Trump Recognizes Jerusalem as Israel’s Capital and Orders U.S. Embassy to Move,” <https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-jerusalemisraelcapital.html> [Erişim 10.01.2018].

¹⁴² Abderrazek Ben Abdallah, "Alger Dénonce la Décision de Trump Concernant Jérusalem," <https://aa.com.tr/fr/afrique/alger-d%C3%A9nonce-la-d%C3%A9cision-de-trump-concernant-j%C3%A9rusalem-/994147> [Erişim 10.01.2018].

Türk Cumhurbaşkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail başkenti olarak ilan etme planının Müslümanlar için “kırmızı çizgi” olduğunu ve diplomatik ilişkilerin kopmasına kadar gidebileceğini belirtti. Türkiye'nin başkanlığını yaptığı İslami İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) Kudüs'ü tanıyan her harekete karşı çıkmak için bir zirve toplantısı yapılacağını da ekledi.¹⁴³ Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından toplanıp İstanbul'da yapılan, zirve toplantısında ise (İİT) Doğu Kudüs'ü Filistin'in başkenti ilan etti, ABD'nin görüşünü “tehlikeli” bularak reddetti ve uluslararası kamuoyuna bu adımları izleme çağrısı yaptı. Müslüman liderler grubu da bütün ülkelere “Kudüs'e Özgürlük” İstanbul Bildirisinde” Filistin Devletini tanıma ve Doğu Kudüs'ü onun işgal altındaki başkenti kabul etme çağrısı yaptı.¹⁴⁴

2.3. TÜRK-CEZAYİR İLİŞKİLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ İKİ TARAF İÇİN NEDEN ÖNEMLİDİR?

Türkiye Cumhurbaşkanı'nın yakın tarihli Cezayir ziyareti, bölgesel siyasi sorunları, güvenlik sorunlarını ve bölgenin içerisinde olduğu çetin sorunları çözmek için uzlaşma çabalarını birleştirmek zorunda olması iki tarafın ortaklığı güçlendirme, çabaları koordine etme ve sorunlarla ortak mücadele etme konusunda ortak iradenin herkesin yararına olduğunu göstermiştir. Bu bölüm, başkent Cezayir ve Ankara'nın iki taraflı ilişkilerini güçlendirmek ile sağlayacağı kazanım ve fırsatları ele alacaktır.

2.3.1. Ekonomi Alanında

Ankara ve başkent Cezayir'in karşılıklı olarak yararlanabileceği ekonomik fırsatlar, iki taraflı ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi için güçlü bir motivasyondur. Özellikle 2011'de Arap Baharının patlak vermesinden sonra, Türkiye için yaklaşık 10 milyar ABD doları ihracatla Türkiye açısından bölgede önemli bir ekonomik

¹⁴³ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kudüs Müslümanların Kırmızı Çizgisidir," <https://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-kudus-muslumanlari-kirmizi-cizgisidir/98992> [Erişim 10.01.2018].

¹⁴⁴ Istanbul Declaration On Freedom for Al Quds, OIC/EX-CFM/2017/PAL/Declaration, 13 December 2017. Available on: <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=1698&refID=1073>.

pazar olan Libya başta olmak üzere,¹⁴⁵ Ankara bölgedeki ticaret ilişkilerinin bir kısmını kaybettiği için, Türkiye açısından Cezayir umut vaat eden yabancı bir pazar haline gelmiştir.¹⁴⁶ Böylece Cezayir, ülkenin istikrarı ve pazarının Türk yatırımcılara sunduğu yatırım fırsatlarından ötürü Kuzey Afrika'da Türkler için en iyi seçenek olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin komşuları, Suriye ve Irak'ın güvenlik durumu, Türk hükümetini, son yıllarda Türkiye'nin dış ticaretinin maruz kaldığı ticaret zararlarını telafi etmek için Ortadoğu dışında umut vaat eden yeni pazar arayışına zorladı. Bu nedenle, mevcut koşullar Ankara'yı Cezayir gibi yeni Afrika ortaklarıyla ekonomik ilişkilerini güçlendirme arayışına yöneltmiştir.¹⁴⁷

Cezayir için, Türkiye önemli bir ekonomik ortak ve Avrupa ülkelerine ekonomik bağımlılığını azaltmak için Cezayir'in ihtiyacı olan ürünleri almanın yeni bir alternatifi olacaktır. Cezayir hidrokarbon sektörü dışında ekonomik performansını iyileştirmek için Türkiye'nin deneyimlerinden yararlanabilecektir. Cezayir, uygulamada Türklerin istediği gibi bir serbest alışveriş bölgesi oluşturmaya hazır değildir. Zira Cezayir ekonomisi halen hidrokarbon sektörüne bağımlıdır.¹⁴⁸ Bu nedenle belli ekonomik sektörlerde ortaklıklar tanımlamak ve teşvik etmek herkes için dengeli bir kazan-kazan ortaklığı kurmanın en iyi yoludur. Ayrıca tekstil endüstrisi, çelik, enerji ve inşaat sektörü gibi belli bir alanda ortaklık kurmak bu alanlarda çalışan Cezayir şirketlerine ülkede özel sektörü geliştirmek için gerekli deneyimi ve uzmanlığı kazanmak için büyük fayda sağlayacaktır. Özellikle Türklerin bu sektörlerdeki deneyimleri önemlidir; bugün Türk şirketleri en güçlü uluslararası pazarlarda rekabet etmekte ve bu elbette iki ülke arasında ekonomik ortaklığın gelişimine katkı sağlayacaktır. Belli bir ekonomik sektörde başarılı olmak; uluslararası ilişkilerde ne-ışlevsel teorisinin öngördüğü gibi, taşma ilkesine göre başka sektörlerde de deneyimin yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

¹⁴⁵ Libya iç savaştan önce Türk-Libya ilişkileri hakkında fazla bilgi için :Ahmet Kavas, "Türk-Libya Dostluğu Eskisinden Daha Da Güçlü," http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/295/turk-libya_dostlugu_eskisinden_daha_da_guclu [Erişim 10.06.2018].

¹⁴⁶ Omar Bouacha, a.y.

¹⁴⁷ Ahmet Kavas, "Yeni Türk Dış Politikası ve Afrika Açılımı," <https://www.afam.org.tr/yeni-turk-dis-politikasi-ve-afrika-acilimi/> [Erişim 10.06.2018].

¹⁴⁸ The world bank, "Algeria's Economic Outlook- Spring 2016," <http://www.worldbank.org/en/country/algeria/publication/economic-outlook-spring-2016> [Erişim 04.03.2017].

2.3.2. Enerji Alanında

Enerji sektöründe, Türkiye, özellikle enerji kaynakları olmayan bir ülke olarak görüldüğünde, Cezayir'in gelecekte enerji ihracatını artırmak için yararlanacağı bir dış pazarı temsil eder. Raporlar Türkiye'nin yerli kaynaklarının enerji ihtiyacının yalnız ¼'ini karşıladığını, kalan dörtte üçünü ithal ettiğini (yıllık tahmini fatura 60 milyar dolar) Rus enerji kaynaklarının ithal edilen enerjinin 1/3'ünü karşıladığını ortaya koymaktadır.¹⁴⁹ Gelişen Türk ekonomisi de gaz, petrol ve diğer doğal kaynaklar gibi enerji kaynaklarından yararlanabilecektir. Zira Türkiye'nin enerji güvenliği, Türkiye'ye en çok doğal gaz ihraç eden ülkeler olan doğu komşularına bağlıdır. Enerji stratejisinde, Ankara ithal kaynaklarını çeşitlendirerek Rus ve İran gazına bağımlılığını azaltmak istemektedir. Zira Ankara doğal gaz ihtiyacının %55'ini Rusya'dan, %16'sını İran'dan ve %13'ünü Azerbaycan'dan sağlamaktadır.¹⁵⁰ Bu bağlamda, Cezayir; Türkiye'nin bu alanda olası bir baskıdan kaçınmak amacıyla enerji almak ve ithal kaynaklarını çeşitlendirmek için en iyi seçeneğidir. Türkiye'de enerji alanında çıkan krizlerden birisi, Türkiye'nin Türk hava sınırını ihlal eden Rus uçağını vurmasından sonra yaşanan 2015 Türk-Rus kriziydi. Bu olaydan sonra Moskova'nın, doğal gaz ihtiyacının %55'ini Rusya'dan sağlayan Türkiye'nin gazını kesebileceği beklentisi yaşandı. O süreçte Moskova'nın uyguladığı ekonomik yaptırımlar altında Ankara, Rus gazına bağımlılığını azaltmak için alternatif gaz ihracatçısı arayışına girdi.¹⁵¹ Gaz rezervleri bakımından dünyada 10. büyük ülke olan Cezayir, enerji alanında komşularına bağımlılığını azaltmak anlamında Türkiye için önemli bir enerji opsiyonu olabilir.

2.3.3. Jeo-stratejik Faktörü

Jeo-stratejik bakımdan, Türkiye-Cezayir ilişkilerinin güçlendirilmesinin Türkiye'nin Afrika açılımına çok büyük etkisi olacaktır; Ankara 2005 yılını Afrika

¹⁴⁹ "Turkey's Energy Sources from a Geo-Economical Perspective," <http://www.turkpress.co/node/17272> [Erişim 04.03.2017].

¹⁵⁰ Mohamed Haj, "Nagorno-Karabakh Seha Jadida Lisira Beyna Rusya ve Türkiya," <http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/05/160502100617839.html> [Erişim 04.03.2017].

¹⁵¹ Esra Mohamed, "Ezmet E-Taka Fi Türkiya," <http://www.turkey-post.net/p-96249> [Erişim 04.03.2017].

yılı ilan ettiğinden beri AK Parti'nin izlediği politika çerçevesinde,¹⁵² coğrafi bakımdan en büyük Afrika ülkesi olarak jeopolitik önemi ve uzun süredir Akdeniz'e uzun sınırının bulunması, 6 kıta ülkesi ile ortak sınırı ve bu sayede Türkiye'ye birçok komşusuyla ile ortaklığını güçlendirme olanağı sağlaması Cezayir'i Türkiye için çok büyük stratejik önemi olan bir ülke haline getirmektedir. Ayrıca, Cezayir diğer Afrika kıtası ülkeleri arasında, sömürgecilğe karşı onların bağımsızlığını desteklediği için ve kıta sorunlarına adil çözümleri teşvik ettiği için büyük bir itibara sahiptir. Bu nedenle, Türkiye, Cezayir gibi nüfuzlu Afrika'nın öncü ülkeleriyle dostane işbirliği ilişkileri kurmanın önemini farkındadır. Bu durum, gelecekte, Ankara ve diğer nüfuzlu kıta ülkeleri arasında çıkar çatışmalarından kaçınmayı sağlayacaktır.

Diğer yandan, Cezayir diplomasisinin, Soğuk Savaşın bitiminden bu yana benimsediği yaklaşıma göre daha çok bölgesel ve uluslararası ortamın devletin dış politika manevra kabiliyetini arttıracığı varsayımıyla bölgesel ve uluslararası ortaklıkları çeşitlendirmek isteyen Cezayir; Türkiye ile ortaklığının güçlendirilmesinden özellikle dış politika bağlamında yararlanabilir. Bu politika açılıma ve İspanya, İtalya, Birleşik Devletler, Çin ve Almanya gibi birçok bölgesel ve uluslararası güçle birçok alanda bölgesel ve uluslararası ortaklıklar kurmaya yol açmıştır ve Türkiye açılım politikası da bu çerçevede ele alınmaktadır.

2.3.4. Güvenlik Faktörü

Güvenlik bakımından, Türkiye; özellikle PKK ve Türk hükümetinin 15 Temmuz 2016'da darbe girişiminde bulunmakla suçladığı FETÖ gibi Ankara'nın terörist grup olarak nitelendirdiği gruplarla mücadele bağlamında önemli ulusal ve bölgesel sorunlar yaşadığı düşünüldüğünde Cezayir'in terörle mücadele deneyiminden büyük ölçüde birbirlerinin tecrübelerinde yararlanabilir. Buna ayrıca, Türkiye'nin Türk topraklarında birçok terör saldırısı gerçekleştiren IŞİD'e karşı verdiği mücadele için de geçerlidir. Cezayir'in bu alandaki deneyimi terör olgusunu hem güvenlik hem de siyaset açısından ele alma deneyimi olması bakımından üstün bir deneyimdir. Cezayir doksanlı yılların ulusal trajedi sahnesinden barış ve ulusal

¹⁵² Daha fazla bilgi için: Ahmet Kavas, Uluslararası Türk-Afrika Kongresi Sonuç Raporu, stratejik Rapor N: 08 *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* TASAM, 2005.

uzlaşma sahnesine geçmiştir. Bu, Cezayir'in Afrika Sahel bölgesinde terörle mücadele konusundaki çabalarına edilebilir. Bu başarılı deneyim Cezayir'i terörle mücadele konusunda önemli bir uluslararası ortak yapmıştır. Yıllarca güvenlik ve terörle mücadele alanında, Afrika Birliğinde yaşamsal önemi olan Barış ve Güvenlik Hizmeti departmanı gibi kilit konuları işgal etmesinin nedeni de budur. Komisyonun departmanı kamuoyunda temsil etmek ve Afrika kıtasındaki çatışma ve krizleri değerlendirmek için Barış ve Güvenlik elçileri toplantılarının gündemini belirlemek gibi etkin görevleri vardır. O halde Cezayir ve Türkiye bu alanda birbirlerinin deneyimlerinden yararlanabilirler.

BÖLÜM III

TÜRKİYE-CEZAYİR EKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

2006'da Cezayir ve Türkiye arasında dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından bu yana, ekonomik ve kültürel ilişkilerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bugün Cezayir; 5 milyar ABD doları yakın ticaret hacmiyle Türkiye'nin Afrika'daki en büyük ekonomik ortağıdır. İki ülkenin birçok alandaki ortak yatırımların yanı sıra, bu ekonomik gelişmeye kültürel açıdan yaşanan bir evrim eşlik eder. Bu nedenle, bu bölüm, 21. yüzyıl başı itibarıyla yeni Türk ve Cezayirli liderlerin iktidara gelmesinden bu yana Cezayir ve Türkiye arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri incelemeyi ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

3.1. 2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR TİCARİ İŞBİRLİĞİ

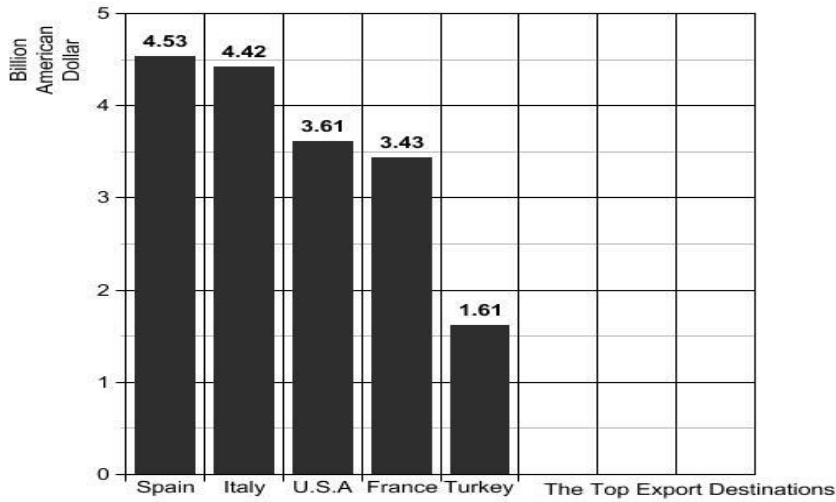
Türkiye ve Cezayir arasındaki ticari ilişkiler, son yıllarda birçok alanda yüksek rakamlara ulaşmıştır ve taraflar gelecekte bu alanı daha da geliştirmek niyetindedirler.

3.1.1. Türkiye- Cezayir Arasındaki İthalat ve İhracat

Cezayir, ihracatta dünyanın 58. büyük ihracat ekonomisidir. 2016'da, 31.2 milyar ABD doları ihracat ve 48.6 milyar dolarlık ithalat yapmıştır. Bu da 17.3 milyar dolar tutarında bir negatif ticaret açığına yol açmıştır. 2016'da Cezayir'in GSYİH'si 159 milyar dolardı ve kişi başına düşen GSYİH'si 15 bin dolardı. HS (Harmonize Sistem) sınıflandırmasının 1992 revizyonuna göre, Cezayir'in en yüksek

ihracatını petrol gazı (13.1 milyar dolar), ham petrol (10.3 milyar dolar), rafine petrol (5.6 milyar dolar), azot bazlı gübre (444 milyon dolar) ve kömür katran yağı (417 milyon dolar) ürünleri teşkil etmektedir. En çok ithal ettiği ürünler Buğday (1.7 milyar dolar), ambalajlı ilaç (1.37 milyar dolar), otomobil (1.25 milyar dolar), rafine petrol (1.25 milyar dolar) ve demir borudur (1.14 milyar dolar). Cezayir'in en çok ihracat yaptığı ülkeler, İspanya (4.53 milyar dolar), İtalya (4.42 milyar dolar), ABD (3.61 milyar dolar), Fransa (3.43 milyar dolar) ve Türkiye (1.61 milyar dolar). En çok ithalat yaptığı ülkeler, Çin (8.35 milyar dolar), Fransa (5.33 milyar dolar), İtalya (4.4 milyar dolar), İspanya (3.54 milyar dolar) ve Almanya'dır (2.83 milyar dolar).¹⁵³

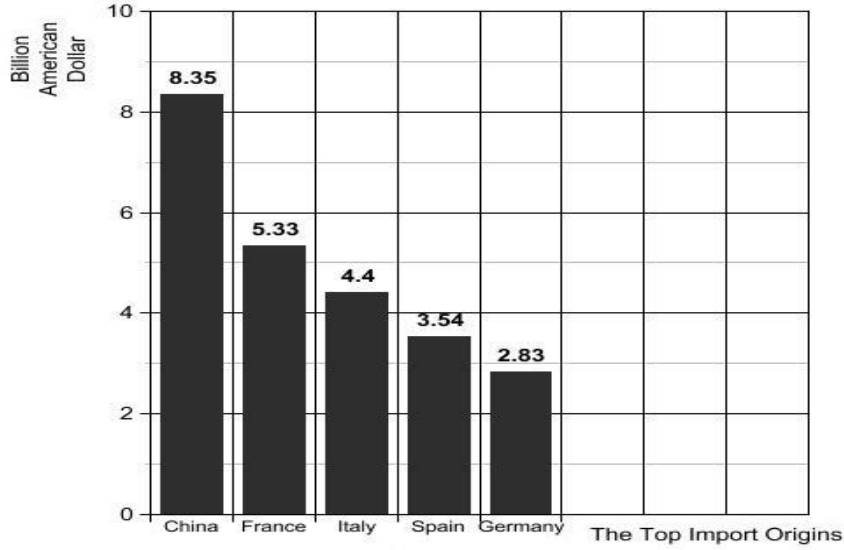
Şekil 1. 2016'da Cezayir'in en çok ihracat yaptığı ülkeler¹⁵⁴

¹⁵³ The Observatory of Economic Complexity, "Algeria," <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/dza/> [Erişim 20.03.2018].

¹⁵⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir," <https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir> Erişim 20.03.2018].

Şekil 2. 2016'da Cezayir'in en çok ithalat yaptığı ülkeler¹⁵⁵

Diğer yandan, Türkiye ihracatta dünyanın 29. büyük ihracat ekonomisidir. 2016'da, Türkiye 156 milyar dolarlık ihracat ve 186 milyar dolarlık ithalat yapmıştır, bu da 29.6 milyar dolar tutarında bir negatif ticaret açığına yol açmıştır. 2016'da Türkiye'nin GSYİH'si 863 milyar dolardı ve kişi başına düşen GSYİH'si 25.2 bin dolardı. HS (Harmonize Sistem) sınıflandırmasının 1992 revizyonuna göre, Türkiye'nin en yüksek ihracatını otomobil (9.4 milyar dolar), altın (12 milyar dolar), teslimat kamyonu (5.17 milyar dolar), taşıt parçası (4.4 milyar dolar) ve mücevher (3.7 milyar dolar) ürünleri teşkil etmektedir. En çok ithal ettiği ürünler otomobil (10.3 milyar dolar), rafine petrol (7.27 milyar dolar), altın (6.48 milyar dolar) ve taşıt parçalarıydı (5.24 milyar dolar). Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler, Almanya (16.2 milyar dolar), İngiltere (15.2 milyar dolar), İtalya (8.26 milyar dolar), ABD (7.69 milyar dolar) ve Irak (7.63 milyar dolar), ve. En çok ithalat yaptığı ülkeler, Çin (25 milyar dolar), Almanya (22.4 milyar dolar), Rusya (10.4 milyar dolar), İtalya (\$10.3 milyar dolar) ve ABD (10.3 milyar dolar).¹⁵⁶

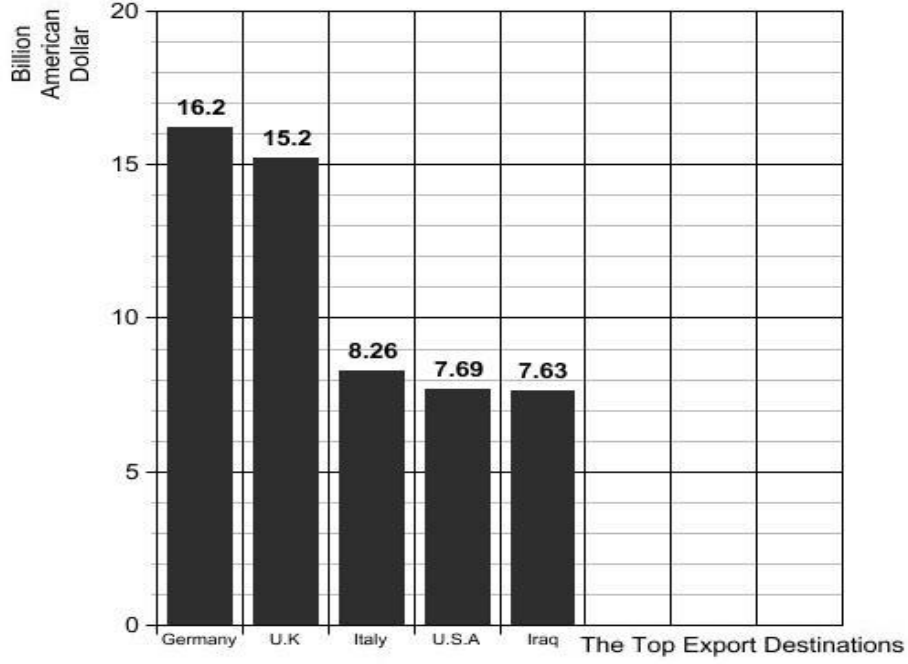
¹⁵⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir,"

<https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir> [Erişim 20.03.2018].

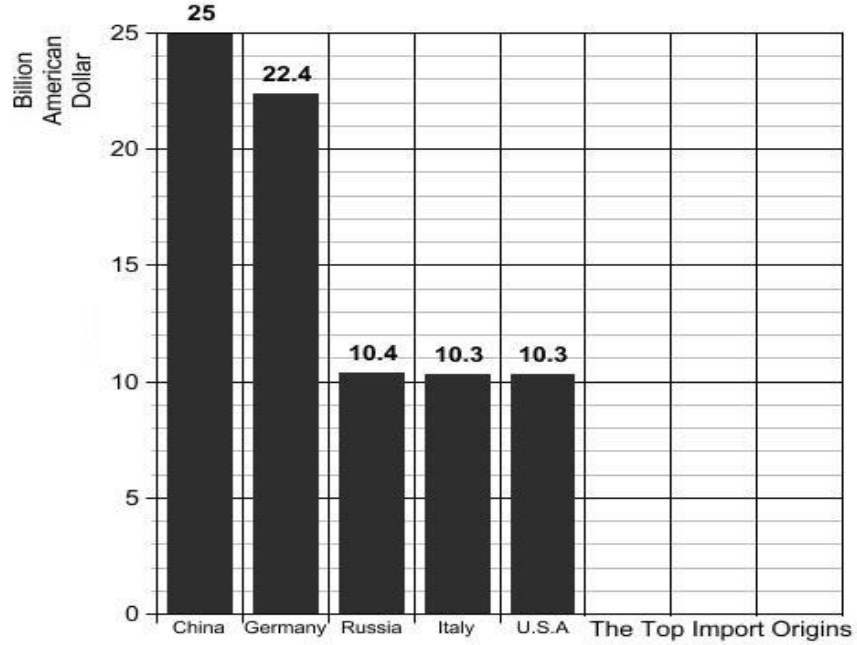
¹⁵⁶ The Observatory of Economic Complexity, "Turkey,"

<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/tur/> [Erişim 20.03.2018].

Şekil 3. 2016'da Türkiye'in en çok ihracat yaptığı ülkeler¹⁵⁷

Şekil 3.4. 2016'da Türkiye'in en çok ihracat yaptığı ülkeler¹⁵⁸

¹⁵⁷ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir,"

<https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir> Erişim 20.03.2018].

¹⁵⁸ a.y.

Tablo 1. Türkiye-Cezayir Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları) 2002-2017¹⁵⁹

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2002	514	558	1.072	-44
2003	573	501	1.074	72
2004	806	626	1.432	180
2005	807	862	1.669	-55
2006	1.021	719	1.739	302
2007	1.232	944	2.176	288
2008	1.614	1.588	3.201	26
2009	1.777	769	2.546	1.008
2010	1.505	1.068	2.573	436
2011	1.471	1.150	2.621	320
2012	1.813	925	2.737	889
2013	2.003	714	2.717	1.289
2014	2.083	921	3.004	1.162
2015	1.826	741	2.566	1.085
2016	1.737	464	2.201	1.273
2017	1.713	766	2.479	946

Cezayir-Türk ekonomik ilişkileri bağlamında, 2003 yılında Türkiye'nin Cezayir'e yaptığı ihracat yalnızca 573 milyon dolardı ve ithalat ise 501 milyon dolardı. 2005'te iki ülke arasında karşılıklı resmi ziyaretlerden ve 2006'da dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından sonra, Türkiye'nin Cezayir'e yaptığı ihracat önemli bir artış kaydederek 1.021 milyon dolara çıkmış ve ithalatı 719 milyon ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin Cezayir'e yaptığı ihracat 1.826 milyon ABD doları artmış ve Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı ithalat 731 milyon ABD

¹⁵⁹ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir,"

https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir_Erisim
20.03.2018].

dolarına ulaşmıştır.¹⁶⁰ En yeni istatistiklere göre, Cezayir’de çoğunlukla inşaat ve altyapı alanlarında faaliyet gösteren 700’den fazla Türk şirketi vardır ve Cezayir Dışişleri Bakanı Abdülkadir Messahel’in Şubat 2018’de Ankara’da verdiği beyana göre, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 3.5 milyar doları geçmiştir.¹⁶¹ Cezayir’in yaptığı ihracatın yaklaşık %17’si sıvılaştırılmış doğal gaz LNG, sıvılaştırılmış petrol gazı LPG, ham petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarından meydana gelmektedir. Cezayir piyasası Türkiye’nin gaz rezervlerinin yaklaşık %10’unu karşılamaktadır. Türkiye’nin Cezayir’e ihraç ettiği ürünler otomobil, ekipman, demir-çelik ürünleri, çimento, makine parçaları, tekstil ürünleri, konfeksiyon, giyim ürünleri, elektrikli ev eşyaları, iletişim ekipmanı, tahıl ürünleri, meyve-sebze ve plastik ürünlerdir. İki ülke arasında karman Ekonomik Komisyonu ve ortak iş konseyi kurulmuştur.¹⁶²

Tablo 2. Türkiye'nin Cezayir'den İthalatında Başlıca Ürünler (1000 ABD Doları)¹⁶³

GTİP	ÜRÜNLER	2015	2016	2017
	TOPLAM İTHALAT	740 547	463 820	766 804
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	496 842	391 539	688 396
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	181 801	32 634	23 576
2814	Saf amonyak veya amonyağın sulu çözeltileri	15 686	13 092	23 198
1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	29 907	15 397	12 044
8908	Sökülecek gemiler, suda yüzen sökülecek diğer araçlar	2 868	0	7 479
2804	Hidrojen, asal gazlar ve diğer ametaller	3 194	3 501	2 082

¹⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Cezayir,"

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir/html> [Erişim 20.03.2018].

¹⁶¹ "Visit of Mr. Abdelkader Messahel, Minister for Foreign Affairs of Algeria to Turkey, 22-23 February 2018," http://www.mfa.gov.tr/cezayir-disisleri-bakani-abdelkader-messahel-in-ulkemizi-ziyareti_ar.ar.mfa [Erişim 20.03.2018].

¹⁶² "Turkey-Algeria Economic and Trade Relations," http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-algeria.en.mfa [Erişim 20.03.2018].

¹⁶³ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir,"

<https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir> Erişim 20.03.2018].

Tablo 3. Türkiye'nin Cezayir'e İhracatında Başlıca Ürünler (1000 ABD Doları)¹⁶⁴

TİP	ÜRÜNLER	2015	2016	2017
	TOPLAM İHRACAT	1 825 988	1 736 371	1 713 169
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatla kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	71 031	72 186	98 247
7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	3 298	14 616	59 902
8437	Tohum, hububat, kuru baklagilleri temizleme, tasnif etme ayıklama ve öğütmeye mahsus makina ve cihazlar	62 952	30 939	48 650
8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	31 091	37 812	43 579
7321	Demir veya çelikten sobalar, mutfak soba ve ocakları, barbekü, mangal, gaz ocakları vb ile bunların aksam ve parçaları	31 932	28 749	33 864
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	30 764	35 803	32 039
6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	41 513	43 252	31 934
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	39 866	43 014	30 984
8408	Sıkıştırılmayla ateşlemeli içten yanmalı pistonlu motorlar (dizel ve yarı dizel)	1 363	3 274	30 508
1206	Ayçiçeği tohumu	1 449	9 844	29 147
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	16 762	17 432	24 511
3916	Plastikten monofiller, ince ve kalın çubuklar ve profiller (enine kesitinin en geniş yeri > 1mm)	7 847	16 467	24 384
3917	Plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları (manşon, nipel, dirsek, flanşlar, vb.)	21 503	23 085	24 028
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	22 570	24 132	22 978
6109	Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	19 305	25 531	22 623
5603	Dokunmamış mensucat (emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş olsun olmasın)	17 807	18 264	21 070
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	35 542	36 697	20 641

¹⁶⁴ .C. Ticaret Bakanlığı, "Cezayir,"

https://www.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir_Erisim
20.03.2018].

Ekonomik ilişkiler eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Haziran 2013'te Cezayir'e yaptığı ziyaretten itibaren hızla gelişmiştir. Bu süreçteki Cezayir-Türk müzakereleri; Türk pazarında artan talepten ve uzun vadede tedarik sözleşmesinin uzatılmasından ötürü Türkiye'nin Cezayir'den ihraç ettiği gaz miktarının yılda 4 milyar metreküpten yaklaşık 5 milyar metreküpe çıkarılmasına yoğunlaşmıştır. Türk Dışişleri Bakanının ziyareti ayrıca 2014'te sona ermesinden önce Cezayir'in doğal gaz tedarik anlaşmasını uzatan bir ön anlaşma olanağı da sağlamıştır. Cezayir 1994'ün sonu itibarıyla Türkiye'ye sınıvlandırılmış doğal gaz tedarik etmek için 20 yıllık bir anlaşma imzalamış ve Türklerin talebi üzerine bunu yenilemek için müzakerelere başlamıştır. Ankara'nın Rusya, Norveç ve Orta Asya gibi çeşitli tedarik kaynakları mevcuttur, ancak önümüzdeki yıllarda, Cezayir'in hidrokarbür dışı ihracatlarının kolaylaştırılmasına paralel olarak ticaretin seviyesini ikiye katlamak istemektedir.¹⁶⁵ Bu süreçte yapılan Cezayir ziyareti hava ve deniz taşımacılığı alanında işbirliğinin genişletilmesi ve bu alanda ortak komite kurulmasıyla ilgili konuşmaları da açığa çıkarmıştır. Bakan, ülkesinin Cezayir'in Dünya Ticaret Örgütü'ndeki dosyasını desteklediğine de dikkat çekmiştir. Türk ve Cezayirli memurlar amacın önümüzdeki yıllarda alışverişi 10 milyar dolara çıkarmak olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶⁶

3.1.2. Enerji Alanında İşbirliği

Enerji, Türkiye-Cezayir ilişkilerinin önemli bölümlerinden birisi olagelmıştır ve bu alanda iki taraflı ilişkileri iyileştirmek için, iki ülke bu çerçevede birçok anlaşma imzalamıştır. En önemlisi, 2014 yılında Cezayirli enerji bakanı Yusuf Yusufi'nin beyanına göre Türkiye'ye verdiği sınıvlandırılmış doğal gaz (LNG) hacmini arttırmayı kabul etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı, Recep Tayyip Erdoğan'ın Cezayir ziyareti sırasında Kasım ortasında imzalanan anlaşma, LNG sözleşme hacmini yılda 4 milyar metreküpten yılda 6 metreküpe çıkarmıştır; bu miktar Cezayir'in 2013'teki toplam LNG ihracat hacminin yaklaşık dörtte birine eşittir. Anlaşma, ilk olarak 20 yıl

¹⁶⁵ Bouzidi Yahia, a.g.e, 120.

¹⁶⁶ a.y.

önce imzalanan sözleşmeyi uzatarak Cezayir'in Türkiye'ye LNG teslimi ile ilgili sözleşme süresini on yıl daha uzatmıştır.¹⁶⁷

Sürenin uzatılması son dakikaya bırakılmıştır; sözleşme süresi 2014 yılının sonunda bitmektedir. Nisan 2014'te Türkiye'nin enerji bakanı, Taner Yıldız, Türk hükümetinin sözleşmenin yenilenmesine sıcak baktığını ancak teslimatın "zamanında" yapılması gerektiğini ifade eden bir beyan yayınlamıştır. Türk enerji yetkililerine göre, Cezayir'den birkaç gün gibi uzun sürelerle geciken LNG sevkiyatlarının sayısı artmaktadır. Bu gecikmeler, gaz tüketiminin %98'i için ithalata bağımlı olan ve enerji santrallerinin neredeyse yarısını gaz besleme stoku ile çalıştıran Türkiye açısından bir sorundur. Cezayir'in LNG ihracatı artışı için kaynağı nereden bulmayı planladığı belli değildir. Son yıllarda gaz üretimi düşmektedir ve 2016-17'den önce Cezayir'de hizmete alınan çok az gaz vardır. Cezayir'de iç talebin hızlı artışının ortasında, diğer Avrupalı müşterilerle yapılan gaz tedariki anlaşmaları yalnızca kısmen yerine getirilmiştir, bunların arasında İspanya'ya giden Medgaz boru hattı sürekli olarak kapasite altında çalışmaktadır. Bazı durumlarda, Cezayir ve müşterileri karşılıklı mutabakatla tedarik sözleşmelerinin yerine getirilmediğini kabul etmişlerdir. Teslimattaki düşüş, İtalya ve İspanya gibi kilit Avrupa pazarlarından gelen talepteki düşüşten de kaynaklanmaktadır. Ancak Türkiye'de durum bu değildir. LNG anlaşması iki ülke arasındaki daha geniş ticaret ilişkisinin bir parçasıdır; Türkiye Cezayir'in en üst sıralardaki ticaret ortaklarından birisidir. Türk hükümeti, iki ülke arasında şu anda 5 milyar doların altında seyreden ticareti önümüzdeki yıllarda 10 milyar dolara çıkarmak için bir Cezayir-Türk serbest bölgesinin oluşturulması çağrısında bulunmuştur.¹⁶⁸

Ankara ve başkent Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerin gelişmesiyle birlikte, iki taraf arasındaki enerji alışverişini arttırmak için de ortak bir irade sağlanmıştır. Bu, Türkiye Cumhurbaşkanı, Recep Tayyip Erdoğan'ın Şubat 2018'de yaptığı Cezayir ziyaretinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan devlete ait bir Cezayir enerji

¹⁶⁷ The Economist journal, "Algeria and Turkey extend LNG deal," <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=242532008&Country=Algeria&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtopic=External+sector&u=1&pid=1742690958&oid=1742690958&uid=1> [Erişim 22.03.2018].

¹⁶⁸ a.y.

firmasının ve iki Türk enerji şirketinin petrokimya sektörüne 1 milyar dolarlık bir yatırım yapma konusunda anlaşmaya vardığını duyurmuştur. Erdoğan bu duyuruyu, Cezayir’de cumhurbaşkanı sıfatıyla yaptığı ikinci resmi ziyaretinin bir parçası olarak katıldığı Türkiye-Cezayir İş Forumunda yapmıştır. Cezayir’in SONATRACH ve Türk firmaları Rönesans ve Bayegan tarafından Türkiye’nin Akdeniz şehri Adana’da bulunan Yumurtalık Serbest Bölgesine yatırım yapılacaktır.

Erdoğan, ekonomik bölgedeki tesisin Cezayir tarafından sağlanan hammaddeyi kullanarak yılda 450.000 ton polipropilen üreteceğini söyledi. Polipropilen otomotiv yedek parçaları, tekstil ve gıda ambalajı gibi çeşitli sektörlerde kullanılan termo-plastik bir polimerdir. Erdoğan yeni tesisin Türkiye’ye cari hesap açığını düzeltmede yardımcı olacağını söylemiştir. Cumhurbaşkanı şöyle demiştir: "İnanıyorum ki Cezayir’le enerji alanındaki işbirliğimizi hızla ilerleteceğiz. Ortak projeler geliştirmeliyiz." Erdoğan, Cezayir ve Türkiye’nin iş çevrelerine enerji sektörüne yatırım yapmaları için gerekli desteği verme konusundaki kararlılıklarının sürdürdüğünü de sözlerine eklemiştir.¹⁶⁹

Cezayir haber ajansı APS’ye göre anlaşma, ayrıca iki şirketin bölgesel pazarlardaki konumunu geliştirmeyi amaçlamış ve hem Cezayir ve Türkiye’de hem de diğer bölgelerde hidrokarbon sektöründe ortak menfaatler alanında ortaklık fırsatlarının araştırılmasını planlamıştır. Cezayir adına anlaşmayı imzalayan Sonatrach CEO’su Amine Mazouzi, "Sonatrach ve Botas tarihsel ilişkilerini güçlendirip geliştirme ve kurdukları işbirliğini her iki şirketin yüksek menfaatlerine uygun yeni alanlara yayma konusundaki kararlılıklarını teyit etmektedir" demiştir. Anlaşmayı Türkiye adına imzalayan, BOTAŞ CEO’su Burhan Özcan’dır. Cezayir ve Türkiye, 25 yıldan uzun bir süredir, 1988’de imzalanan LNG alım satım sözleşmesinin taraflarıdır ve bu alanda ilişkileri geliştirmek için ortak bir irade belirlemişlerdir.¹⁷⁰

¹⁶⁹ "Algerian, Turkish energy firms agree on \$1B investment," <https://www.aa.com.tr/en/energy/general/algerian-turkish-energy-firms-agree-on-1b-investment/19024> [Erişim 23.03.2018].

¹⁷⁰ a.y.

3.2. CEZAYİR'DE TÜRK YATIRIMLARI

Son yıllarda birçok Türk yatırımcı, istikrarsız bir bölgede Türk yatırımları için güvenli bir cennet olan Cezayir'e girmiştir. Cezayir pazarının sağladığı uygun ortamdan ötürü bugün Cezayir birçok sektörde en büyük yabancı yatırımlarını Türkiye'den almaktadır.

3.2.1. Çelik Alanında

Çelik sanayisinin yeniden iyileştirilmesi, 2000'lerin başlarında ilk beş yıllık kalkınma programlarının uygulamaya konmasından bu yana Cezayir hükümetinin gündeminin ilk sırasında yer almaktadır. Konut ve ulaştırma altyapılarına yapılan yoğun yatırımlar ulusun çelik ürünleri ihtiyacında keskin bir artışa neden olarak yerel kapasiteyi hızla aşmıştır. 2014'te Cezayir'in yurtiçi çelik mamulleri asıl olarak kamu çelik firması Sider (%51) ve Lüksemburg kökenli ArcelorMittal (%49) şirketinin ortak mülkü olan, El Hadjar şirketine ait yılda 2 milyon ton kapasiteli tesis olmak üzere iki büyük çelik tesisinde üretilmektedir. Ancak, sürekli işçi ihtilafları ve yetersiz yatırım nedeniyle 2007'de 1.3 milyon ton olan üretim 2014'te 300.000 tona düşmüştür. Dolayısıyla Cezayir'in bu sektördeki ihtiyacı onu bu sektörü geliştirmek için yeni bir ortak arayışına itmiş ve başkent Cezayir Türkiye'nin en iyi seçeneklerden biri olduğunu düşünmüştür zira Türk yatırımcılar cazip teklifler sunmuşlardır.¹⁷¹

Türkiye'nin en büyük özel sektör demir-çelik üreticisi olan ve giderek daha fazla yurtdışına açılma arzusu içinde olan Tosyalı Holding, Türkiye'de yaptığı yatırımlardan sonra yaklaşık 750 milyon dolar tutarında bir yatırımla Cezayir'de bir demir-çelik tesisi açarak Türkiye'deki yatırımlarının ardından, daha fazla yurtdışına açılma arzusunun peşinde koşuyor. Karadağ'da bulunan Doğu Avrupa'nın en büyük çelik üretim tesislerinden birisi olan Zeljezara AD Niksic'i satın alan Tosyalı Holding, bu defa da, işletme sermayesi dâhil yaklaşık 750 milyon dolar tutarında bir bütçeyle Cezayir'in Oran şehrinde Cezayir'in en büyük demir-çelik tesisini kurdu. Türkiye'nin en büyük yurtdışı çelik yatırımı olan ve 1000'den fazla kişiye istihdam

¹⁷¹ The Report: *Algeria* (London: Oxford Business Group, 2015), 101.

olanağı sağlayan tesisin yıllık bütçe hedefine gelince, bu hedef, 1 milyar dolardır.¹⁷² Kuruluşu 2011’de gerçekleştirilen ve dünyada yaşanan bütün ekonomik olumsuzluklara karşın yalnızca 19 ayda tamamlanarak üretim aşamasına ulaşabilen Tosyalı Demir-Çelik Cezayir Üretim Tesisi’nin resmi açılışı, 5 Haziran 2013’te dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Cezayir Başbakanı Abdülmalik Sellal tarafından Cezayir’in Oran şehrinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve Cezayir’den birçok bakan ve bürokratin katıldığı açılış törenine ayrıca 500’den fazla sanayici ve işadamı, özellikle MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) üyesi sanayici ve işadamları katılmıştır.¹⁷³

Bunun ardından Tosyalı Algerie, Cezayir’in en önemli demir-çelik üreticilerinden birisi olmuştur. Başlangıçta 500 milyon dolar tutarındaki yatırım bütçesiyle, Tosyalı ilk üretimini, 2013 yılının ilk yarısında en yoğun talep gören ürün olan inşaat demiri (Rebar) üretimiyle başlatmıştır. O tarihten bu yana, Tosyalı Cezayir’in toplam inşaat demiri ihtiyacının yaklaşık %28’ini sağlayabilmektedir. Aynı zamanda, şirket ülkenin inşaat demiri ithalatı ile ilgili ekonomik açığının kapatılmasına da yardımcı olmuştur. Ayrıca Cezayir’de ülkenin net açığının dengelenmesine yardımcı olmak için, inşaat demiri üretimi ortamın temizlenmesine de yardım etmektedir. İnşaat demiri ürününün hammaddesi, çelikhane eritme atölyesinde yerel hurda metalden üretilmektedir. Bu şekilde, ulusal kaynakları kullanarak Tosyalı ülkenin çelik geri dönüşüm prosesi kullanmak suretiyle çevreyi temiz tutmasına da yardımcı olmaktadır.¹⁷⁴

Ayrıca, Tosyalı Algerie, binlerce doğrudan ve dolaylı iş olanağı yaratmış ve en büyük demir-çelik üreticilerinden birisi olmakla kalmayıp aynı zamanda ülke için bir istihdam yaratma gücü de olmuştur. Yatırımların ilk aşamasından hemen sonra, Tosyalı yıllık 500.000 ton filmaşın üretme kapasitesi olan bir haddehane kompleksi kurmak için 250 milyon dolar tutarında bir ilave yatırım yapmıştır. Bu yeni kompleksi inşa etme amacı, Cezayir’in filmaşın ithalatını azaltmak ve yerel

¹⁷² “Investment to Algeria amounting to 750 million, by Tosyalı Holding,” <http://www.borudergisi.com/investment-to-algeria-amounting-to-750-million-by-tosyali-holding/> [Erişim 23.03.2018].

¹⁷³ a.y.

¹⁷⁴ Tosyalı Holding. “Tosyalı Algeria,” <http://en.tosyaliholding.com.tr/companies/detail.aspx?SectionID=Tl7neDOjJiEm%2FepRPectHA%3D%3D> [Erişim 22.03.2018].

ekonominin güçlendirilmesi için daha fazla iş olanağı yaratmaktır. Hasır tel, çivi, tel, vida ve benzeri ürünlerin hammaddesi olan filmaşın ürünü, 2015'in ikinci yarısından beri yeni tesiste üretilmektedir. Üretim kapasitesi Cezayir'in toplam ihtiyacının %60'ını sağlayabilmektedir.¹⁷⁵ Tosyalı Algerie'nin yatırımları bunlarla sınırlı kalmamış aksine Tosyalı, "Mega Proje" adını verdiği üçüncü bir yatırım aşamasıyla yoluna devam etmiştir. 1.6 milyar dolar tutarında ilave bir yatırım bütçesiyle, Mega Proje'nin tamamlanmasından sonra, toplam yatırım 2.5 milyar doların üzerine çıkacaktır.

Bu yatırımın sonucunda, 2017'nin ikinci yarısında yeni bir haddehane ve çelik üretim tesisi üretime katılacaktır. Yeni haddehane fabrikasıyla birlikte inşaat demiri üretim kapasitesi yılda 3.2 milyon tona çıkacaktır. Nihai ürünün hammadde üretimi yeni çelik üretim tesisi kompleksinde yapılacaktır; bunun da 2017'nin ikinci yarısı itibarıyla tamamlanması planlanmaktadır. Yıllık 2.2 milyon ton kaliteli sıvı çelik ve kaliteli demir çubuk kapasitesi olan tesis temel hammadde olarak soğuk (Doğrudan İndirgenmiş Demir) DRI veya sıcak DRI kullanabilecektir. Bu sırada şirket Tosyalı'ya çelik üretim tesisi için hammadde üretmek amacıyla çoğunlukla demir cevheri ve daha az hurda madde kullanma olanağı sağlayacak olan DRI ve Tablet projelerini tamamlayacaktır. Bu projelerin sırasıyla 2017 sonu ve 2018'in ikinci yarısı itibarıyla başlatılması planlanmaktadır. Tablet ve DRI projeleri yerel ekonominin iyileştirilmesi ve ulusal kaynakların etkin bir şekilde kullanılması için çok önemlidir.¹⁷⁶

Son yıllarda, birçok Türk şirketi, Cezayir'de demir-çelik üretim ve dönüştürme alanında, ithal edilen demirin büyük bölümünün kullanılmasına olanak sağlayacak yatırım faaliyetlerini genişletmektedir. Tosyalı Grup'tan sonra, Cezayir-Türk ortak girişim şirketi ÖZMERT Cezayir için Ain Temouchent'te, özellikle çeliğe yapılan Türk yatırımları bağlamında düz çubuklar olmak üzere, çelik üretiminde uzmanlaşmış bir fabrika kurulmuştur. Türk çelik üretimi yatırımlarının geliştirilmesi bağlamında sınırlı sorumlu şirket, ÖZMERT Cezayir kurulmuştur. Bu karma Cezayir-Türk şirketi, 2015 yılında Tamazora sanayi bölgesinde Ain Temouchent şehrinde bir fabrika kurmuştur. Şirket üretim seviyesini 300 bin ton sınırına

¹⁷⁵ a.y.

¹⁷⁶ a.y.

yükselterek ve endüstriyel kullanımlara ilave olarak betonarme ve nalbantlık olmak üzere inşaat sektöründe üretimi yönlendirerek demir kapasitesini yılda 100 bin tondan fazla bir kapasiteye dönüştürecek olan bir tesisin kuruluşuna olanak sağlayan sanayi mülkiyetinden ve lisanslardan yararlanmıştır.¹⁷⁷

Bu projeye göre, tesis; çevrenin korunması, işçilerin sağlığı ve hammaddenin dönüştürülmesinden kaynaklanan atığın yeniden ayrılması ile ilgili koruyucu tedbirlerin benimsenmesiyle başlangıçta yerel işgücü için 300 doğrudan iş ve 3.000 dolaylı iş sağlayacaktır. ÖZMERT Cezayir'in 2007'de Bir El-Jair'de Oran'da kurulduğunu söylemeye değer. Ardından yılda 100 bin ton ve 1000 metrekare kiremit kapasiteli inşaat malzemesi üretim birimlerinin inşasından ibaret olan bir yatırım projesi geliştirmiştir. Yeni yatırımlar, Cezayir'de demir-çelik alanında Türk şirketler tarafından kurulan projeler bağlamındadır.¹⁷⁸

3.2.2. Tekstil Alanında

Ocak 2018'de bir Türk-Cezayir ortak girişimi, kuzeybatı Cezayir ili Relizane'de Afrika'nın en büyük tekstil üretim tesisi kurulmuştur. Cezayir haber ajansı APS'ye göre, Cezayir Sanayi ve Maden Bakanı Yusuf Yusufi, toplam maliyeti 1.5 milyar dolara ulaşan "TAYAL SPA" adlı bir tesisi törenle açmıştır.¹⁷⁹

Açılış törenindeki konuşmasında, Yousfi fabrikanın üretiminin yüzde 40'nın iç pazarın ihtiyacını karşılayacağını ve %60'nın ihraç edileceğini belirtmiştir. Tesisin Afrika'nın bir Türk-Cezayir ortaklığı tarafından kurulan en büyük tekstil fabrikası olacağını kaydetmiştir. Tesisin tamamı, Cezayir hükümeti ve Türk Tay Grubunun Taypa tekstil şirketinin ortaklığı üzerinden, Cezayir'in Relizane İli Sidi Khettap sanayi bölgesinde toplam 2.5 milyon yüzölçümlü bir arazi üzerinde üç etapta inşa edilecektir. 2015'te imzalanan ortaklık anlaşmasına göre, Taypa'nın tesiste yüzde 49 payı vardır ve Cezayir hükümetinin payı yüzde 51'dir. Tesis ilk aşamada 10.000 kişiyi istihdam edecektir. Bütün tesis tamamlandıktan sonra, 25.000 kişiyi istihdam etmesi ve yılda 60 milyon metre kot kumaşı ve 30 milyon adet giysi

¹⁷⁷ Hafid Sawalili, Tasis Sharika lilhadid Jazayiria Türkiye. (9 December 2015). *El-Khabar*, p. 3.

¹⁷⁸ a.y.

¹⁷⁹ "Turkish-Algerian partnership launches textile facility,"

<http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-algerian-partnership-launches-textile-facility-125748>

[Erişim 23.03.2018].

üretmesi beklenmektedir. Projenin ilk aşaması sekiz tekstil üretim biriminden, 400 kişiye eğitim verecek bir tekstil okulu ile işçi ve memurlar için 567 konuttan meydana gelecektir. İkinci aşama, hazır giyim, endüstriyel fiber, kot, örme ve dokuma kumaş üretecek olan 10 fabrikayı kapsamaktadır.¹⁸⁰

Cezayir yalnızca Türkiye'nin Afrika'daki en büyük ticaret ortağı değildir, ayrıca kıtada Türkiye'nin en büyük yatırımlarını çekmiştir ve Katar ve Fransa'yı Cezayir'de en fazla yatırım yapanlar cephesinden çekmiştir.¹⁸¹ Ankara ve başkent Cezayir; tekstil, demir-çelik gibi çeşitli sektörlerde bir stratejik ortaklık üzerinden Afrika pazarına girmeye hazırlanmaktadır. Ekonomisine petrolün (ihracatın yüzde 94'ü ve ülke bütçesinin yüzde 50'si) hâkim olmasından kurtulma çabalarının bir parçası olarak, Cezayir birçok sektörü yabancı yatırıma açarak ihracatını çeşitlendirmeye çalışmaktadır.

Bu, Cezayir'de bulunan, 41 milyondan fazla tüketicisi olan Cezayir (nüfus bakımından ikinci büyük Arap ülkesi ve Afrika'nın en büyük ülkesi) pazarının doymasından sonra Arap ve Afrika ülkelerine ihracat aşamasına geçmek isteyen Türk şirketlerinin istekleriyle paraleldir. Ayrıca, Cezayir'in Avrupa Birliği ile imzaladığı, özellikle elektrik, gaz, su ve işgücü ucuz ve paranın değeri düşük olduğu için, kendisine Avrupa pazarına girme olanağı veren bir ortaklık anlaşması vardır. Bu bağlamda, Cezayir'e yatırım yapan Türk şirketleri, 2018 yılından başlayarak Arzew (batı Cezayir) limanından Arap ve Afrika ülkelerine demir-çelik ve tekstil ürünü ihraç etmeye başlamak için bir Cezayir ortaklığı arayışındadır. Cezayir pazarı önümüzdeki birkaç yıl içinde neredeyse kendi kendine yeter duruma gelecektir. Cezayir Sanayi Bakanlığının beklentilerine göre bu büyük proje, Cezayir'i Afrika kıtasındaki en büyük demir-çelik ve tekstil ithalatçılarından birinden kıtanın en büyük ihracatçılarından birisine dönüştürecektir.

¹⁸⁰ a.y.

¹⁸¹ "Textile Complex "Tiyal" Industrial Area Sidi Khattab Glizan, "
<http://www.djazairess.com/eldjournhouria/71028> [Erişim 23.03.2017].

3.2.3. İnşaat Alanında

Türkiye Ekonomi Bakanı, Çin'den sonra dünyanın ikinci iyi şirketi olan Türk inşaat şirketleri tarafından tamamlanan inşaat projesi sayısının, son 10 yılda 220 milyar doların üzerinde bir değerle 4.152 projeye ulaşıldığını belirtmiştir. Anadolu Ajansı tarafından toplanan Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, Türk inşaat sektörü ilk projelerini 1972'de Libya'da tamamlamış ve Temmuz 2017'ye kadar sektör tarafından tamamlanan proje sayısı, toplam 344.7 milyar dolar değerle 117 ülkede 9 bin projeye ulaşmıştır.¹⁸²

Türkiye Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, Türk inşaat sektörü, Temmuz 2008 ve Temmuz 2017 arasındaki dönem boyunca, 220.1 milyar dolar tutarında dört bin 152 proje veya 45 yıl boyunca 344.7 milyar dolar tutarındaki toplam proje değerinin %64'ünü almıştır. Rusya, Türk şirketleri tarafından alınan 45 yıl boyunca sektördeki projenin toplam değerinin %19.6'sını temsil eden 67 milyar dolar tutarındaki sözleşme projeleri alanında ilk sıradadır. Türkmenistan, 46.8 milyar değerindeki projelerle %13.6 oranıyla aynı alanda ikinci sırayı işgal ederken Libya 28.9 milyar dolar ve %8.4 ile üçüncü sırada yer alır. Yılda bir kez, aldığı uluslararası projelerin değeri bazında en iyi 250 inşaat şirketini sıralayan Energier News adlı dergiye göre, yıllık listesinde 40 global Türk şirketi yer almaktadır.¹⁸³ Son yıllarda, Cezayir, Türk inşaat şirketlerinin en popüler hedeflerinden birisi olmuştur.

1985 ilk kez Türkiye'de bulunan mütehatlik firmaları Cezayir pazarında yer buldu. 1985 yıldan 2015 nisan sonuna kadar Cezayir'de üstlenilen 266 projenin toplam bedeli ise 122 milyar doları buldu. Bu miktarla Cezayir 1972 yılından günümüze kadar Türkiye'deki mütehatlik firmaları tarafından yurtdışında üstlenilen projelerin ülkelere göre dağılımında sekezince sıraya yerleşti. Son yıllarda yapılan projelere bakıldığında ise Cezayir 2014 yılında 3.3 milyar dolar bedelinde 36 proje ile 2015 ilk 4 aylık zarfında da 2.1 milyar dolarlık 17 proje ile birinci sıraya yükselmiştir. Türkiye'de bulunan müteahhitlik firmaları Cezayir'de günümüze çeşitli alt ve üst yapı projeleri üstlendi. Sözünü ettiğimize projeler arasında arıtma ve kentsel alt yapı projeleri, idari bina, iş merkezi, konut, sosyal kültürel tesis ve turizm tesis gibi çeşitli

¹⁸² "The Turkish Construction Projects Ranked as the Second in the World with 220 Billion Dollars," <https://www.alaraby.co.uk/economy/2017/8/11> [Erişim 23.03.2018].

¹⁸³ a.y.

bina projeleri, kuvvet santrali, sanayi tesisi projeleri ve baraj gibi çeşitli su projeleri, demiryolu ve limanyol, köprü ve tünel gibi çeşitli ulaşım projeleri bulunmaktadır.Cezayir'in en büyük sorunlarından biri kentsel alanda konut ihtiyacının giderilmemesidir . Mevcut konut açığını karşılayabilmek üzere ilerideki 10 yıl içinde her yıl yaklaşık 175 bin yeni konut ihtiyacının ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir.¹⁸⁴

Öte yandan, kuraklığın kentsel nüfus ve sanayi üzerindeki olumsuz etkileri sebebiyle devletin dikkatini su alanında bulunan ihtiyaçlar üzerinde yoğunlaştırmasına yol açtı. Cezayir'in su elde edilen şebekesinin 250 kilometrelik bölümün yenilenmesi gerektiği ifade ediliyor. Bir yandan konut alanında yaşanan sorunu çözmek diğer yandan kuraklığın kentsel nüfus ve sanayi üzerindeki etkilerini azaltmak için su kaynaklar ve barajlar başta olmak üzere Cezayir'de 2.1 milyar dolarlık 17 proje ile Türkiye'de bulunan mütehatlik firmaları birince sırada olmak üzere otoyol, yol, demiryolu, liman ve konut inşasında iş ve işbirliği imkanları bulunmaktadır. Ayrıca, TMB olarak her zaman dile getirdiği ve desteklediği üzere, mütehatlik, mühendislik ve malzemelerin karşılanması süreçlerinin tümünü içine alan entegre proje yöntemi anlayışının örnekleri, Cezayir'de karşımıza çıkmaktadır. Cezayir'deki projelerde Türk müşavirlik firmalarının öncelikle olarak bulunması, Türk mütehatlik firmalarının ve Türk inşaat malzemelerinin ihracının önünü açmaktadır. Türkiye ve Cezayir arasındaki siyasi ilişkiler olumlu yönde ilerlemken bir taraftan da karşılıklı ziyaretler ile pekişmektedir.¹⁸⁵

Kesintisiz bilgi alışverişi elçiliklerce sürüyor. TMB olarak hem Türkiye Büyükelçiliği hem Ankara'daki Cezayir Büyükelçiliği ile yakın ilişki ve bilgi alışveriş kesint olarak sürmektedir. Nitekim 11 Haziran 2015'te Cezayir'e yeni tayin edilen Cezayir Büyükelçisi Mehmet Poroy'un katılımıyla binasında Cezayir'de faaliyet gösteren ve göstermek isteyen üye ve firmalar temsilcilerin katılmayala bir tanışma ve bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. Söz edilen toplantıda Afrika'nın en geniş yüz ölçümüne, 40 milyon aşkın nüfusuna ve petrol rezervlerine sahip olan ve kıtanın Güney Afrika Nijerya Mısır'dan sonra en büyük 4 ekonomik durumu,

¹⁸⁴ "Türk Müteahhitler Cezayir İnşaat Sektörü Son Durum,"

<https://emlakkulisi.com/guncel/turk-muteahhitler-cezayir-insaat-sektoru-son-durum/1264631> [Erişim 22.04.2018].

¹⁸⁵ a.y.

Türkiye ile ilişkileri ülkede iş yapma prosedürleri ve Türk firmaları tarafından karşılanan sorunlar hakkında bilgi aktardı ve karşılıklı değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁸⁶

Son dönemde, uluslararası geçerli olan durum sadece ekonomik manada değil siyasi manada da istikrarsız ve belirsizlik içeren bir duruma sürüklendi. Yurtdışı Türk müteahhitlik hizmetleri için önemli pazarlar olan Irak ile Libya'ta yaşanan problemleri, Türkiye firmaları Sahraaltı Güney Amerika ve Afrika, gibi yeni pazar arayışlarına sürükledi. Ayrıca Cezayir gibi, uzun süredir iş yaptığı kıymetli pazarlara da daha çok ağırlık vermemi sağladı. Cezayir'in geçen 3 yıl içinde iş yapılan ülkeler arasında gittikçe ağırlığının artması, bu eğilimi yansıtmaktadır. Türk inşaatçılar Cezayir'de yeni fırsatların takipçisi olmaya devam edecekler.

3.3. 2002 SONRASI TÜRKİYE-CEZAYİR KÜLTÜREL İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Türkiye ve Cezayir arasındaki ekonomik açılımı da kültürel açılımı da beraberinde getirmiştir. Kültür merkezleri, akademik faaliyetler ve diğer etkinlikler iki ülke halkı arasında bir köprü olmuştur. Kültürel yönün Türkiye ve Cezayir'de iki ülke liderlerinin karşılıklı ilişkileri geliştirmek amacıyla güçlendirmeye çalıştıkları ekonomik ve siyasi sektörlerden daha az önemli olmadığına kuşku yoktur. Böylece kültürel sektör iki tarafın karşılıklı ilişkilerine Türk ve Cezayir halklarına birbirlerini en iyi şekilde anlamak için yakınlaşmaları konusunda yardımcı olacak olan kültürel bir boyut kazandırmak için odaklandıkları önemli bir meseledir.

3.3.1. Cezayir'de TİKA Projeleri

Türkiye Cumhuriyeti İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) bir dış politika aracı olarak önemli resmi kuruluşları temsil etmektedir. TİKA, projeleri uygulamak ve kalkınmayı koordine etmek amacıyla oluşturulmuştur. TİKA, 1992'de acil insani yardım ve teknik destek sağlayarak, eski Sovyetler Birliği, Balkanlar ve

¹⁸⁶ a.y.

Kafkaslarda bulunan Türki devletlerini desteklemek amacıyla kurulmuştur.¹⁸⁷ TİKA şimdi Türkiye tarafından verilen Resmi Kalkınma Yardımının dağıtılmasından sorumlu olan tek kuruluştur. TİKA tarafından Cezayir'e sağlanan insani ve ekonomik yardımlar ile kültürel programlar da Türkiye'nin bu ülkeye açılımının çok önemli bir parçasını temsil etmektedir. Burada, TİKA'nın Cezayir'de yaptığı bazı projelerden bahsedilecektir.

TİKA'nın Cezayir'deki en önemli projesi Keçiova Camii'nin restorasyonuydu. Başkent Cezayir'in "Eski Şehir" bölümü olarak bilinen, dünya kültür mirası listesindeki "Kasaba" bölgesinde bulunan Keçiova Camii'nin 14. yüzyılda bir mescit olarak inşa edildiği söylenmektedir. 1516 yılında Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra mescit camiye dönüştürülmüş ve 1792'de Cezayirli Dey Hassan Paşa tarafından daha geniş bir ibadethane oluşturmak için daha da genişletilmiştir. Cezayir'in 1830 yılında Fransızlar tarafından işgalinden sonra, cami 1832 yılında katedrale dönüştürülerek 130 yıl boyunca kilise olarak kullanılmıştır. Cezayir'in 1962 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından, Cezayirli ilk Cuma namazlarını bu camide kılmışlardır. 2013'te, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cezayir'i ziyareti sırasında, Başbakan Abdülmalik Sellal ile yaptığı toplantıda, Türkiye'nin Cezayir'de Türk-Osmanlı dönemine ait bazı yerlerin restorasyonuna katkı sağlaması kabul edilmiştir. Bu mutabakat çerçevesinde, 26 Eylül 2013 tarihinde Cezayir Konut ve Şehircilik Bakanlığı ile TİKA arasında, ilk halinden günümüze yalnızca kitabesi ulaşan Keçiova Camii'nin restorasyonu ile ilgili bir protokol imzalanarak projenin hazırlanmasından ve onay prosedürlerinin tamamlanmasından sonra, yer teslimiyle birlikte, 10 Eylül 2014 tarihinde camide restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.¹⁸⁸

Restorasyon kapsamında, cami içi tezyinat ve hat yazılarıyla ilgili çalışmalara yön vermek üzere Türkiye'de bu konuda önde gelen akademisyenlerden meydana gelen bir bilim heyetinin yönlendirmeleriyle tezyinat projeleri hazırlanmıştır. Projede yer alan hat çalışmaları Hattat Hüseyin Kutlu tarafından ve

¹⁸⁷ Hakan Fidan, Rahman Nurdun, "Turkey's Role in the Global Development Assistance Community: the Case of the Turkish International Cooperation and Development Agency," *Journal of Southern Europe and the Balkans* 10, s.1 (2008): 94.

¹⁸⁸ "The Restoration of the Ketchaoua Mosque is a Point of Pride for Turkey," http://www.tika.gov.tr/en/news/the_restoration_of_the_ketchaoua_mosque_is_a_point_of_pride_for_turkey-41229 [Erişim 22.02.2018].

tezyinat projelerinin hazırlanması ve uygulamaya konması süreci Nakkaş Semih İrteş tarafından yürütülmüştür; hat metinlerinin imalatı, Türkiye’de ahşap üzerine altın varakla yapılarak ve montajı camide gerçekleştirilmiştir. Caminin katedrale dönüştürülmesi sırasında eklenen Hıristiyanlık sembollerinin üstleri kapatılmış, bema ve altar olarak bilinen kilise yapılarına özgü zemin kademeleri sökülmüştür. Restorasyon sürecinde ayrıca, halılar yenilenmiş, çan kulesi güçlendirmiş ve giriş merdiveni inşa edilmiştir. Kulede yer alan çanın indirilip indirilemeyeceği ile ilgili, statik alanında uzman Vakıflar Genel Müdürlüğünden Fikret Kuran görevlendirilmiştir. Kuran tarafından hazırlanan rapora göre, çanın kuleden indirilmesinin statik açıdan problemlere neden olacağı, bu yüzden kulede muhafaza edilip dışarıdan görünmeyecek şekilde kapatılması yönünde öneride bulunulmuş ve kulenin güçlendirilmesine yönelik proje hazırlanmıştır. Cezayir yetkili makamlarıyla mutabık kalınarak çan kulesi güçlendirilmiş ve çanın tokmağı sökülerek kulede muhafaza edilmiştir.¹⁸⁹

Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) tarafından yenilenen, Cezayir’in bağımsızlığının sembolü Keçiova Camii’ni törenle açmıştır. Başkent Cezayir’de, restorasyon çalışması tamamlandıktan sonra, Buteflika, Barbaros Hayrettin tarafından yaptırılan Osmanlı mirası Keçiova Camii’ni açmıştır. Törene başkent Cezayir’deki Türk elçisi Mehmet Poroy ve TİKA Koordinatörü Can Özdemir ve Cezayir hükümetinden bazı bakan ve üst düzey memurlar katılmıştır. Camide kurulan büyük ekranda, restorasyonun başlamasından bitişine kadar geçen süreci anlatan “Keçiova Camii Restorasyon Projesi” adlı kısa tanıtım filmi gösterilmiştir. Cumhurbaşkanı Buteflika ve törene katılan üst düzey heyet; Türk Elçisi Poroy ve TİKA Koordinatörü Özdemir’e teşekkür etmişlerdir. Açılış töreni sırasında, “Bismillahirrahmanirrahim. 22 Recep 1439’da (9 Nisan 2018) Türk-Cezayir işbirliği ile restore edilen Keçiova Camii, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika tarafından törenle açılmıştır”

¹⁸⁹ “Historical Ketchaoua Mosque in Algeria was Opened,” http://www.tika.gov.tr/en/news/historical_ketchaoua_mosque_in_algeria_was_opened-43458 [Erişim 09.04.2018].

yazısının bulunduğu bir kitabe asılmıştır. Keçiova Camii, uzun bir aradan sonra 13 Nisan 2018’de, Cezayir halkının katıldığı Cuma namazıyla ibadete açılmıştır.¹⁹⁰

TİKA, Cezayir’de birçok toplumsal ve eğitsel projeye de katkıda bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2018’de gerçekleştirdiği resmi Cezayir ziyaretinde, kendisine refakat eden eşi, Sayın Emine Erdoğan, TİKA tarafından yenilenen ve donatımı yapılan "Emine Erdoğan Anaokulu ve Çocuk Parkı’nın" açılışına katılmıştır. Bu kuruluş, Ulusal Sağlık Destek ve Araştırma Geliştirme Forumu Merkezi’ne bağlanmıştır. Binada, devlet okullarına gidemediği için bu kısımda psikolojik olarak destek gören ve toplumla bütünleştirilmesine çalışılan 4 otistik ve down sendromlu çocuk da dâhil olmak üzere, 85 çocuk eğitim görmektedir.¹⁹¹

Bunlara ilave etmemiz gereken bir diğer proje de, TİKA’nın desteğiyle yabancı dil bölümü öğretmenlerine laboratuvar ekipmanının kullanılması konusunda eğitim verilmesinin ardından Şubat 2018’de açılarak öğrencilerin hizmetine sunulan Hamdan Hoca Dil Laboratuvarı’dır. Hamdan Hoca Dil Laboratuvarı’nın açılış töreni, başkent Cezayir’de bulunan Abu Al-Kasım Saadullah Üniversitesi’nde, üniversite rektörü Dr. Fatihah Zardawi ve üniversitenin önde gelen çalışanlarının katılımıyla 1 Şubat 2018’de gerçekleştirilmiştir. Yabancı dillerde uzman üniversite profesörleri için laboratvarda bulunan teknik ekipmanının nasıl kullanılacağı konusunda bir eğitim organize edilmiştir. Bu profesörler daha sonra Türkçe de dâhil olmak üzere yabancı dil öğrenmek isteyen öğrencilere ders vereceklerdir.¹⁹²

Ayrıca, spor faaliyetlerini desteklemek amacıyla, TİKA, FOREM’le işbirliği içinde, başkent Cezayir’de Ben Talha’da kadınlara yönelik bir jimnastik salonu hazırlamış ve teçhizatını sağlamıştır; bu inisiyatif bölgede yaşayan kadınlar tarafından çok olumlu karşılanmıştır. Açılış törenine Türkiye Cumhuriyeti Cezayir

¹⁹⁰ Awimer Imene, Bouteflika Inaugure La Mosquée Ketchaoua. (10 Avril 2018). *Echorouk*, p. 3.

¹⁹¹ Mohamed Muslim, Erdogan Célèbre Son Anniversaire et son Epouse Ouvre le Mosquée Ketchaoua et un Orphelinat. (28 Février 2018). *Echorouk*, p. 3.

¹⁹² “Ouverture du Laboratoire de Langues Hamdan Khoja,” <http://www.univ-alger2.dz/index.php/evenements-recents/57-labo-hamdan-khodja> [Erişim 22.02.2018].

Büyükelçisi, FOREM Derneği Başkanı, Ben Talha Belediye Başkanı, TİKA temsilcileri ve basın mensupları katılmıştır.¹⁹³

TİKA tarafından önerilen proje ve inisiyatifler, Cezayir hükümetinin ve halkının takdirini kazanmıştır ve yetkililerin söylemine göre, gelecekte başka projeler de geliştirilmek istenmektedir. TİKA, kültürel alanda Türkiye'nin Türkiye-Cezayir ilişkilerini geliştirme isteğini gösteren faaliyetleriyle Cezayir'de aktif bir kuruluş haline gelmiştir.

3.3.2. Eğitim ve Akademik İşbirliği

Kuşkusuz son yıllarda Türkiye daha fazla sayıda uluslararası öğrenci için bir çekim merkezi olmuştur; hâlihazırda 48,000 olan yabancı öğrenci sayısının 100,000'e çıkarılması hedeflenmektedir. Bu minvalde, geçtiğimiz yıl, uluslararası öğrencilere yönelik hükümet burs programlarına ayrılan bütçe 96 milyon dolardır. Türkiye, dünyanın dört bir yanında yurtdışında eğitim görmek isteyen bütün öğrencilerin %1,5'ini almak istemektedir; bu da Kalkınma Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan 'Uluslararası Öğrenci Araştırma Projesi' raporuna göre 2018 yılı itibarıyla 100,000'e tekabül etmektedir. Kalkınma Bakanlığına bağlı çalışan merkezin raporunda daha çok uluslararası öğrenciyi Türkiye'ye çekmek için atılması gereken adımlar değerlendirilmiştir.¹⁹⁴

Raporda daha çok uluslararası öğrenciyi Türkiye'ye çekmek için atılması gereken adımlar değerlendirilmiştir. Rapor, 1970'lerde dünya genelinde uluslararası öğrenci sayısının 800,000 olduğunu, ancak bu sayının günümüzde 4,5 milyona yükseldiğini ortaya koymuştur. Rapora göre, uluslararası öğrenci sayısının sekiz milyona çıkması beklenirken, uluslararası öğrenciler için oluşturulan pazar 300 milyar dolara çıkmıştır. Rapor ayrıca 1992-1993 akademik yılında başlatılan Büyük Öğrenci Projesinin uluslararası öğrenciler açısından önemli gelişmelere yol açtığını da göstermiştir. Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrenci sayısının 2000'nin başlarından bu yana 50,000 civarına yükseldiğini belirten rapor 2013-2014 akademik

¹⁹³ Report, "TIKA: Employment of women around the world is top priority," <https://www.aa.com.tr/ar/1082905/> [Erişim 08.03.2018].

¹⁹⁴ The Daily Sabah, "Turkey Aims to Educate 100,000 International Students in 2018", <https://www.dailysabah.com/education/2015/05/07/turkey-aims-to-educate-100000-international-students-in-2018> [Erişim 08.02.2018].

yılında Türkiye’de 48,183 uluslararası öğrencinin eğitim gördüğünü belirtmiştir; bu sayı dünya genelinde %0,9 oranında bir uluslararası öğrenci pazar payına tekabül etmektedir. 10. Kalkına Planının başlatılmasıyla, Türkiye’nin pazar payının %1,5’e, öğrenci sayısının ise 100,000’e çıkması beklenmektedir. Raporda şöyle denmektedir: "Türkiye tarafından verilen burslar sayesinde son yıllarda artmakta olan öğrenci sayısı önümüzdeki dönemlerde aynı hızla artmaya devam edecektir."¹⁹⁵

Rapora göre, Türkiye’de bulunan uluslararası öğrencilerin %80’i devlet üniversitesine giderken, %20’si 2013-2014 akademik yılında vakıf üniversitelerine (özel üniversiteler) kayıt olmuştur. Dolayısıyla vakıf üniversiteleri devlet üniversiteleri ile karşılaştırıldığında daha az pazar payına sahiptir. İlaveten, Türkiye’de bulunan uluslararası öğrencilerin %60’ı İstanbul, Ankara, İzmir, Konya ve Erzurum’da bulunan üniversitelere gitmektedir. Başbakanlık Uluslararası Öğrenci Departmanından temin edilen verilere göre, Türkiye dünya çapında bir eğitim merkezi olma çabasıyla verdiği uluslararası bursların miktarını da arttırmıştır. Hâlihazırda, Türk üniversitelerine kayıtlı 13.000 uluslararası öğrenci, hükümet eğitim programlarından burs almaktadır. Ülke, 2014 yılında hükümet burs programlarına yaklaşık 203.9 milyon TL (96 milyon dolar) ayırarak yeni bir rekor kırmıştır. Ayrıca, gelecek akademik yıllar için 176 ülkeden yaklaşık 90.000 başvuru alınmıştır; Uluslararası Öğrenci Departmanı verilerine göre bu, 2013 yılında alınan 56,000 uluslararası öğrenci başvurusu ve 2012 yılında alınan 44.000 öğrenci başvurusu ile karşılaştırıldığında şimdiye kadar ulaşılan en yüksek sayıdır.¹⁹⁶

2013’te Cezayir Türk Büyükelçisi, Türk üniversitelerinde farklı lisans ve lisansüstü seviyelerde çeşitli branş ve disiplinlerde eğitim görmek isteyen Cezayirli öğrencilere yıllık burs vereceklerini ilan etmiştir. Cezayir Türk Büyükelçiliğindeki yetkililer, Türkiye’nin, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, psikoloji, sosyoloji, jeoloji, eczacılık ve diğer alanlar gibi çeşitli alanlarda onlara burs vererek Türk portalı üzerinden eğitimlerine yurtdışında devam etme hayallerini gerçekleştirmek isteyen Cezayirli öğrencilerin önünü açacağını teyit etmişlerdir. Türk üniversiteleri uluslararası alanda tanınmaktadır ve birçok Türk üniversitesi dünyanın en iyi

¹⁹⁵ a.y.

¹⁹⁶ a.y.

üniversiteleri arasında sıralanmaktadır.¹⁹⁷ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından sağlanan verilere göre, 237 Cezayirli öğrenci, 2012 ve 2018 yılları arasında Türk Burs Programı çerçevesinde Türkiye’de eğitim görme teklifi almıştır. 161’i burs programında kayıtlı olmak üzere, eğitimlerine Türk üniversitelerinde devam eden yaklaşık 332 Cezayirli öğrenci vardır. Bu değişim öğrencilerinin sayısı, son yıllarda akademik alanda Türk-Cezayir ilişkilerinin geliştiğine dair olumlu bir göstergedir. Bunu güçlendirmek için her iki tarafın da daha fazla çaba göstermesi beklenmektedir.¹⁹⁸

Türk ve Cezayir akademik kurumlarında gerçekleştirilen uluslararası forum ve konferanslar akademik alandaki gelişmelerin bir başka göstergesidir. Bu önemli konferanslardan birisi, Türkiye-Cezayir ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin bir ürünü olarak, 2014 yılında, “Tarih, Politika, Kültür ve Ekonomi Dengesinde Cezayir-Türk İlişkileri” başlığı altında, Biskra Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Bu Uluslararası Konferansın amacı, tarihsel gelişimi bağlamında Cezayir-Türk ilişkilerini karakterize eden en önemli olguyu tanımlamak, bunların kalkınma ve işbirliğine doğru yönelimleri bakımından bunların Cezayir ve Türkiye üzerindeki etkilerini belirlemek için bu ilişkileri incelemek ve gelinen aşamada Cezayir ve Türkiye arasındaki sönük ilişkilerde yaşanan en önemli sorunları tanımlayarak Cezayir-Türk ilişkilerinin geleceğinin bu sorunları çözmeyi başarıp başaramaya bağlı olduğu iddiasıyla birtakım önerilerde bulunmaktır.¹⁹⁹

Bu Uluslararası Konferans, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Cezayir-Türk ilişkileri çok yakın iş birliği biçiminde olduğu ve o dönem uluslararası güçlerden kaynaklanan güvenlik sorunları ve askeri sorunların birçoğunun çözümüne katkı sağladığı için, hem akademik hem de siyasi düzeyde uzun yıllardır sönük olan bu ilişkilerin incelenmesi ve güçlü ve zayıf yönlerinin tanımlanması konusunda Türklerin ve Cezayirlilerin ortak menfaatlerinin artması çerçevesinde ele alınmıştır. Bu durumun nedeni, Fransız sömürgeciliği döneminde Cezayir’i Arap-İslam

¹⁹⁷ Elbilad, “La Turquie Ouvre ses Portes Aux Etudiants Algériens,” <http://www.elbilad.net/article/detail?id=77516> [Erişim 27.02.2018].

¹⁹⁸ Anadolu Agency, “Algerian Students in Turkey Excited about Erdogan's Visit to their Country,” <https://www.aa.com.tr/ar/1073742/> [Erişim 27.02.2018].

¹⁹⁹ “Multaqaa Duvali, el-Aalakatol-Türkiye el-jazairiye fi Mizan el-Tarih ve E-seyase ve el-İktisad,” <http://fshs.univ-biskra.dz/index.php/accueil-3/2014-05-22-07-52-04/2-non-categorise/17-2014-06-15-09-13-59> [Erişim 11.12.2017].

çevresinden yalıtmayı amaçlayan bir bölünme yaşayan Türkiye-Cezayir ilişkilerinin, muhtemelen Arap ve İslam meselelerinde muhasım bir tutum alan Atatürkçü rejimin politikalarının bir sonucu olarak yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bütün Araplara ve Müslümanlara karşı bir çizgiyi benimseyen sonraki Türk hükümetleri Türkiye'yi bir Avrupa ülkesi olarak görmeye, bu sistemin kapanmasından sonra niteliksel gelişme kaydetmeye çalışmışlardır. Dünyada görülen yeni değişikliklere ilave olarak bu durumun söz konusu ilişkilerin gelişmesinde doğrudan ve dolaylı etkileri vardır ve her iki ülkenin ve halkın menfaatlerine hizmet edebilmesi için bu değişikliklere uyum sağlamak gerekli olmuştur.²⁰⁰

2015 Kasım ayı başlarında, Yahia Faris Üniversitesi'nde, Asırlar Boyu Akdeniz Tarih Çalışmaları Enstitüsü tarafından organize edilen, "Modern ve Çağdaş Dönemde Cezayir ve Türkiye arasındaki Kültür ve Medeniyet İlişkileri" başlıklı bir başka uluslararası konferans yapılmıştır. Laboratuvar başkanı Profesör Ghale Gharbi'ye göre, forumda Cezayir-Türk kültürel ilişkilerinin bugünü ve geleceği gibi birçok konu tartışılmıştır. Bu konferansta Cezayir ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin farklı boyutları ve tarihsel süreçlerinin yanı sıra, Osmanlı elyazmalarının ve arşivlerinin Osmanlı döneminde Cezayir tarihini incelemek bakımından önemi ve yerli ve yabancı yazılar üzerinden bu ülkede bulunan Osmanlı kültür mirasının ön değerlendirmesini yapmanın önemi tartışılmıştır. Bu konferansta Cezayir'de Osmanlı mevcudiyeti hususunda Fransız sömürgeci ekolünün görüşleri de incelenmiştir.²⁰¹

Cezayir-Türk kültürel ilişkilerinin araştırılması ve geleceği ile ilgili çalışmalara otuz Cezayir üniversitesinden ve Türkiye, Mısır, Yemen, Tunus, Libya, Suriye ve Fransa gibi ülkelerin üniversiteleri de dâhil olmak üzere yabancı üniversitelerden tarih, kültür ve uluslararası ilişkiler alanlarında uzmanlaşmış birçok uzman katılmıştır. Gharbi al-Ghali'ye göre, ilk olarak, Cezayir'de Osmanlı mevcudiyetinin mirasını barındıran en önemli şehirlerden biri olarak görülen Medea Üniversitesi'nde gerçekleştirilen forum; Cezayir-Türk ilişkilerinin önemli eksenlerinin incelenmesi ve analizi ve dünyanın dört bir yanından uzmanlarla çalışarak Cezayir ve Türkiye'de Osmanlı dönemine ilişkin yeni çalışmaların tanımı

²⁰⁰ a.y.

²⁰¹ " Mustakbelo'l Aalakat e-Türkiye el-jazairiye fi Multaqaa Duvali fi almadia," <http://www.aswat-elchamal.com/ar/?p=98&a=49421> [Erişim 11.12.2017].

ve siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda iki ülkenin kültür ve uygarlık mirasının incelenmesi ve değerlendirilmesi de dâhil olmak üzere bir dizi hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bunların tamamı ya Osmanlı ve Cezayir arşivlerinden türetilen yeni çalışma ve araştırmalar veya arkeoloji, mimari, örf, âdet ve folklor alanlarında bilimsel araştırmalar ışığında yapılmıştır. Bu faaliyet üzerinden Üniversite, Cezayir ve Türkiye arasındaki tarihsel ilişkilerin ön değerlendirmesini yapmayı ve Medea Üniversitesi ve Türk üniversiteleri arasındaki ortak araştırma alanlarını tanımlamayı ve derinleştirmeyi amaçlamıştır.²⁰²

Bu bağlamda en önemli konferanslardan birisi, Türk ve Cezayir hükümetlerinin resmi sponsorluğunda yapılmıştır; Mihoubi forumun açılış konuşmasında, "Osmanlı döneminden günümüze Cezayir-Türk ilişkileri" başlıklı bu Uluslararası Forum 2017'de başkent Cezayir'de gerçekleştirilmiştir. Bu forum, Cezayir Kültür Bakanı Ezzeldine Mihoubi ve Türkiye Cezayir Büyükelçisi Mehmet poroy ve bir grup Türk ve Cezayirli akademisyen ve araştırmacının katılımıyla açılmıştır. "Bu, kültürel, entelektüel ve siyasi boyutuyla tarihsel bir andır, çünkü ilişkilerimiz (Türkiye ve Cezayir) siyasi ve ekonomik seviyelerde belirgindir ve bu nedenle araştırmaların yönünü tarihsel boyuta kaydırmak gerekmektedir," demiş ve şunları ilave etmiştir: "İki ülke arasındaki ilişkiler yüzyıllara dayanmaktadır ve toparlamak için olağanüstü bir araştırma ve inceleme çalışması yapmak gerekmektedir; Osmanlı dönemi hak ettiği ilgiyi görmemiştir ancak son zamanlarda resmi ve akademik düzeylerde bir dinamik gözlemliyoruz". Cezayirli bakan "Osmanlı dönemi olaylarına yoğunlaşma ve bunlarda halen gizli kalmış boyutları gün ışığına çıkarmak için eski elyazmalarının içeriklerini analiz etme" çağrısı yaparak "Cezayir'de neden bir Osmanlı araştırmaları merkezi yok?" sorusunu sormuştur. Türk büyükelçisi ise şunları söylemiştir: "İki ülke arasındaki ilişkiler en uzun aşamalarından geçmektedir ve bu forum bu ilişkilerle ilgili büyük fayda sağlayacaktır. Tarihsel araştırma iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirecektir, zira tarihe karşı karanlık tarafı aydınlatma sorumluluğumuz olduğundan eminiz".²⁰³

²⁰² a.y.

²⁰³ "500 Years of Turkish-Algerian Relations under the Microscope of Researchers," <https://ar.haberler.com/arabic-news-1034388/> [Erişim 01.01.2018].

Osmanlı araştırmaları konusunda uzman Cezayirli bir araştırmacı olan Mohammed Derradj, sunumunda Şunları sylemiŐı: "Tarihin bazı dönemlerine haksızlık edildiğini dŐnyorum; örneğin hakkında sınırlı çalışmaların olduğu Cezayir'deki Osmanlı döneminin olumsuz yönleri abartılmıŐ, olumlu yönleri gözlerden saklanmıŐtır ve bu dönem ağır vergiler, kan dökme ve adaletsizlik dönemi olarak tasvir edilmiştir. "Bazıları soruyu yanlış soruyor: Cezayir'de Osmanlı dönemi bir işgal miydi? Cezayir okulu Fransızların bu dönemle ilgili yazdıklarını Arapçaya çevirmekle yetinmiŐtir; bu nedenle bu konuda bir Őaibe söz konusudur". Eski Türkiye ad büyükelçisi ve Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM) başkanı Ahmet Kavas ise Şunları söylemiştir: "Cezayir'deki Osmanlı döneminde dair bilgilerin bir kısmı arŐivlerin Fransız sömürgeciler tarafından kaçırılması nedeniyle kaybolmuŐtur." Forum vesilesiyle Anadolu Ajansı'na yaptığı konuşmada da Şunları ifade etmiştir: "Fransa'nın aldığı arŐiv dosyası bu dönemin tarihinin yazılmasının önündeki en büyük engellerden birisidir." "Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili arŐivin kalan kısmı İstanbul'da ve araştırmacıların tasarrufundadır, burada Osmanlı İmparatorluğu yönetimiyle ilgili, on binlercesi Cezayir'e ait olan 200 milyon belge vardır" demiştir.²⁰⁴ Her iki ülkeden 24 bilim insanının katıldığı konferans; Cezayir'deki Türk Büyükelçiliğinin desteğiyle ve Cezayir Kültür Bakanlığı ve AFAM işbirliği ile Türk işbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) zerinden Türkiye Başbakanı tarafından organize edilmiştir.

Tarihin doğru anlaŐılmasının Türkiye'deki kardeŐlerimizle her düzeyde güçlü dostluk ilişkilerinin temeli olduğu inancıyla; bu tür akademik faaliyetler aslında birçok amacı gerçekleştirmeyi amaçlar; bu amaçlardan en önemlisi, farklı dönemlerde Cezayirli ve Türkler arasındaki tarihsel ve kültürel ilişkilerin öneminin altını çizmektir. Bunlar ayrıca bunların yaŐamın farkı alanları üzerindeki etkilerinin altını çizmeyi ve Cezayirli ve Türk akademisyen ve niversiteler arasındaki bilimsel ve araştırma işbirliğini güçlendirerek iki ülke arasında ticari ve ekonomik ilişkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu faaliyetler, ortak tarih temelinde her iki ülkenin ortak menfaatlerini gözeten bir vizyon uyarınca Cezayir ve Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleŐtirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

²⁰⁴ a.y.

SONUÇ

Türkiye ve Cezayir arasında iç ve dış çevrenin getirdiği birçok değişkenden dolayı on yıllar süren ayrılıktan sonra, yeni binyıl başında, Ankara ve Cezayir’de yeni siyasi liderlerin iktidara gelmesi iki taraflı ilişkilerin yeniden canlandırılmasını sağlamıştır. Bu ilişkiler 2006’da dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla başlatılan ekonomik ortaklıkla güçlendirilmiştir. Birçok gözlemcinin belirttiği gibi, bu iki taraflı ilişkilerin doğru hatta gitmesine karşın, çalışma iki ülke arasında en belirginini Arap ve İslam bölgesinde görülen, Arap Baharı olarak bilinen olaylar olmak üzere bölgeyle ilgili bazı önemli konularda uzlaşma sağlanamadığını kaydetmiştir.

Yirmi birinci yüzyıl başında Türkiye ve Cezayir arasında etkin bir stratejik ortaklık kurma fırsatları büyük ölçüde ortak tarih, ekonomik potansiyeller ve kaynaklar ve jeopolitik özellikler ve yatırım fırsatları ve ortaklığın sağlayabileceği diğer kazanımlara dayanmaktadır. Bazı bölgesel konularda siyasi uzlaşmanın olmaması kuşkusuz iki taraflı ilişkilerin ilerlemesinin önünde bir engel olabilir ancak siyasi irade ve siyasi liderler tarafından iki taraflı ilişkileri yüksek seviyeye çıkarmak için iyi bir planlama uzlaşma sağlamak ve bunları iki ülke menfaatlerini gözetken somut politikalara dönüştürmek açısından çok önemlidir.

Bölgesel konularda bu tür görüş ayrılıkları normal görünür zira Cezayir-Türk ilişkileri son yıllarda yeniden kurulan ilişkiler olarak görülmektedir. İki ülke arasında bir stratejik ortaklık kurmak ve güçlendirmek için doğru yaklaşımda ilk adım Kazan-Kazan Politikası ilkesine ekonomik sektörde olumlu ortaklık sağlama amacına yönelik olmalıdır. Ardından, ekonomik sektörde alınacak olumlu sonuçlar uzmanların vurguladığı gibi, başlangıçta her zaman, ekonomik ve kültürel konular gibi düşük politika adı verilen alanlara odaklanarak uluslararası ortaklıklar temelinde orta ve uzun vadeli siyasi uzlaşma kurmaya yardımcı olacaktır. Bu düzeyde başarı sağlamak, gelecekte iki ülkeyi güvenlik, savunma ve dış politika gibi yüksek politikada da ortaklık kurmaya yöneltecektir.

çalışmamızda bu Sonuçları kaydetmiştir:

Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde, üç yüzyıldan fazla bir sürece yayılan tarihsel ilişkilere rağmen, Türkiye-Cezayir ilişkileri bağımsızlık sonrası dönemde,

her iki ülkenin iç ve dış ortamında, Türkiye ve Cezayir dış politikalarına yön veren farklı ideolojiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cezayir devrimindeki tutumu, Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı Bloğu çatışması, 1990'ların başlarında Cezayir'de yaşanan güvenlik krizi, Cezayir'in iç güvenlik krizine odaklanıp uluslararası ilişkilerden soyutlanması gibi birçok değişiklikten ötürü çok soğuk bir sürece girmişti.

Yeni binyılın başlamasıyla, Türkiye ve Cezayir'de dış politikaya yeni vizyon getiren yeni liderlerin iktidara gelmesinin yanı sıra, Türkiye ve Cezayir arasındaki iki taraflı ilişkilerin yeniden canlanmasında başta Soğuk Savaşın bitmesi ve Cezayir'in ekonomik ve siyasi alanlarda bazı liberal değerleri benimsemesi gibi birçok değişken kilit rol oynamıştır. Bu yeni liderler, iki taraflı ilişkilerde 2006'da dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan iyileştirme süreçlerinde önemli rol oynamışlardır.

Dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından sonra iki ülke arasında siyasi açılım ekonomik ilişkilerin canlanmasında önemli rol oynamıştır. Cezayir Türkiye'nin Afrika'daki ilk ekonomik ortağı olmuştur. Ayrıca, bugün Cezayir pazarı en büyük yabancı Türk yatırımlarını almaktadır.

Türkiye ve Cezayir arasında kültürel açılım, TİKA ve YTB gibi, kültürel ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan uzman kuruluşların rolünün yanı sıra özellikle öğrenci değişimiyle önemli gelişme kaydetmektedir. Çalışma, bu alanda Cezayir kurumlarının eksikliğini kaydetmiş ve bu bağlamda daha fazla çaba harcamaya davet edilmişlerdir.

Dostluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanmasından bu yana, Türkiye ve Cezayir arasındaki siyasi ilişkiler önemli gelişme kaydetmiştir. Bu durum, iki ülke liderlerinin karşılıklı resmi ziyaretlerine de yansımıştır. Cezayir Türk politikacılarının Afrika kıtasında tercih ettiği ziyaret yeri olmuştur. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan, son yıllarda Cezayir'i iki kez başbakan iki kez de cumhurbaşkanı sıfatıyla ziyaret etmiştir.

bölgesel konularda uzlaşma sağlanamadığını kaydetmiştir. Ancak, Filistin meselesi ile ilgili çalışmada gördüğümüz gibi bölgeyle ilgili çeşitli konularda iki devlet arasında uzlaşma söz konusudur.

Sonunda bu çalışmada bu öneriler verilmiştir:

- Hem Türkiye hem de Cezayir, politik ilişkileri iyileştirmeye ve ekonomik işbirliğini güçlendirmeye yönelik sosyal ve kültürel bir platform oluşturmak için birlikte çalışmalıdır. Bunlar, kültürel, sanatsal, spor, dini ve diğer türler gibi çeşitli alanlarda sivil toplum düzeyinde ifade ve işbirliği kanalları oluşturularak yapılacaktır.
- Türkiye ve Cezayir hükümetleri, kültürel aktiviteleri teşvik etmek ve iki halkı birbirine yaklaştırmak için Türkiye ve Cezayir'in büyük şehirlerinde kültür merkezleri açmalıdır.
- İki ülkenin hükümetleri, Cezayir'de Türk dilini öğrenilmesine teşvik etmeli ve Türkiye'de Arapça'nın öğrenilmesine fırsat sağlamalıdır.
- İki taraf, ortak mirasa değer vermek, bilimsel alanda işbirliğini derinleştirmek ve uygun araçları sağlamak için sosyal ve beşeri bilimlerde araştırmayı ve araştırmanın kapsamını genişletmelidir.
- Cezayir hükümeti, Cezayir üniversiteleri ile Türk araştırma merkezlerini arasındaki öğrenci değişim programları hususunda işbirliğini teşvik etmeli ve öğrenci değişim programlarını yoğunlaştırmalıdır. Cezayir bu hususta daha fazla çaba göstermeye davet edilmektedir.
- Türkiye ve Cezayir, medya ve sivil toplum faaliyetleri aracılığıyla kendilerini pazarlamak ve politikalarını tanımlamak ve açıklamak için çaba sarf etmelidir.
- İki ülke hükümetleri, Türkiye ile Cezayir arasında popüler diplomasiyi geliştirmelidir.
- Siyasi açıdan, Türk ve Cezayir hükümetleri, bölgedeki çatışmaların çözümüne katkıda bulunarak, bölgede güvenliği ve barışı inşa etme yollarını destekleyerek bölgenin istikrarını sağlamak için çabaları koordine etmeli ve birlikte çalışmalıdır.

- İki ülke, yatırımcıları teşvik etmek için daha fazla çaba sarf etmeli, Türk ve Cezayirli işadamlarına, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri derinleştirmek için hem Türkiye hem de Cezayir'e yatırım yapma olanağı sağlamalıdır.
- Ankara ve Cezayir'de yapılacak olan Türk-Cezayir ilişkileri yıllık konferansı başlığı altında yıllık bir forum düzenlenmelidir. Bu yıllık etkinliğe iki ülke ile ilgili siyasi, ekonomik ve güvenlik konularını tartışmak için araştırmacılar, entelektüeller, siyasi elitler, işadamları ve kamuoyu liderleri davet edilmelidir. Bu organizasyon, Türk-Cezayir ilişkilerini değerlendirmek, ikili ilişkileri teşvik etmek ve gerekli önerileri sağlamak için iyi bir fırsat olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika ilişkileri*. İstanbul : Kitabevi, 2011.
- Ahmet Kavas, *Geçmişten Günümüze Afrika*. İstanbul : Kitabevi, 2017.
- Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.
- Ali Bakir, Adnan Abu Amer, *Turkey and the Palestinian cause in light of the Arab Spring transformations*. Doha: Al Jazeera Centre for Studies, 2012.
- Ahmed Muhamed Vahban, *e-siyasato'l Kharijiato e-Türkiye Tüceha eş-Şark el-Avsat: Sirao'l Houviyati ve el-Bragmatia ve el-Mabadii el-Kamalia*. Riyad: El-Jameato e-Saoudia Liloloum e-siyasiye, 2013.
- Atatürk Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler*, 5 Volumes. Ankara: TTK Basımevi, 1985.
- Abdel Nour Ben Antar, *Albüdü'll-Mutavasiti lilamn i'l -Jzayiri. el-Jazayir, Avrupa ve el-Atlası*. Cezayir: El-Matbuaat El-Asriye, 2005.
- Başkaya Fikret, *Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Kalkınma: Paradigmanın İflassı, Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş*. İstanbul: Doz Yayınları, 1991.
- Brown, Chris, *Understanding International Relations*. Palgrave: Macmillan, 2005.
- Barry Rubin, *Conflict and Insurgency in the Contemporary Middle East*. New York: Routledge, 2009.
- Belhabib Abdu Allah, *e-siyasato'l-Kharijiato i'l-Jazayiria Fi Zili 'l Ee-Azma 1992-1997*. Oman : Daro El-Raya Linasher ve Tavzii, 2012.
- Charles Robert Ageron, Michael Brett, *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*. London: Hurst and Company, 1991.
- Bekhouche Moustapha, *Havdou'l-Bahri'l-Abyadi'l-Mutawasit Bada Nihayati'l-Harbi'l-Barida Dirase Fi Rihanat ve el-Ehdaf*. Kahire : Daro i'l-Fajr Linasher ve Tavzii, 2006.
- Clapham Christopher, *Africa and the International System: The Politics of State Survival*. New York City: Oxford University Press, 2005.
- Edge Wayne, *Global Studies: Africa*, 11th ed. Dubuque: McGraw-Hill/Dushkin, 2006.
- Edward Mortimer, *The Opportunities in Anglo-Turkish Relations*. London: Lowe Bell Communications, 1993.
- Fırat Melek, Ömer Kürkçüoğlu. *Orta Doğu'yla İlişkiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Geoffrey Jensen, *War and Insurgency in the Western Sahara*. Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2013.

- Gökalp İskender, Georgeon François, *Kemalizm ve İslam Dünyası*. İstanbul: Arba, 1990.
- Geoffrey Kemp and Janice Gross Stein, *The Powder Keg in the Middle East: The Struggle for Gulf Security*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1995.
- Ismaeil Debech, *e-siyasato'l Arabia ve el-Mawakifo e-Daoulia Tüjehe e-Tavrati i'l Jazayiria 1954-1962*. Cezayir: Dar Humat, 2000.
- Kruger K., *Kemalist Turkey and the Middle East*. London: George Allen and Unwin, 1932.
- Kürkçüoğlu Ömer, *Türk-İngiliz İlişkileri 1919-1926*. Ankara: SBF Yayınları , 1978.
- Kenan Akın, *Cezayir'de Fransız Vahşeti Ve Ötesi*. İstanbul: Derin Yayınları, 2003.
- Lütfü Akdoğa, *krallar ve Başkanlarla 50 Yıl*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları, 2002.
- Lewis Geoffrey, *Modern Turkey*. London: Ernest Benn, 1974.
- Long, B. Reich, M. Gasiorowski, *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. 5th.Ed. Colorado: Westview Press 2007.
- Michael Bonner, Megan Rief, Mark Tessler, *Islam, Democracy and the State in Algeria*. London: Routledge 2005.
- Oran Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*. Ankara: Bilgi, 1990.
- Omar Farahat Youssri, *Tedaiyetü'l-Ezme el-Liybia Ala el-Emni'l-Jazayiri*. Cezayir: Dar Al-jazayiria Lilnasher ve Tavzii, 2016.
- Philip Robins, *Turkey and the Middle East*. New York: Council on Foreign Relations Press, 1991.
- Robinson D. Richard, *The First Turkish Republic: A Case Study in National Development*. Cambridge: Harvard University Press, 1965.
- Suna Kili, *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*. İstanbul: Cumhuriyet, 1998.
- Toynbee A. J., Kirkwood K. P, *Turkey*. London: Benn, 1926.
- The Report: *Algeria*. London: Oxford Business Group, 2015.
- Váli Ferenc, *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey*. Baltimore: John's Hopkins Press, 1971.
- Walid Radwan, *Türkiye Beyna'l Almaniyati ve el-Islam Fi'l Qarni 'l İşrin*. Beyrut: Şariketo 'l Matbueati Linasher ve Tavzii, 2006.
- Yasemin Celik, *Contemporary Turkish Foreign Policy*. Westport, Connecticut, London : Praeger, 1999.

Makaleler

- Aykan Bali "The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s," *International Journal of Middle Eastern Studies* 25, s.1 (1993): 91.
- Ayhan Kamel, "Turkey's Relations with the Arab World," *Foreign Policy*, s.4 (1975): 95.
- Ali L. Karaosmanoğlu, "Turkey's Security and the Middle East," *Foreign Affairs*, s.62 (1983): 163.
- Aydın Mustafa, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs," *Middle Eastern Studies* 35, s.4 (1999): 152-186.
- Berdal Aral, "Fifty Years On: Turkey's Voting Orientation at the UN General Assembly," *Middle Eastern Studies* 40, s. 2 (2004): 139.
- Bakir Ali, "soodo Türkiye el-İklimi," *Majelet Afako'l-Mostakbal*, Abu Dabi, Merkez el-İmarat Lidiraset ve el-Bühüt i'l-Istratijiya s.4 (2010) : 24-36.
- Charles C. Cogan, "France, the United States and the Invisible Algerian Outcome," *Journal of Strategic Studies* 25, s. 2 (2002): 144.
- Cengiz Dinc, Mustafa Yetim, "Transformation of Turkish Foreign Policy toward the Middle East: From Non-Involvement to a Leading Role," *Turkish Journal of International Relations*, 11, s.1 (2012): 79-80.
- Emily Hill, Paul Kennedy, "Pivotal States and US Strategy," *Foreign Affairs*, 75, s. 1 (1996): 30.
- Elem Eyriçe Tepeciklioğlu, Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, *Afrika Çalışmaları Dergisi* 1, s. 2 (2012): 72-74.
- Fuad Köprülü, "Gazneliler Devrinde Türk Şiiri," *İstanbul Darülfünunu Mecmuası* 7, s. 2 (1929): 81.
- Hakan Fıdan, Rahman Nurdun, "Turkey's role in the global development assistance community: the case of Turkish International Cooperation and Development Agency," *Journal of Southern Europe and the Balkans* 10, s. 1 (2008): 94.
- Jones E.S, "The Meaning of Revolution in Turkey," *The Moslem World*, 1 (1926): 257.
- Kürkçüoğlu Ömer, "Arab and Turkish Public Opinion Attitudes towards Questions of the Two Nations," *Studies on Turkish-Arab Relations*, s.2 (1987): 37.
- Matthew Connelly, "Rethinking the Cold War and Decolonization: The Grand Strategy of the Algerian War of Independence," *International Journal of Middle East Studies* 33, s. 2 (2001): 232.
- Meliha B. Altunışık & Lenore G. Martin, "Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AK Parti," *Turkish Studies* 12, s. 4 (2011): 569-587.

- Muhammed Tandoğan, Omar Bouacha, "Sahil Bölgesinde Cezayir'in Güvenlik Yaklaşımı: Mali Örneği," (İngilizce) *Türkiyat Mecmuası* 27, s.1 (2017): 311-312.
- Mushahid Hussain, "Iran and Turkey in Central Asia; Complementary or Competing Roles?" *Middle East International*, s. 19 (1993): 19.
- Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctions during the Cold War," *Middle Eastern Studies* 36, s. 1 (2000): 116.
- Mughisuddin, Oya Akgonenc, "Perceptions and Misconceptions in the Making of Foreign Diplomacy: A Study of Turkish-Arab Attitudes until the End of the 1970s," *Turkish Review of Middle East Studies*, s. 7 (1993): 163.
- Ramazan Gözen, "Patterns in Turkish Foreign Policy Behavior towards the Middle East," *Foreign Policy*, 19 (1995): 73.
- Shenti Ahmed, "L'Algérie et la Question Palestinienne, Des Pages de Lutte Commune," *Académie d'Etudes Sociales et Humaines* 7, s. 19 (2015) : 10-22.
- Şinasi Sönmez, "Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954-1962)," *Sosyal Bilimler Dergisi* 6, s.12, (2010) : 289–318.
- Wazir Mohammed Amin, "Turkey's Position on the Events of Change in the Arab Region," *Journal of Law and Political Sciences*, 2 (2013): 20-21.
- Yavuz M. H. and Khan, M. R, "Turkish Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict," *Arab Studies Quarterly* 14, s.4 (1992): 71.
- Zoubir, Yahia, Benabdallah-Gambier, Karima, "Morocco, Western Sahara and the future of the Maghrib," *Journal of North African Studies* 9, s. 1 (2004): 49-77.

Tezler

- Abd el-Nabi Moustafa, "İstiftao Takriri'l-Masir fi E-sahrai'l-Garbia," Risaletto Majister. Jamiato'l Cezayir, 2014.
- Alsaed Melah, "Taatiro'l-Azmati e-Dakhilia Ala e-siyasati'l-Kharijia, ". Risalet Majister, Jamiat kasantina, 2005.
- Bouzidi Yahia, "E-siyasato'l-Kharijiato e-Türkiya Tujeha'l-Bouldeni'l-Magaribia," Risaletto Majister. Jamiato Vehran, 2015.
- Eyricce, Elem, "Cezayir'in Fransız sömürgeciliğine karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi, " Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi 2008.
- Ibrir Hamoudi, "Le Mouvement National Algérien et sa Position sur la Question Palestinienne 1962-1917." Thèse de Majister. Université d'Alger, 2002.

Raporlar

Ahmet Kavas, Hasan Öztürk, Uluslararası Türk - Afrika Kongresi Sonuç Raporu, stratejik rapor N: 08 Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM, 2005.

Assessment Report, Turkey's Position on the Libyan Revolution. Doha: *Arab Center for Research & Policy Studies*, 2011.

International Crisis Group, "Islamism, Violence and Reform in Algeria: Turning the Page," *ICG Middle East Report Nr. 29*, Cairo/Brussels, 2004.

İmzalı Maddeler

Istanbul Declaration on "Freedom for Al Quds, OIC/EX CFM/2017/PAL/Declaration, 13 December 2017.

Traité d'Amitié et de Coopération Entre la République de Turquie et la République Algérienne Démocratique et Populaire, 23 Mai 2006.

United Nations (1960) United Nations General Assembly Resolution 1514. United Nations S/1960/947, 14 December 1960.

Günlük Gazete Makaleler

Arap Talebeler Gürsel'e Tasvip Telgrafı Çekti. (19 Aralık 1960). *Milliyet*, s. 5.

Awimer Imene, Bouteflika Inaugure La Mosquée Ketchaoua. (10 Avril 2018). *Echorouk*, p. 3.

Bülent Zarif, Özal İlişkilerimizin Canlanmasına Çalışacağım. (5 Şubat 1985). *Milliyet*, s. 01.

Boreb M. La Visite Officielle de M. Recep Tayyip Erdogan, Premier Ministre de la République de Turquie en Algérie. (5 Juin 2013). *El-Moudjahid*, p. 3.

Cezayir Bizden Yardım İstedi. (1 Şubat 1985). *Milliyet*, s. 3.

Cezayir Hakkındaki Tasarımı B.M. Reddetti. (15 Aralık 1958). *Milliyet*, s. 3.

Dün Fransız Başvekilie İktisadi Görüşmeler Yapan Menderes Paris'ten Döndü. (21 Aralık 1957). *Milliyet*, s. 3.

Fransa Cezayir İçin Arabuluculuk Teklifimizi Reddetti. (27 Aralık 1690). *Milliyet*, s. 1.

Hafid Sawalili, Tasiso Sharika lilhadid Jazayiria Türkiye. (9 December 2015). *El-Khabar*, p. 3.

Mohamed Muslim, Erdogan Célèbre Son Anniversaire et son Epouse Ouvre le Mosquée Ketchaoua et un Orphelinat. (28 Fevrier 2018). *Echorouk*, p. 3.

Refi Cevat Ulunay, Cezayir Kurtulacak. (19 Mayıs 1958). *Milliyet*, s. 3.

Sami Kohen, Cezayir: Muzakere Safhası. (15 Ekim 1959). *Milliyet*, s. 2.

Sami Kohen, Yeni Dış Politikamız. (22 Eylül 1960). *Milliyet*, s. 2.

Elektronik ve Dijital Kaynaklar

- Ahmet Kavas, "Türkiye'nin Afrika'daki En Büyük Ortağı: Cezayir," <http://www.tasamafrika.org/index.php/tr/belgelik/makaleler/232-tuerkiyenin-afrikadaki-en-bueyuek-orta-cezayir> [Erişim 23.03.2018].
- Ahmet Kavas, "Türkiye-Mağrip Buluşması," <https://www.afam.org.tr/turkiye-magrip-bulusmasi/> [Erişim 23.03.2018].
- Ahmet Kavas, "Batı Sahra Sorunu ve Afrika'nın Milli Güvenliği," <https://www.afam.org.tr/bati-sahra-sorunu-ve-afrikanin-milli-guvenligi/> [Erişim 10.06.2018].
- Ahmet Kavas, "Türk-Libya Dostluğu Eskisinden Daha Da Güçlü," <http://www.tasam.org/trTR/Icerik/295/turklibya-dostlugu-eskisinden-daha-da-guclu> [Erişim 10.06.2018].
- Ahmet Kavas, "Yeni Türk Dış Politikası ve Afrika Açılımı," <https://www.afam.org.tr/yeni-turk-dis-politikasi-ve-afrika-acilimi/> [Erişim 10.06.2018].
- Ahmet Kavas, "Yeni Afrika İmajında Türkiye," <https://www.afam.org.tr/yeni-afrika-ijajinda-turkiye/> [Erişim 10.06.2018].
- Abderrazek Ben Abdallah, "Alger Dénonce la Décision de Trump Concernant Jérusalem," <https://aa.com.tr/fr/afrique/alger-d%C3%A9nonce-la-d%C3%A9cision-de-trump-concernant-j%C3%A9rusalem-/994147> [Erişim 10.01.2018].
- "Algerian-Turkish Relations in the Balance of History, Politics, Culture and Economy," <http://fshs.univ-biskra.dz/index.php/accueil-3/2014-05-22-07-52-04/2-non-categorise/17-2014-06-15-09-13-59> [Erişim 11.12.2017].
- Asra Mahmoud, "Energy Crisis in Turkey and Available Alternatives," <http://www.turkey-post.net/p-96249> [Erişim 04.03.2017].
- Anadolu Agency, "Algerian Students in Turkey Excited about Erdogan's Visit to their Country," <https://www.aa.com.tr/ar/1073742/> [Erişim 27.02.2018].
- Abdel Salam, "Algérie s'oppose à la Frappe Militaire Américaine en Syrie," <http://www.echoroukonline.com/ara/articles/519634.html> [Erişim 13.04.2017].
- "Astana talks," <http://www.cnn.com/2017/01/22/middleeast/explaining-astana-talks/> [Erişim 13.04.2017].
- Elbilad, "La Turquie Ouvre ses Portes aux Etudiants Algériens," <http://www.elbilad.net/article/detail?id=77516> [Erişim 27.02.2018].
- Esra Mohamed, "Ezmet E-Taka Fi Türkiya," <http://www.turkey-post.net/p-96249> [Erişim 04.03.2017].

- “John Kerry Gives Syria Week to Hand over Chemical Weapons or Face Attack,” <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/09/us-syria-chemical-weapons-attack-john-kerry> [Erişim 13.04.2017].
- “Historical Ketchaoua Mosque in Algeria was Opened,” <http://www.tika.gov.tr/en/news/historical-ketchaoua-mosque-in-algeria-was-opened-43458> [Erişim 09.04.2018].
- “Investment to Algeria amounting to 750 million, by Tosyalı Holding,” <http://www.borudergisi.com/investment-to-algeria-amounting-to-750-million-by-tosyali-holding/> [Erişim 23.03.2018].
- “La Turquie Remercie Officiellement l'Algérie Pour sa Position sur le Coup Militaire Contre Erdogan,” <https://www.djazairess.com/elbilad/1036529> [Erişim 21.02.2018].
- “La Position de l'Algérie est Fixe sur la Question du Sahara Occidental,” <http://www.elkhabar.com/press/article/94716> [Erişim 04.03.2017].
- “L'Algérie se Félicite du Cessez le Feu en Syrie,” <http://www.echoroukonline.com/ara/mobile/articles/509237.html> [Erişim 02.03.2017].
- Mohammed Haj, “Nagorno-Karabakh: A New Arena of Conflict Between Russia and Turkey,” <http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/05/160502100617839.html> [Erişim 04.03.2017].
- Mark Landler, “Trump Recognizes Jerusalem as Israel’s Capital and Orders U.S. Embassy to Move,” <https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-jerusalem-israel-capital.html> [Erişim 10.01.2018].
- “Multaqqa Duvali, el-Aalakato Türkiye el-jazairiye fi Mizani’l Tarih ve e-seyase ve el-İktisad,” <http://fshs.univ-biskra.dz/index.php/accueil-3/2014-05-22-07-52-04/2-non-categorise/17-2014-06-15-09-13-59> [Erişim 11.12.2017].
- “Mustakbelo’l Aalakat e-Türkiye el-jazairiye fi Multaqaa Duvali fi almadia,” <http://www.aswat-elchamal.com/ar/?p=98&a=49421> [Erişim 11.12.2017].
- Osman Lahiani, “Le Président Algérien Condamne le Coup d'Etat Raté en Turquie,” <https://www.alaraby.co.uk/politics/2016/7/17/1> [Erişim 20.02.2018].
- Omar Bouacha, “Erdogan’s Visit to Algeria: An Important Step towards Building an Effective Turkish-Algerian Partnership,” <https://www.afam.org.tr/erdogans-visit-algeria-important-step-towards-building-effective-turkish-algerian-partnership/> [Erişim 26.03.2018].
- “Ouverture du Laboratoire des Langues Hamdan Khoja,” <http://www.univ-alger2.dz/index.php/evenements-recents/57-labo-hamdan-khodja> [Erişim 22.02.2018].
- Report, “TIKA: Employment of Women around the World is Top Priority,” <https://www.aa.com.tr/ar/1082905/> [Erişim 08.03.2018].

- The Observatory of Economic Complexity, "Turkey," <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/tur/> [Erişim 20.03.2018].
- The Observatory of Economic Complexity, "Algeria," <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/dza/> [Erişim 20.03.2018].
- "Turkey-Algeria Economic and Trade Relations," http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-algeria.en.mfa [Erişim 20.03.2018].
- The Economist, "Algeria and Turkey Extend LNG Deal," <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=242532008&Country=Algeria&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtopic=External+sector&u=1&pid=1742690958&oid=1742690958&uid=1> [Erişim 22.03.2018].
- Tosyalı Holding. "Tosyalı Algeria," <http://en.tosyaliholding.com.tr/companies/detail.aspx?SectionID=T17neDOjJiEm%2FepRpectHA%3D%3D> [Erişim 22.03.2018].
- "The Restoration of the Ketchaoua Mosque is a Point of Pride for Turkey," <http://www.tika.gov.tr/en/news/the-restoration-of-the-ketchaoua-mosque-is-a-point-of-pride-for-turkey-41229> [Erişim 22.02.2018].
- The daily Sabah, "Turkey aims to educate 100.000 international students in 2018," <https://www.dailysabah.com/education/2015/05/07/turkey-aims-to-educate-100000-international-students-in-2018> [Erişim 08.02.2018].
- "The Future of Algerian-Turkish Cultural Relations at an International Forum in Medea," <http://www.aswat-elchamal.com/ar/?p=98&a=49421> [Erişim 11.12.2017].
- The daily Sabah, "President Erdoğan pays an Official Visit to Algeria," <https://www.dailysabah.com/mideast/2014/11/19/president-erdogan-pays-an-official-visit-to-algeria> [Erişim 20.02.2018].
- The World Bank, "Algeria's Economic Outlook- Spring 2016," <http://www.worldbank.org/en/country/algeria/publication/economic-outlook-spring-2016> [Erişim 04.03.2017].
- "Turkey's Energy Sources from a Geo-Economical Perspective," <http://www.turkpress.co/node/17272> [Erişim 04.03.2017].
- "Turkey's Energy Sources from a Geo-Economical Perspective," <http://www.turkpress.co/node/17272> [Erişim 04.03.2017].
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, "Cezayir," <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Cezayir/html> [Erişim 20.03.2018].
- "Türkiye İtadaret Senet 1985 men Tesvitiha dida İstiklali i'l-Jazayir," <http://www.echoroukonline.com/ara/articles/90068.html> [Erişim 02.03.2017].
- "Textile Complex "Tiyal" Industrial Area Sidi Khattab Glizan," <http://www.djazairess.com/eldjournhouria/71028> [Erişim 02.03.2017].

- “Turkish-Algerian Partnership Launches Textile Facility,”
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-algerian-partnership-launches-textile-facility-125748> [Erişim 23.03.2018].
- “Turkish Construction Projects Ranked as the Second in the World with 220 Billion Dollars,”
<https://www.alaraby.co.uk/economy/2017/8/11> [Erişim 23.03.2018].
- “The Council on Foreign Relations, Israeli-Palestinian Conflict,”
<https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/israeli-palestinian-conflict> [Erişim 13.04.2017].
- “The American Strike on Syria: Who Supports and Sppose in the Region,”
<https://arabic.cnn.com/middle-east/2017/04/07/us-military-operations-me-reactions> [Erişim 13.04.2017].
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kudüs Müslümanların Kırmızı Çizgisidir,”
<https://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-kudusmuslumanlarin-kirmizi-cizgisidir/989928> [Erişim 10.01.2018].
- “Syria Chemical Attack': What We Know,” <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39500947> [Erişim 13.04.2017].
- “Visit of Abdelkader Messahel, Minister for Foreign Affairs of Algeria to Turkey, 22-23 February 2018,” http://www.mfa.gov.tr/cezayir-disisleri-bakani-abdelkader-messahel-in-ulkemizi-ziyareti_ar.ar.mfa [Erişim 20.03.2018].
- “500 Years of Turkish-Algerian Relations Under the Microscope of Researchers,”
<https://ar.haberler.com/arabic-news-1034388/> [Erişim 01.01.2018].

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Omar BOUACHA

Uyruğu: Cezayir

Doğum Tarihi ve Yeri: 24 Kasım 1989, Annaba

Elektronik Posta: bouacha_omar@yahoo.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans:	UBMA, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	2011
Yüksek Lisans:	UBMA, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Çalışmaları Anabilim Dalı	2014
Yüksek Lisans:	İMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2018

YABANCI DİLLER

Aanadıl Arapça, İleri düzeyde İngilizce, Fransızca, orta düzeyde Türkçe.

YAYINLAR

Muhammed Tandoğan, Omar Bouacha, “Sahil Bölgesinde Cezayir'in Güvenlik Yaklaşımı: Mali Örneği,” (İngilizce) Türkiyat Mecmuası 27, s.1 (2017): 311-312.

HOBİLER

Edebiyat, Tarih, Futbol.